

اوکیانندان اوووج (مؤشینده ائل بیلیمی) جلد ۴

دکتر حسین محمدخانی (گونئیلی)

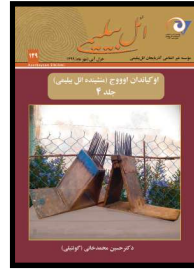
الله یں آدی ایله

آذربایجان ائل بیلیمی
درنگی نین آیلیق ایچ بولتنی
Azərbaycan Elbilimi

۱۲۹- جی سای

اوکیاندان اوووج (مئشینده ائل بیلیمی) جلد ۴
Okyandan ovuc
(Meşində elbilimi)
Cild 4

خزل آیی (مهر ماه) ۱۳۹۹

توپلایان: حسین محمدخانی (گونئیلی)

دوزنله یین: احد فرهمندی

اؤدیت: احد فرهمندی، دکتر حسین کوشاور

جلدین شکیلی: یون داراغی

شکیلی چکن: وحید مهدوی

شکیلی چکن: قویوندان قیرخیلمیش یونلاری یویوب قوروداندان سونرا اوندا داراماقلاؤ که لرینی آچاراق اییرمه لی دوروما سالارلار. یون داراماق ایسته یین آدام یثره اوتوراراق قیچلارینی اوزادار اونو قیچلارینی آراسینا قویار، بئله کی اونون یثره یاپیشان او یان بو یانا اوزانمیش تخته لری آدامین قیچلاری نین ساقلاری نین آلتیندا قالار بئله لیکله ایشله درکن داراق بو یان - او یانا ییخیلماز.

elbilimi2@gmail.com

آچيقلاما

بو سايدان اعتبارا دگرلى فولكلورچو «حسين محمدخانى» (گونئىلى) جنابلارينين «اوكياندان اوووج» (مئشىنده ائل بيلمى) كتابىنى آردىجيل اولارق آذربايجان ائل بيلمى ايچ بولتئينده نشر اولاجاق. آرتيرماليدير ائل بيلمى نين بو گونه كيمي نشر ائتديگى ايچ بولتن لرينده يازيلارين املاسىنى اورتوگرافى سمينارينين قرارلارنى معيار سئچهرك دوزنله ييب، آنجاق «اوكياندان اوووج» كتابىنى نشر ائتمكده رنداكته هيئتى بو قرارا گلدى كى، ساين گونئىلى جنابلارينين كتابدا ايشلتديگى ايكينجى اورتوگرافى سمينارى قرارلارى اساسيندا يازيلان املايا ال وورمادان.... اونلارين يازديقلارى كيمي بولتن ده كتيريلسين.

ایچینده کیلر

۵۳۷	اۋن سۆز.....
۵۴۱	یتدینجی بۇلوم اۋلچولر، بۇلگولر، زامان کسیکلری و.....
۵۴۳	اکیلن یئرلرله باغلی اۋلچولر.....
۵۴۶	مئشین و اطرافیندا اۋلان کندلرله چکی داشلاری.....
۵۴۷	مسافه اۋلچولری.....
۵۴۹	یئرلشمه (ظرفیت) اۋلچولری.....
۵۵۲	آخار سولارین اۋلچولری.....
۵۵۳	مئشینده گنجه - گۆندوز و ساعتلر.....
۵۵۴	گۆنلرله زامان کسیکلری.....
۵۵۸	ایل بۆیوندا زامان کسیکلری.....
۵۶۳	ایلاردا زامان کسیکلری.....
۵۶۴	تاریخده قالان زامان کسیکلریندن.....
۵۶۷	مئشینده زامانلا باغلی دئیملر.....
۵۶۹	سکگیزینجی بۇلوم: مراسیملر، دیلر، ایلتجهلر (تفریحلر)، بایراملار.....
۵۷۱	اۋولنمک دیلری.....
۵۸۶	اوشاغین ایلک دۆنه دیر ناغینی توتماق.....
۵۸۶	اوشاق کسیدیر مک (ختنه).....
۵۸۷	آد قویما.....
۵۹۰	دیشلیک بېشیر مک.....
۵۹۱	مینجیق چیخارتماق.....
۵۹۱	محرمده عزامراسیمی.....
۵۹۵	زیارتہ گئتمک.....
۵۹۸	اۋولومله باغلی مراسیملر.....
۶۰۴	بیچینچیلیک ایشلری ایله باغلی.....
۶۰۸	تندیر قویماق، تندیر تۆستوله مک.....
۶۱۰	دام باسیرماق.....
۶۱۱	ساججاخ سالماخ.....
۶۱۲	چیلله.....
۶۲۱	چیلله باسماق.....
۶۲۳	چیلله نی سیتدیرماق.....
۶۲۴	یئنگی ایل بایرامینین اۋن اوچو.....
۶۲۵	دریا یا گئتمک.....
۶۲۷	قوچ قاتیمی.....
۶۲۸	چیلله گنجه سی.....
۶۲۹	جمعه - چرشنبه آخشامی.....

۶۳۰	تویلاردا گۆلشمه.....
۶۳۱	فیطیر بایرامی.....
۶۳۳	قوربان بایرامی.....
۶۳۵	قوم-قدیر (غدير خُتم) بایرامی.....
۶۳۸	یئنگی ایل (نوروز) بایرامی.....
۶۴۰	چرشنبه اخشاملاری-«بوهورلو».....
۶۴۱	اخیر چرشنبه بازاری و اوردان الینان شیئر.....
۶۴۵	اخیر چرشنبه یئمکلی.....
۶۴۶	برک ساللاماخ.....
۶۴۷	اچار سالماخ.....
۶۵۰	یئنگی ایل بایرامینا گۆرولن حاضیرلیقلار.....
۶۵۱	چیلی یاسین سویو.....
۶۵۲	ایلان-عقرب دوغاسی.....
۶۵۳	عرفه اخشامی.....
۶۵۴	ایل تزه لئندن سؤنرا.....
۶۵۶	بایرامدا وئرلن بایراملیقلار.....
۶۵۹	بایرام سوغره سی.....
۶۶۱	هر ایل بیر حیوانین آدی ایله.....
۶۶۹	دوققوزونجو بۆلوم: ایناملار- گۆزه گۆرونمه لر.....
۶۷۱	ایناملار.....
۶۷۱	خدیره جال ایله باغلی ایناملار.....
۶۷۳	کرتنکله باره ده اینام.....
۶۷۴	چکیرتگه گلمکله باغلی اینام.....
۶۷۵	کۆرپه اوشاقلارین آياق اچماسی ایله باغلی اینام.....
۶۷۶	قورد دؤنونا دوشمک.....
۶۷۷	پارانیشلا باغلی اینام.....
۶۷۸	آدم ایله حیوانین اوچماقدان قوولماسی ایله باغلی اینام.....
۶۷۹	اوجوینیق لالا (عوج ابن عئق لا) باغلی ایناملار.....
۶۸۰	نوح پیغمبرین گمییسی ایله باغلی اینام.....
۶۸۱	گۆبک قویلاماق.....
۶۸۲	اۆرمو دریاسی ایله باغلی ایناملار.....
۶۸۳	بئله شهر، سنه شور سوچیخسین.....
۶۸۴	قجله باره ده ایناملار.....
۶۸۵	مئشینده بعضی داشلار و قایالارلا باغلی ایناملار.....
۷۱۷	اۆلدوزلار.....
۷۲۰	گۆزه گۆرونمه لر.....

حسین م. گونیلی

سایین اۆخوجولار، بو فۆلکلور تۆپلوسونون یالینز بیر کئند آدینا یاییلماسی بعضی لرینه بیر سیرا سۆرغولار دۆغوراییلر؛ مثلاً:

الف- بو مؤلف نه اۆچون یالینز بیر کئندین ائل بیلیمیندن اۆرنکلر وئریب و باشقا یئرلرین فۆلکلورونال قاتما میشدیر؟

ب- کیم نه بیلیر مقصدی فۆلکلور تۆپلاماق دئیل، بیر کندی تانیتماق و بو کندی قابارتماق فیکرینده دیر؟

ج- یۇخسا باشقا یئرلرده اولان بو کیمی قۇنولاردان خبر سیز دیر؟

بئله- بئله سۆرغولارا جواب اولاراق دئمک اولار:

هر بیر فۆلکلور اۆرنگی نین دَیری اۇنون اۆرنیاللیغی و اولدوغو کیمی قالماسیندادیر. بو یاندا دا چۆخ واختلار هر بیر ائل-بیلیمی اۆرنگی بو کئنددن اۆ کئنه، حتی بو آدامین دیلیندن اۆ آدامین دیلینه آز دا اولسا فرقنیر؛ بئله اولدوقدا، الله اولان بیر فۆلکلور تۆپلوسونو اۆ زامان بیر بۆلگه نین آدینا قلمه وئرمک اولار کی، اۆ تۆپلودا هر بیر فۆلکلوریک قونونون چئشیتلی واریانتلاری هر نئچه کئند

و شەردن تۇپلانارسا، ھەر بىر پىسى اۋز يىرىنىن آدى ايله دە يان- يانا قۇيولسون، مثلاً بىر كندەدە اكين زمىسىنىن سووارماق اۋزىرە تىرمىنلىرى سىرالاناراق، ھامان ايشىن باشقا كندلر و شەرلردەكى تىرمىنلىرى دە اۋز قايناغىنىن آدى ايله بىرگە اۋنون داوامىندا سىرالانسىن. بو ايش دە ھىچ يىر و ھىچ كس طرفىندىن دىستىكلەنمەين فۇلكلور تۇپلايانىن يۇخ، بو كىمى ايشلر اۋزرىندە ايشلەين بىر علمى قۇرومون ايشى دىر. بوناگۇرە دە اۋزون ايللر سورەسىندە ائىشتىدىگىم، اۋىرنىدىگىم ائل بىلىمى اۋرنىكلىرىنى كاغىذ اۋزرىنە گىرەرك يايماق و يا ھىچ اولماسا ساخلاماق و ايتىب- باتماقداق قۇروماق فىكرىنە دوشىندىن سۇنرا، اۋزون ايللر بۇيو دا اۋنونە عۇنوان ايله حاضىرلاماق و يايماق دوشونجەسىلە ياشادىم. بوناگۇرە كى، تۇپلادىغىم اۋرنىكلىرىن ھەر بىرى بىر يىردىن اولاراق، اۋز كندىمىزدىن اۋىرنىدىگىم و تۇپلادىغىم اۋرنىكلر چۇخونلوق تىشكىل ائدىردى. نھايتەدە دۇغما يوردوم و بۇيا- باشا چاتدىغىم «مىشىن» كندىنە عائىد اولانلارى آيىرماغا مەجبور اولدوم. ائل بىلىمى ايله اۇغراشانلار، ائل بىلىمىنىن بىر اۇجسوز- بۇجاقسىز اۋكيان اولدوغونو دا چۇخ ياخشى بىلىرلر. بونا دوشونەرك سادەجە بىر كندىن ائل بىلىمىنىن بۇتونلوكلە دە دىيىل، بىر بۇلومونو فۇلكلور اۋكيانىمىزىن بئلە حىسابا گىلمىز بىر بۇلومو كىمى دىرلندىرەرك، بو تۇپلونو «دنىزدن بىر چاناق» عۇنوانى ايله دە نىشرا ائتمىگە دوشوندوم.

بونو دا سۇيىلەمەلىم كى، ھىمىن كندىن تۇپلادىغىم تىخمىنە ۲۸ عۇنوان فۇلكلورىك داستانى باشقا يىرلردىن تۇپلادىغىم ۱۶ عۇنوان آيرى داستانلا بىرلىكدە ۱۳۹۷-

جى ايلده ۳۰۲ صحيفه ليك بىر كىتابدا «ناغىل لار» - گوڭنى بۆلگەسى روياتلىرى اۆزى» عوتوانى ايله نشر ائتدردىم. ھابئەلە ھەمىن كەندەن تۇپلادىغىم سايى مىندەن يۇخارى اۇلان «مىللەر و اتالار سۆزلىرى» - نى باشقا يىرلەردەن تۇپلادىغىم اتالار سۆزلىرى و مىللەرلە بىرلىككە ۱۳۹۲ - جى ايلدە ياپا بىلدىم. «اتالار سۆزى - سۆزلىرىن گۆز» عوتوانى ايله ۲۸۴ صحيفەدە باسىلان بو كىتاب ازى ۶۰۰۰ اتالار سۆزى و مىللى اىچىنە الماقدادىر. يەنەدە ھەمىن كەندە و آذربايجانين باشقا يىرلىرىندە الدە ائتدىگىم ازى ۱۴۰۰۰ دىيىم و تىرمىنلرى، نەجە - ھارالاردا ايشلىنمەلرى نىن آچىقلامالارى - ايله بىرلىككە ۱۳۹۵ - جى ايلدە ۱۵۰۰ صحيفەدە «دىيىم لىر سۆزلوى» باشلىغى ائتىندا ياپىدىم.

اينانيرام كى، بو ائردە بىر سىرا بۇشلوقلار و چاتىشمازلىقلارنى اۆلدوغونا باخمايلاق، فۇلكلور تۇپلامادا ھەلە چۇخ يىرلىرىندە ايلك آددىملاردا گۆتۈرۈلمەين گۆڭنى آذربايجان كىمى بىر بۆلگەدە باشقا دوستلارنى ايلندە اۆلماقلا، اۇنلارنى دا اۆز دۇغما شەرلىرى و كەندلىرى نىن فۇلكلورونو تۇپلاماغا اۆرنەك اۆلايىلە جەكەيدىر.

مىشەين - ۱۳۹۸/۸/۲۷

يئددىنچى بۇلوم

اۋلچولر، بۇلگولر، زامان كسىكلرى و ...

خط - جۆت خطى: جۆت (ايكى اۆكوزه قوشولان هئش(خيش)) بير يۆل زميده بو باشدان او باشا گئندنه سۆرولن يئره بير «خط» دئيلر .

بير كيز يئر: تخمينا ايكى اۆكوز ايله بير گۆنده سۆرمك اوچون نظرده توتولان يئر. جۆتجو جۆتو قوشاندا، او گۆن سۆرهجه يى و يا اكهجه يى يئرى زميدن آييرماق و بللى ائتمك اوچون اوولجه اورانين اطرافيني بير جۆت خطى ايله بللى ائدر. خط سالماق ايله او گۆن اوچون آيريلان يئره بير «كيز» دئيلر.

بير هنگ: زميده جۆت ايله سۆرنده بعضاً زى او قدر بۆيوك اولار كى، جۆتجو گۆرور بو باشدان او باشا قدر سۆرمك ايسته سه، گۆنده بير نچه خطدن آرتيق سۆره بيلمه يه جكدير، هم ده كى اۆكوزلرين جهتى تئز - تئز ديشيلمه سه، تئز يورولارلار. بوناگۆره او يئرین اوزونونو نچه هنگه بۆلر. سۆره سۆره گئديب قايتيديعى يئر هنگ باشى و بير گۆنده سۆردويو يئرین اوزونونا «بير هنگ بۆيو» دئيلر.

بير باتمان يئر: بير باتمان(اون كيلو) بۇغدا اكيلن يئره بير باتمان يئر و اكندهر نچه باتمان بۇغدا آپارارسا او قدر باتمان يئر دئيلر؛ مثلاً اكندهر اون باتمان بوغدا آپاران يئره اون

باتمان يئر دئييلر.

اِكينچيلرين بيلديگي كيمي بير باتمان بۇغدا آپاران يئردە ياز آرپاسى اكيلسه، اۇرايا ياريم باتمان آرپا كيفايت ائدر. هابئله قئزىل نۇخود و يا قارا نۇخود اكسهلر، همين يئره بير چرك يعنى بير باتمانين دۇرددن بيرى نۇخود سپيلر. انجاق اۇ يئره هميشه بير باتمان يئر دئيرلر؛ يعنى ايرى محصول دا اكيلسه، يئرین اۇلچوسو بۇغدا تۇخومو ايله اۇلچولر.

ايكى باتمان يئر: ايكى باتمان بۇغدا اكيلن يئر.

اوچ باتمان يئر: اوچ باتمان بۇغدا اكيلن يئر.

ايكى اۇكوزلوك يئر: ايكى اۇكوز ايله بير ايلده سۆروب اككم مۆمكون اولان يئرلرين هاميسى.

بير اۇكوزلوك يئر: بير ايلده ايكى اۇكوز ايله سۆرولوب اكيلن يئرلرين ياريسى قدر يئر.

دۇرد اۇكوزلوك يئر: ايكى جۆت ايله يعنى دۇرد اۇكوز ايله بير ايلده سۆرولوب اكيله ييلن يئرلرين اۇلچوسو.

بير جۆت يئرى: بير جۆت اۇكوز ايله بير گۆنده سۆرمك اولان يئر. (هر نئچه جۆت يئرى اولسا، ايكى اۇكوز ايله اۇ سايدا گۆنلرده سۆرولن ساحه).

بير خالوار يئر: بير خالوار (۵۰۰ كيلو) بۇغدا اكيلن يئر، اكيلنده بير خالوار (خروار) بۇغدا سپيلن يئر.

ياريم خالوار يئر: اكيلنده ياريم خالوار (۲۵۰ كيلو) بۇغدا اككم اوچون نظردە توتولان يئر.

بير باغليق يئر: كيچيك يئر اۇلچوسو، بير باغليق يئر يعنى

بيچركن بىر باغ بۇغداسى، اۆتۈ، يۇنجاسى و... چىخان يىر.

بىر دستەلىك يىر: چۇخ كىچىك ساحە اۆلچوسو.
بىر دستەلىك يىر يعنى بىچندە بىر دستە بۇغداسى، اۆتۈ،
يۇنجاسى اۆلان يىر.

بىر يىمەلىك يىر: كىچىك ساحە اۆلچوسو. بىر يىمەلىك
يىر يعنى نىچە دستەلىك يىر، بىچندە. بىر يىمە بۇغداسى
چىخان يىر (بىر يىمە = نىچە دستە، بىر قۇلتوقدا يىرلشن اۆت،
يۇنجا و س).

مئشین و اطرافیندا اولان کندلرده چکی داشلاری

- خالوار = ۵۰۰ کیلو = ۸۰۰ پونزا
- یاریم خالوار = ۲۵۰ کیلو = ۴۰۰ پونزا
- باتمان = ۱۰ کیلو = ۱۶ پونزا
- یاریم باتمان = ۵ کیلو = ۸ پونزا
- چرک = ۲/۵ کیلو = ۴ پونزا
- سییه = ۱/۲۵۰ کیلو = ۲ پونزا
- پونزا = ۰/۶۲۵ کیلو
- هیدیرم = ۰/۳۱۲۵ کیلو (۵/۳۱۲ گرم)
- بیر دیرم = ۰/۱۵۶۲۵ کیلو (۲۵/۱۵۶ گرم)
- باتمان یاریم = ۱۵ کیلو = ۲۴ پونزا
- باتمان چرک = ۱۲/۵ کیلو = ۲۰ پونزا
- باتمان سییه = ۱/۲۵۰ کیلو = ۱۸ پونزا
- اوچ چرک = ۷/۵ کیلو = ۱۲ پونزا
- اون پونزا = ۶/۲۵۰ کیلو

مسافە اۆلچولرى

بىر آددىم يول = بىر آددىم اۆلچوسونىدە، ھابىئە چۆخ
ياخىن اۆلان يۇلا دئىيىلر.

بىر آغاج يول = تخمىنأ آلتى كىلومىتىر يۇل.

بىر منزىل يۇل = آلتى آغاج يۇل (ياياق (پيادە) و ائششك ايله
گئىدنىلر بىر گۆندە گئىدە بىلە جەيى يۇل). تخمىنأ ۳۶ كىلومىتىر
يۇل.

آت منزىلى = دۇققوز آغاج يۇل، آت ايله مۆسافىرت
ائىدنىلر بىر گۆندە گئىدە بىلە جەيى يۇل. تخمىنأ ۵۴ كىلومىتىر
يۇل.

بىر اىپ بۇيو = آرتىق اكىن يىرى بۇلىدە، آلىب - ساتاندا،
يۆك اىپى ايله اۆلچولن مسافە.

بىر قارىش = الين بارماقلارنى برک آچاندا باش بارماق ايله
چىلىك بارماغىن آراسىنداكى مسافە (تخمىنأ ۲۵ سانتىمىتىر).

بىر جۆت بۇيو = يىرى سۆرىدە ھىشىن (جۆتۈن) سۇكديو
درىنلىك. تخمىنأ ۲۵ سانتىمىتىر درىنلىك. (مثلا بو ياغىش بىر
جۆت بۇيو يىرە ايشلە يىبىدىر يعنى يىردە ۲۵ سانتى مىتىرە قدر
باتىيدىر).

بىر ھنگ بۇيو = اۆكوز ايله يىر سۆرىدە بو باشدان اۆ باشا،

اۇ باشدان بو باشا گئىدىب قايىدىلان و سۆرمك اىستەين يىره
 بىر ھنگ بۇيو دئىيلر. يىر سۆرنده ھمىشە اۋكوزون بىرى
 سۆرولموش و بىرى سۆرولمەمىش يىر ايله گئتمەلى اۋلور.
 سۆزسوز كى، سۆرولن يىردە گئدن اۋكوز بۇش تۇرپاقدا
 آددىملا دىغى اۋچون تئز يۈرولور بوناگۈرە دە سۆرولمەلى
 يىر اوزون اۋلاندا مثلاً اوزونلۇغو نىچە يۈز مئتىر اۋلاندا
 سۆرولموش يىردە گئدن اۋكوز يۈرولماسين - دئىه، بو
 مسافەنى بىر باشا سۆرمز، اۋنو نىچە ھنگە بۇلرلر و ھر بىر
 ھنگ بۇيو آلتىمىش - يىتمىش مئتىردن چۇخ اۋلايىلمز.

بىر بئل بۇيو = يىرى بئلەيندە بئلىن باتدىغى درىنلىك.
 تخمينا ۲۵-۳۰ سانتىمئتىر درىنلىك. (مثلاً بو ياغىش بىر بئل
 بۇيو يىره ايشلەيىبدىر).

بىر آيلىق يۇل = بىر آيدا گئتمك اۋلان يۇل.

بىر گۆنلۈك يۇل = بىر گۆندە گئتمەيى مۆمكۈن اۋلان يۇل.

بىر ئو = بىر ئو و يا بىر اۋتاغى دۆلدورا بىلن.

بىر اوۋوج - ايكى الى يان - يانا دايا ياراق ايچلرىنى چاناق شىكلينە سالاندا اۋندا يئرلشن شئى.

بىر ايلخى: بىر سۆرو، (بىر آت سۆروسو قذر).

بىر بۆلۈك = بىر تۆپلۈمون بىر حيصەسى، مثلاً بىر سۆرو داواردان بۆلۈنمۈش و يا آيرىلمىش و سايى بللى اولمايان داوارلار بىر بۆلۈك داوار، ھابئله سايى موعين حدده اولان سۆرونون سايىنا چاتمايان داوار، مال تۆپلۈسونا بىر بۆلۈك داوار و يا مال دئيىلر.

بىر تاي = بىر تاي باشماق، بىر تاي قاپى.

بىر تۈپ = بىر تۈپ پارچا (تخمينا قيرخ مئىر پارچا).

بىر تۈر = بىر تۈر سامان، تخمينا اللى كيلو سامان.

بىر تۈمن = بىر تۈمن پول.

بىر چۆمچە = بىر چۆمچە دە گۆتۈرۈلە بىلن ياغ، بال، قاتىق، اۋن و ...

بىر چاناق = بىر نفرين يئديگى اشين ساخسيدان

قاير يلميش قابينا چاناق دئيىلر، بعضى شئىلر همين قاب ايله
اؤلچولر- مثلا: بير چاناق يارما، ايكي چاناق نوخود.

بير چووال = بير چووالدا يئرلشن نسنه.

بير چيمديك = ايكي بارماغين باشلارينيڭ آراسيندا
گۆتوروله بيلن مثلا دوز، دون، تورپاق و سايره.

بير خشه = بير خشه نين اؤلچوسونده، بير خشه نين
توتدوغو قدر.

بير دوھجه (دۆكجه) ساپ = جهره ده آيريله رك جهره نين
اييىنده يئرلشن قدر ساپ.

بير سامانليخ (سامانليق) = بۇيوك بير دامين توتدوغوجا،
كندلرده لاپ بۇيوك داملار سامانليق (مال- داوار يئمي انبارى)
اولار. داھا دۇغروسو، سامانليغى باشقا داملارين هاميسيىندان
بۇيوك دۆزلكلر.

بير سۆرو داوار = ايكي آدامين اوتارا بيلدييى سايدا داوار،
تخمينا آلتى- يئددى يۆز باش داوار.

بير سيخيم: بير قيسيم، يومرولموش الين ايچى دولوسو.

بير قات تيكيتى = بير مرتبه تيكيتى، بير قات اورتوك.

بير قاتار = ۱- بير قاتار دوه قاتارلانميش نئچه باش
دوه. ۲- بير قاتار دولوسو مۆسافير. ۳- بير قاتار سۆز (بعضا
عاشيقلار نئچه بند شعره بير قاتار سۆز دئيرلر).

بیر قلیبر = بیر قلیبرده یئرلشن شی.

بیر قوْجاق = ایکی ال ایله قوْجاقلاياندا قوْجاقدا یئرلشن
بیچیلیمیش اوت، یونجا، سامان، اودون و . . .

بیر قولاج = بیر آدام قوللارینی کامیلن آچارکن ایکی
الینین بارماقلارینین اوْجلارینین آراسینداکی مسافه.

بیر قولتوق = قولتوق دُولوسو اوْلان قدر. بو تترمین داها
چوْخ اوت، یونجا، آغاج دال- بوداغی، کۆلش و ساییرهیه
ایشلنر.

بیر قیران = بیر قیران پول، دَیری چوخ آز اولان پول.

بیر قیشیم: قیشیلیمیش الین دُولوسو، یومرولموش الین
دُولوسو، یومرولموش الین ایچینده یئرلشن قدر.

بیر ناخیر مال = سایى اوْتلارچا اوْلان قارا مال سؤروسو.

بیر یوک = بیر ائششهیین داشیاییلدییی قدر یوک.

بیر یوماق = ساریناراق یومورلانمیش قاتما، ساپ، ایپ
و سایره.

یان اوووج = بیر الین ایچینده یئرلشن شی.

بیر ال سو = اکین زمیسینى سوواراندا بیر آدمین اداره
ائده بیله جه یی قدر آخار سو (اکین سووارماقدا زمیه گتیریلن
آخار سویون بیر اؤلچوسو واردیر، او اؤلچودن آز اولسا،
زمیده ایشله مز) هارایا بوراخسان اوریایا باتار و لازیمی قدر
یثریمز، چوخ دا اولسا اونو ساخلاماق اولماز و ووروب
وریانی، آرخی، کردینی داغیدار).

بیر بوستان الی سو = بوستان سوواراندا بیر آدمین اداره
ائده بیله جه یی قدر آخار سو (بوستان الی سو رسمی بیر ال
سودان بیر قدر آز اولار؛ چونکو بوستانی سووارماق، بوستاندا
سویو ساخلاماق داها دا چتیندیر).

بیر دیرمانلیق سو = دیرمانی ایشله ده بیلن سو، ایکى ال
سو، اکین زمیسینى سوواراندا ایکى آدمین ایداره ائده بیله جگی
آخار سو.

بیر سوزقوو سو = آزجا آخار سو، مثلا سماور شیریندن
آخان قدر سو.

بیر شیر سویوجا سو = بیر سو قیرناسی اؤلچوسونده سو.

بیر قوجاق سو = اوچ - دورد ال سو.

پیشیک ایشه مه یینجه سو = آزجا سیزغین سو.

قیغی دیغیرلادان سو = شیر سویو قدر سو.

مئشىندە و بۇلگەنن چۇخ كىدلرېندە «گىجە - گۆندوز»
(شېبانەروز) گۆن باتاندىن باشلانار و ساعىتىر گۆن باتان چاغدا
صفەر قورولارلار^۱.

گۆن باتاندىن اۋن ايكى ساعىتىر سۇنرايا «دستە» دىيىلىر
و دستەدن اۋن ايكى ساعىتىر سۇنرا گۆن باتىر. بوناگۆرە دە
ياي - ياز گۆنلرېندە دستە گۆن چىخاندان سۇنرا، يايىز و
قىش گۆنلرېندە گۆن چىخاندان قاباق اۋلار. گۆن باتاندىن
بىر ساعىتىر سۇنرايا گىجەدن بىر ساعىتىر گىندىن، دۇرد ساعىتىر
سۇنرايا دۇرد ساعىتىر گىندىن، آلتى ساعىتىر سۇنرايا آلتى ساعىتىر
گىندىن، يىددى - سىگىز ساعىتىر سۇنرايا دستە يە بىش ساعىتىر
قالان - دۇرد ساعىتىر قالان دىيىلىر. ھابىلە دستەدن آلتى ساعىتىر
گىندە كىمى ھەر ساعىتىر دستەدن ھامان ساعىتىر گىندىن - يەنى
اۋچ ساعىتىر سۇنرايا دستەدن اۋچ ساعىتىر گىندىن، بىش ساعىتىر
سۇنرايا بىش ساعىتىر گىندىن دىيىلىر. آلتى ساعىتىر سۇنرايا
ساعىتىر گۆندىن قالان ساعىتىر سۇيەنىلىر مثلاً: دستەدن
يىددى ساعىتىر گىندە گۆندىن بىش ساعىتىر قالير و يا آخشا
بىش ساعىتىر قالير، دستەدن دوققوز ساعىتىر سۇنرايا گۆندىن
اۋچ ساعىتىر قالير و يا آخشا اۋچ ساعىتىر قالير دىيىلىر.

۱- مئشىن قونشو كىدى اۋلان ھىرىزدە گىجە - گۆندوز ياخىن كىچمىشە
كىمى گۆن باتاندىن تىخىمىن اىيىرمى دىققە سۇنرادان يەنى شىيەلر شام
اذانى واخىتىندىن باشلاناردى، اۋندىن اۋن ايكى ساعىتىر سۇنرا دستە
آلاناردى؛ كىچمىش ايللردە بو قايدانى بوراخىب، ساعىتىرىنى رىسمى
ساعىتلە (رادىو - تىلويزىوندا بىلدىرىلن ساعىتلە) قورولار، سولارىنىن
زامانىنى دا ھىمىن ساعىتلە توتورلار.

آخشام اوستو = آخشاما یاخین زامان.

آخشام باشی = گۆن باتان واخت.

آرا ناھار چاغی (قلیان آلتی واختی) = گۆن چیخان زامانلا
گۆن اورتانین آراسی، گۆن بیر آز قالخاندا، سحر یئمگی ایله
گۆن اورتا یئمگی واختی نین آراسینداکی زامان.

آی باتاندا = آی باتان زامان (گئجه دن گئجه یه فرق ائله یر).

آی چیخاندا = آی چیخان زامان (گئجه دن گئجه یه فرق
ائله یر).

اوباشدان چاغی = سحر اذانیندان قابق.

اؤل (اوول) آخشام = گئجه نین ایلک ساعاتلاری.

ایکیندی چاغی = گۆن اورتا ایله گۆن باتان زامانین آراسی.

خوروزون اوول بانی = اوباشدان خوروزو بانلایاندا.

دان اولدوزو چیخاندا: بو اولدوزون چیخماسی، آزجا
سؤنرا هاوانین ایشیقلا ناجاغینی بیلدیرر.

دان چاغی = دان یثری آغاران چاغ، سحر آچیلان چاغ.

دان يئرى آغاران(و يا سۆكولن) واخت= دان يئرى
آغاران چاغ، سحر آچیلان چاغ.

سحر آچیلان واخت= هاوانین ایشیقلا نان واختی، دان
چاغی.

سحره یاخین= هاوا ایشیقلا نانا یاخین واخت

سیرین دۆشنده= یای گۆنلریندن ایکیندین سۇنرا و
هاوانین سیرینله یین چاغی.

شاپاق آتان واخت= سحر تئزدن هاوا ایشیقلا نان زامان.

شام اذانی = شام اذانی وئریلن واخت، گۆن باتاندان ۲۰-
۱۵ دقیقه سۇنرا.

شام یئیلنده= گۆن باتاندان تقریباً بیر ساعت سۇنرا.

صوبح اذانی= هاوانین ایشیقلا نماغا باشلاماسی.

قارانلیخ قاویشاندا(قارانلیق قووشاندا)= هاوا کاملاً
قارانلیقلا شاندا.

قاش قارالاندا= هاوا بیر آز قارانلیقلا شان چاغ، شام
اذانیدن آزا سۇنرا.

کاروان قیران چیخاندا= کاروان قیران، دان اولدوزونا
بنزه یین و یاری گئجه چیخان بیر اولدوز دور. قدیم زامانلار
ساعت اولمایاندا، دوه، آت- قاتیر ایله مۆسافیرت ائدنلر و
کاروانلار هم یولون جهتی نی، هم ده هاچان یولا دۆشه جکلرینی

اۆلدوزلار باخاراق بیلردير. گویا کاروان قیران آدلان بو
اۆلدوزون چىخماسینی گۆرهرك اۇنو دان اۆلدوزو حساب
انديب يۇلا دۆشن بیر کاروان، يۇلو قارانیقدا گئدرکن قضایا
اوغرامیش و اۆلموشموشدولر. اۇندان سۇنرا بو اۆلدوزا
کاروان قیران آدی وئریلمیشدير.

كۆلگه باساندا = گۆن باتانا یاخین و كۆلگه لر اوزاناندا.

گنجه یاریسی = گنجهنین یاریسی سۇووشارکن.

گۆن چیتدیاندا (چیرتلاياندا) = گونشین قیراغی دۇغودان
چىخان زامان.

گۆن اورتا = گۆن یاری اولان زامان.

گۆن ایلینده = گۆن ایلین زامان، ایکیندی چاغی.

گۆن باتار - باتمازدا = گونون ساریسی قالاندا.

گۆن باتان واخت = گونون باتیدا باتان چاغی.

گۆن چىخان واخت = گۆن دۇغودان چىخان واخت.

گۆن چىخاننان سۇرا = گۆن چىخاننان سۇنرا، گونون
تزه جه چىخدیغی زامان.

گۆن یاییلاندا = گۆن بیر آز قالخاندا.

گۆن بیر آز قالخاندا = گۆن چۇخ یئرلره دۆشنده.

گونون ساریسی قالاندا: گۆن باتانا آز قالان واخت،

دره‌لری بۆتونلوكله كۆلگه باسان واخت. گۆن باتان چاغ لاپ
ياخين اولاندا.

گۆنۆن يۇرقون چاغى = ايكىندى ايله گۆن باتان چاغين
آراسى.

ناھاردان سۇرا(سۇنرا) = گۆن اورتا يئمگى يئىيلن چاغدان
سۇنرا.

ناھار چاغى = گۆن اورتا چاغى.

ھا ايشىقلاناندا = صۆيچ اذانيندان حدوداً ۴۰ دقيقه سۇنرا.

ياتان واخت = گئجه نين ياريسيندان بير - ايكى ساعت
قاباق.

يارى گئجه = گئجه يارى اولان زامان.

و ...

«ئىرھوانچىلار گلن واخت» = (يايىن سۇن گۆنلىرى) قەدىم
زامانلار ئىراۋاندا بېچىن و خرمن ايشلىرىندە ايشلەمەيە گئىدلىر،
يايىن سۇن گۆنلىرىندە قايىداردىلار).

آرپالار آغاران واخت: خرداد آيى نىن ايكىنجى يارىسىنا
«آرپالار آغاران واخت» دئىيلىر.

اكىن اوستو = يايىن ايلك يارىسى نظردە توتولاندا «اكىن
اوستو» = بېچىنلر بېچىلن چاغ» عىبارتى ايشلىر.

اكىن قىندان چىخان واخت = بوغدا- آرپالار باشاق
چىخانارن واخت، تاخىللار سۇنبول باغلایان واخت، يازىن
آرا آيى نىن سۇنلارينا «اكىن قىندان چىخان واخت» دئىيلىر.

اكىنە ال قۇيان واخت = بېچىن بېچمەيە باشلاماغا يعنى
خرداد آيى نىن سۇن گۆنلىرى و يايىن ايلك گۆنلىرىنە «اكىنە ال
قۇيان واخت» دئىيلىر.

اوغلاق گىلمنەسى = يايىن قىرخ گۆنۈ گئىدە «اوغلاق
گىلمنە» يعنى اوغلاقلارین سۇددن اچىلان واختى دئىيلىر.

اولكر وورما = خرداد آيى نىن اۋن يىددىسى «اولكر وورما»
زامانى تانىنىر. اھالىنىن فيكرىنچە بو آيىن اۋن يىددىسىندە

اۆلكر اكينلىرى وۇرار؛ يعنى اۆلكر دئىيلن اۆلدوز تۇپلوسوندان گئجه نين بعضى ساعترينده يئره چاتان شعاعلارين تارالارا قۇيدوغو تائير نتيجه سينده اكينلر و بير چۇخ بيتگيلر او جۆملهدن يارپاقلارى بۇغدا يارپاغى شكلينده اۆلان بيتگيلر آغارماغا باشلايار.

اينيشيل = كئچن ايلدن قاباكي ايل.

بۇيوك چيلله = قئشين ايلك قئرخ گۆنو «بۇيوك چيلله» آدلانير.

بالا چيلله = بۇيوك چيلله نين آردينجا و بهمن آيى نين سۇن ايگيرمى گۆنو «بالا چيلله» آدلانير.

باغ- بۇستانلار پۇزولاندا = يايين سۇن آيى نين ايگينجى يارىسى، بۆلگه ده قۇوون- قارپىزلار و اۆزوملرين دريلن چاغى. باغ- بوستانلارين پۇزولدوغو (محصوللارين يئغيلديغى) واخت.

بايرام آيى: قئشين سۇن آيى، «بايرام آيى» آدى ايله تانينير. بايرام و يئنگى ايل بايرامى = مئشينده نوروز بايرامينا «بايرام و يئنگى ايل بايرامى» دئىيلر. بو ايل = ياشاديغيميز ايل.

بۇستان ورى = يايين اوول آيى ياريدان كئچن گۆنلره «بۇستان ورى» يعنى بۇستانلارا وړ قۇيولان گۆنلر دئىيلر.

بير چار = بير سۆره، بير موددت، باشلانيش و سۇنو بللى اۆلمايان آنچاق داواملى زامان كسيكى.

بيلدير = ۱- كئچن ايل، آرخادا قۇيدوغوموز ايل، آرخادا

قۇيدوغوموز يىڭى ايل بايرامىندان قاباقكى ايل. ۲- بو
ياشادىغىمىز گۆنلردن بىر ايل اۇنجه

**چىللە گىجەسى = قىش يىلىك گىجەسى «چىللە
گىجەسى» آدلانىر.**

خرمن اۆستو = اكين دريلندن سۇنرا خرمن دۇيولن
زامانا «خرمن اۆستو» دئىيلر. كئچمىشده يايىن يارىسيندان
شهرىور آيى نىن اورتالارىنا قَدَر اوزانان بىر آي سۆرەسىنە
خرمن اۆستو(خرمنلىرى دۇيوب- گۆتورن زامان) دئىيلىردى.
بو عىبارت ايندى آنلامىنى ايتىرىدۇر؛ چۆنكى ايندى بىچىن
بىچىلن گۆندن دۇيولمگە باشلايىر.

خليلير يىتىش وخت: خلىلى اۆزومو يىتىش وخت،
يايىن ايلك آيى نىن سۇنلارى و اورتا آيى نىن اووللىرى.

دۆل دۆشندە = بايرام(اسفند) آيى نىن ايلك گۆنلىرى. بو
گۆنلرە پايىزين اوولىندن قۇچا دوران قۇيونلار يىن دۇغماغى
باشلانار.

دانا پۇ....و دۇناندا = پايىزين سۇن آيى نىن اووللىرى.

خزل سۆپورولن وخت = پايىزين سون آيى.

**داوار آرخابا چىخان وخت(داوارلار مَرگم گلن
واخت) =** ياز يارىسى كئچن گۆنلردن باشلايلاق سۆر
داوارلار داها آخشاملار كنده گلمز و آلتى آيا كىمى يعنى
پايىزين يارىسنا كىمى گىجەلر داغدا، چۆل- كۆوشندە
قالارلار. سۆرولرىن چۆلدە و داغدا- داشدا قالماغا كئتمەسىنە

«داوار آرخاجا چىخماق» و او زامانا «داوار آرخاجا چىخان»
واخت دىيلىر.

داوار كوما آيريلاندا = پاييزين اورتالارينا دىيلىر. «داوار
كوما آيريلاندا» دىيلىندە، هامى پاييزين آرا آيى نين اورتالاريني
آنير.

داوار گۆي اوتا دوياندا = يازين آرا آيى نين اووللرينه
«داوار گۆي اوتا دويان واخت» دىيلىر.

داها اينيشيل = كىچن ايلدن قاباقكى ايلدن قاباقكى ايل،
اۆچ ايل بوندان اۇنجه.

قار يئرە دوشندە = پاييزين سون آيى نين اورتالارى.

قارا ياز = ياز فصلينه آرتيق «قارا ياز» دىيلىر.

قوچ قاتىمى = پاييزين اوولى، بو گۆنلر قۇيونلارين دؤل
آلماغي اۆچون قوچلارى قۇيون سۆروسونه قاتارلار.

قورا بيشيرن = يايين اورتا آيى «قورا بيشيرن» آي آدلانير.

قورس آيى = پاييزين سون آيى «قورس آيى» آدلانير.

قوزو قىرخىمى = يايين يير آيى گئدن گۆنلره «قوزو
قىرخىمى» (قوزولارين قىرخيلما واختى دىيلىر.

قويروق دوغان = يايين اورتا آيى نين اون بىشىنجى گۆنو
«قويروق دوغان» گۆن تانينير و هر كسه دىيلىسه كى فيلان
حاديته قويروق دوغاندا و يا قويروق دوغاندان نىچه گۆن
سونرا باش وئربيدير، باشا دوشر كى، قويروق دوغان گۆندن
مقصد يايين آرا آيى نين اون بىشىنجى گۆنودور؛ هابئله يايين

اۋرتا آيى قويروق دۇغان آي تانينير.

قىرخ بئش = ياز يارى اۋلان گۆنلره «قىرخ بئش» دئييلير؛
يعنى هر واخت قىرخ بئش دئييلنده، ايستر ايسته مز يازين
يارى اۋلان گۆنلرى يادا دۆشور.

گلن ايل = ۱- يئنى ايل بايراميندا باشلايان ايل. ۲- بو
ياشادىغىمىز گۆنلردن بير ايل سۇنرا.

مال خامدان چىخاندا = قىش گۆنلرينده، آذر آيندا يئر
دوناندا، اۋكوزلرين آياغى قاردا- بوزدا آخيب يىخيلماسين-
دئيه، اۋنلارى خاما باغلایار، يعنى يئملرينى، سولارى ايچرىده
وئرديلر. بايراما نئچه گۆن قالاندان هاوانين يوشالماسى ايله
بوزلارين اريمهسى نتيجه سينده ماللارى ائشيكده و چاى-
چشمه ده سوارماغا مۆمكون اولار. بوناگۆره ده اۋنلارى
پيه ده دئييل، آپايرىب كنددن قىراقدا كهريزلرده سۇوارديلار.
اۋكوزلر خامدان چىخاندا اۋيئناماغا، آتيليب دۆشمه يه باشلايار،
آزادليغا چىخديققلارينا سئوينديكلرينى بيلديرلر.

مالى گۆى اۋتا قۇيان واخت = خرداد آيى نين اووللرينه
«مالى گۆى اۋتا قۇيان واخت» دئييلير؛ يعنى بو گۆنلردن
اۋكوزلرى گۆى اۋت اۋتلاماغا بوراخارلار. دئمك بو گۆنلردن
داها اۋكوز ايله يئر سۆرمك تعطيل اولار.

آیین اوولی = آیین ایلک گۆنو و گۆنلری.

آی یشک اوّلماق = آی تزه لنمک، قمری آیین ایلک
آخشامی.

آی اون دؤرد گئجه لیک اوّلاندا = قمری آی یارییا چاتار
کن.

آی باشی = ۱- آیین سونو. ۲- یاشی اللی یه چاتمامیش
قادینلارین آی باشیسی.

آیین دالیلاماسی = قمری آیین یاریدان کئچمه سی.
آیین گون باتاندان سونرا چئخماسی. آیین یاری گئجه ده
چئخماسی.

آیدان - آیا: هر آی، آیدا بیر دؤنه.

اسلام پیغمبری زامانی.

ایماملارین زامانی.

آدام آتا زامانی.

نوح زامانی.

شاه عباس دؤورو.

نادیر شاه زامانی.

خان - خانئیق(خانلیق) زامانی: قاجارلاردان قاباقکی
ایللر.

سالماس باتان ایل: گونشله ۱۳۱۰- جی ایلده بیر دهشتلی
دَپرَم (زلزله)ایله سالماس و او زامان بلکه ده آرتیق دیلماغان
و یا دیلمقان دئیلن بؤلگه باتمیشدیر.

قاراداغ آندی(آتلی)لاری گلن ایللر: قاجارلارین
سؤنلاریندا دؤولتین چیخارسیزلیغیندان سوء ایستیفاده ائدن
بیر سئرا قاراداغلار گونئی کندلرینه تۆکولور و اللرینه گلنی
غارت ائدیپ آپاریردیلار.

مشروطه لیکده: مشهور مشروطه انقلابی زامانی.

جیلولو قدا: جیلولوق زامانی، مشروطه دن سونرا اینگیلیسلر و باشقا مۆسلمان دۆشمینی اۇلان اۆلكه لرین حیمایه سی ایله اۇرمودا بیر مسیحی دۆولتی قۇرولور. بغداددان اۇرمویا گتیریلن آشوری کئشیشی مارشیمون بو دۆولتین باشیندا دوروردو. بو قۇندارما و نامشروع دۆولتین حیمایه سی آلتیندا اۇلان اثرمنی و آشوریلر بو گونکو اۇرمو، خوی، سلماس بۆلگه لرینده مینلرجه آذربایجان تۆرکو اۇلان شیعه لری قتل عام ائدیردیلر. مسیحی دسته لری قتل - غارت اوچون اۇرمو گۆلونو گمی ایله کئچیب گونئیده ده قتل - غارت ائتمک ایسترکن اۇنلاری تعقیب ائدن عثمانلی قۇشونلاری قورو یول ایله (سالماسدان تسییه، شرفخانایا گلن یول ایله) گلیب قاباقدان شرفخانا گمبیره سینه چاتیر و اۇنلارین قاباغینی آلیرلار. او اثرمنی - آشوری آدام اۆلدورنلره گونئیده ائله جه ده مئشینده «جیلو» و بعضا ده «جولا» دئییلیر.

فیرقه لیک: ۱۳۲۵ - جی ایل ائل ایچینده فیرقه لیک دؤورو کیمی تانییر.

مصدق زامانی: منظور دکتر محمد مصدقین باش ناظر اۆلدوغو ایللردیر.

باهالیق (قیتلیق) ایللری: گۆنشله ۱۳۲۷-۱۳۲۶ - جی ایللر.

بش تۆمنیک (تۆمنلیک) باهالیغی: بش تۆمنلیک باهالیغینی گۆرموش آدام بو گۆن مئشینده قالمیر، آنجاق او زامان باش وئرن آجی حقیقتلر ایندی ده دیلدن دیله دئییلیمکده دیر. گویا او باهالیق گۆنش تاریخی ایله ۱۲۹۰ - جی ایللرده باش وئرمیش و بوغدانین باتمانی (اؤن کیلوسو)

نچھه ڦيراندان بئش تومنه چيخميشدى.

رضا شاه قاجاندا: رضا شاهى ۱۳۰۵- جى ايلده تخته
چينخارانلار ۱۳۲۰- جى ايلده مورييس آداسينا آپارديلار.

اربابليخدا(اربابليقد): فتوداليزم دؤورو، گونشله ۱۳۴۲-
جى ايلدن قاباقلار.

قوراخليخ(قوراقليق) ايللىرى: گونشله ۱۳۷۰- جى ايللىرى.

يئرلر آخان ايل: گونشله ۱۳۴۸- جى ايلده ياغينليغين
چوخ اولدوغو اوچون مئشين كؤوشنينده چوخلو يوكسك
يئرلرده اولان اكين زميلرى چيمنىلكلر اوزلريندن چوخوردا
اولان يئرلره آخيرديلار.

مچيددر(مسجدلر) تزه لنن ايل: گونشله ۱۳۴۸- جى
ايلده آرتيق ياغيش ياغماقلا مئشينده چوخلو دام-دووار
يئخيلدى. مسجدلر، مدرسه و سايره چوخلو خسارت گوردو.
هامان ايلده مدرسه دؤولت خرجيله مسجدلر ده كند اهلينين
خرجيله سؤكولوب يئشيدن تيكيلىدىلر. ايندى مسجدلر تزه له نن
ايل دئييلنده ۱۳۴۸- جى ايل آنيلير.

اينقلاب زامانى: ۱۳۵۷- جى ايلده اسلامى اينقلاب باش
وئرن ايل.

جنگ زامانى: ۱۳۵۹-۱۳۶۷- جى ايللىرى.

گۆی گۆبگین یئرہ قویدو = چۆخ زامان صرف اۆلدو،
گۆی یئرہ دایاندی (گئجه اۆلدو).

ایت اۆلدو گلہدی، قورد اۆلدو گلہدی = یعنی چۆخ
زامان کئچدی گلہدی. گۆزلہ نیلمز قدر اوزون سۆردو.
(جانی برک اۆلان ایت جان وئردیده گلہدی).

ایتین قودوران واختی = اصلاً اویغون اۆلمايان بیر واخت.

قاجیق ائششک آنقیراندا = یعنی هئچ واخت (چۆنکی
قاجیق ائششک آنقیرماز)

دوه بۆینوز چئخارداندا = یعنی هئچ واخت (چۆنکی دوه
هئچ واخت بۆینوز چئخارتماز).

قۆملار چيچک آچاندا = یعنی هئچ واخت (قوم هئچ
واخت گۆل آچماز).

سكگيز ینجی بۇلوم

مراسیملر، دبلر، ایلنجهلر (تفریحلر)، بایراملار

مئشینده بیرى اٹولنمک ایسته دیکده، اوولجه اوغلان طرفیندن بیر آرواد، قیز ائوینه گئدر و بیر آز اوپان بویاندان دانیشانان سونرا دئیر:

گلمیشم دئیم:

بیزیم ... ی (بورادا اوغلانین آدینی دئیر) نؤکرلیگه قبول ائله یین.

اونون جوابیندا، قیز آداملاری دئیرلر:

-گرك مصلحتلشك، فیلان گۆن سیزه جواب وئره ریک.

بو ایشه «اٹلچی گئتمه و اٹلچیلیک» دئیرلر.

نهایت او دوروب، گئدر. قیز آداملاری دا اوز آرالاریندا مصلحتلشندن و لازیم گلسه اوغلانین نئجه لیگینی بیر قدر ده دیقتلی اویرندیکدن سونرا، قیزی وئرمه لی اولسالار، اوز راضیلیقلارینی اوغلان ائوینه خبر وئرلر. بوندان سونرا قرارلاشدیقلاری بیر گئجه ده نئچه نفر کیشی بیر «کله قند» و شیرینی گؤتوروب قیز ائوینه گئدرلر. دانیشیقلار باشلانار و چوخ واخت «کین» قرارى دا قویولار.

کئچمیشده کین قرارى ایله یاناشی «باشلیخ (باشلیق)»

قراری دا قۇيولاردى. باشلىق تۇى عرفەسىندە اۇغلان
 طرفىندىن قىز عائىلەسىنە وئرىلن نقد پولون مبلغى، و آياق
 آچما قۇناقلىغىندا مصرف ائىدىلەجك چۇرك، ات، ياغ، دۇيو
 و بونلار كىمى شىلرىدى. اۇ زامان جھىزىيەلر دە چۇخ
 سادە اىدى. اۇندا نە فرش، نە يىخچال، نە كمد، نە مبل و
 تىختىخواب، نە بوخارى، نە گاز اۇجاغى و سايرە آليردىلار.
 جھىزىيەنىن لاپ آغىر و قىمتلى جىنىسى بىر دست ايكى
 نفرلىك يۆن يۇرقان دۇشكایدى. قالانى دا بىر سماور، بىر
 والور(نفت ايله يانان بعضاً هم بوخارى، هم دە پىشمىش
 بىشىرمك اۇچون ايشلەنن چىراق، قاشىق، چىنگال، بوشقاپ،
 چاناق، اىستكان، نعلبكى و ... هر بىرىندىن بىر دست، بىر
 چايدان، بىر چاينىك، بىر چاى سۆزن، بىر ھۆنگ و بئلە- بئلە
 شىلرىدى كى، ھامىسى بىر صندوقدا يئرلىشىر، ھامىسىنى بىر
 نفر آرخاسىنا و يا قۇجاغىنا آلىب آپارا بىلردى. بئلكى، چۇخ
 واختلار قىز آتاسى آلدىغى باشلىق ايله وئرهجگى جھىزىيەنى
 آلابلردى. ايندى داھا باشلىق و آياق آچما خىرجى آدىلى
 بىر شىئىدن دانىشان اولمور و بئلە بئلە شىلر بۆتونلوكلە
 اۇنودولموشلار و بونلارىن عوضىندە جھىزىيەنىن بىر
 قىسمىنى مثلاً يىخچال، تىلويىزون، فرش، پالتار يويان ماشىن
 و بئلە- بئلە شىلردىن نئچەسىنى كۆركنە آلدىرىلار.

هر ايكى طرف كىبن، باشلىق مبلغى، هم دە آياق آچما
 خىرجىنە راضىلاشدىقدان سۇنرا، بىر صلوات چئۇيرىب، كلە

۱- بو قۇناقلىغىن خىرجى بئش باتمان(اللى كيلو) اۇن ايله بىر شاققات
 و يا نھايت بىر دىرى اتلىك چىپىش و يا قوزو، يادا اون كيلو دويو، بئش
 كيلو ياغ، اون كيلو اتدن آرتىق بىر شى اۇلمازدى.

قندى سىندىرارلار. شىرنى يىيىپ، شىرىن چاى ايچىپ! مبارک
اۆلسون! دۇدىكىدىن سۇنرا، دوروب گىدرلر و بو مراسىمه
«شىرنى ايچمه» دىرلر.

صباح يا آيرى بىرگۆن آروادلار بىر اۆزوك، آينا، داراق،
صابىن، چادىرالىق پارچا، شىرنى گۆتوروب قىز ائوينه گىدر و
بىر بالاجا چاللىپ، اۆينا ماقدان سۇنرا، اۆزوكو قىزىن بارماغىنا
تاخىپ، اۇنا آپاردىقلارى سۇوقاتلارى وئرىپ گىدرلر. بو
گۆنه «اوزوك قويما» دىرلر.

اوزوك قويما دان سۇنرا موختلىف بايراملار، چىللە
گىجەسى و آخىر چىرىنبە آخشامى قىز ائوينه شىرنى و آيرى
شىلر اپارارلار. مثلاً قوربان بايرامىندا بىر كىسە حنا، قوربانلىق
اتى و بىر دۇنلوق يا چادىرالىق پارچا، چىللە گىجەسى بىر
قارپىزلا بىر پالتار يا پالتارلىق پارچا، اۆزوك بايرامىندا شىرنى
و آيرى بىر شى و نوروز بايرامىنا نىچە گۆن قالمىش يعنى
آخىر چىرىنبە آخشامى شىرنى و آيرى بايراملىقلار اپارارلار.
هابئىلە آخىر چىرىنبە آخشامى و بعضى بايراملاردا قىز
ائويندن اۇغلان ائوينه «تاباق» گلر، بو تاباقلاردا شىرنى و
آيرى يىئمەلىلردن باشقا، اۇغلانا مخصوص كۆينك، جوراب
و دىسمال دا گۆرمك اۇلار. «آداخلىلىق و يا نىشانلىلىق»
دۇورونده هر آرادان بىر، قىز عائىلەسى اۇغلانى و اۇنون
آتاسىنى، بعضاً اۇنونلا بىرلىكدە بۆتون عائىلەسىنى شام و يا
ناهار يىمگىنە قۇناق چاغىراردىلار. بو دىلر ايندى دە عىنىلە،
بعضا دە بىر آز فرقلرلە داوام ائتمىكدە دىر.

كىچمىشده تۇيا نىچە گۆن قالمىش قىزا گلن پالتارى

تيككمك اوچون بير سئرا پارچالار آلينيب، بير قدر شيرنى ايله قئز ائوينه اپارارديلار. بو گونوز ايشى ايدى و آروادلارين ايله اولمالى ايدى.. ائله جه ده اورادا قوال چاليب، اوخويارق پالتارلارى بيچرديلر. بونا «پالتار اپارما» و «پالتار بيچمه» دئيرديلر. ايندى پالتارلارين تيكيليسى آلينىر؛ بونا گوره ده پالتاربيچمه دئييلن بير شئى يۇخدور.

كندين ايستر تويلارى اولسون، ايستر حاجى، كربلايى، مشهدى قوناقليقلارى، ايسترسه ده ياس مجلسلىرى هاميسى نين قوناقلارنى دلك چاغيراردى. گلن قوناقلارين هر بيرينه دلك يئر گؤستردى، سؤفرلر دلكين گؤستريشى و يارديمى ايله سالىناردى، هر مجلسده هر ايشين واختنى دلك تعيين ائردى. يالنىز قوناقليقلار دئييل، اوغلان اوشاقلارنى كسمك(ختنه ائله مك)، يارالانانين ياراسىنى باغلاماق، ديشى آغرييانين ديشىنى چكمك و... ده دلكين ايشى ايدى. البته چوخ كندلرده، ائله جه ده مئشىنده دلك يالنىز بير نفر اولموردو. مئشىنده منيم يادىما گلندن ايكى دلك واريدي. و هر بيرى اؤز «ماخدا» Maxda لارينين مجلسلىرىنى يولا سالار، اوشاقلارنى ختنه ائلر، عائيله سى نين آغرييان ديشلىرىنى چكر، يارالارنى باغلاياردى.

دلكه، تويلاردا و زيارتجى مجلسلىرىنده بير كؤينكليك، اوشاق ختنه ائدنده، بير دسمال و يا بير جوت جوراب و شيرنى، آزجا(بير فهله نين بير گون موزدونون يارىسى قدر) پول وئرديلر. ديش چكمكلىرى، يارا باغلاماقلارى اوچون بير شئى آلمازدى. باش قيخماقلارى اوچون ايلين

۱- دلكين موشترى لرينه(باش قيخديرانلارينا) ماخدا دئييلردى.

آخرينده(خرمن دۇيولنده) هر كيشينين حساينا بير باتمان(۱۰ كيلو)، هر اوغلانين حساينا ياريم باتمان(۵ كيلو) بوغدا آلاردى^۱. بو گوڭ بو دب ده گۇتورولوبدور. ايندى مئشينده دلكليك ائدن بير آدام دا يۇخدور.

تۆى ايكي گنجه- گۆندوز اولوردو. اوول گنجهيه «خينا گنجهسى» (حنا گنجهسى) دئيرديلر.

هله تۆى باشلانميش قيزين ياخين قۇهوملارينين هر بيرى بير مژمئىنين^۲ تكيه بير قدر كيشميش، بادام ايچى، جويىز ايچى، خورما، بيسكويت و سايره يايلاق، اونورنگلى كاغيدلارى اولان شوكلاتلار، الوان كاغيدلاردان كسيب قاييرميش گوللر ايله گۆزل- گۆيچك بزير، آراسينا بير آلما و يا كيچيك قۇهون، شاماما و سايره قۇيوب اونون دا اوستونه طبعى و يا صونعى بير گول تاخلاق، آخشامدان گلين ائوينه آپاراردى. بو ايشه «تاباخ(تاباق) توتما» دئييلردى^۳. تاباقلارين سايبى اوتوزا، قيرخا دا چاتيردى. گنجه بى ائوينده شام يئييلندن سونرا قيز آداملارى دوروب گئيدىب تاباقلارى گتيريديلر. بونا «تاباخ گتيمه» (تاباق گتيرمه) دئييلردى.

۱- بورادا كيشى دن منظور هم ساچ، هم ده ساققاليني قىخديران آدام، اوغلانلار دن منظور ساققالى اولمايلاق يالئيز ساجيني قىخديران آدام دئمكدور.

۲- مژمئى = مجمعه، ميسدن اولان بۇيوك سيني.

۳- بو رسم ده ايندى يۇخدور، آنجاق بونون يئرینه هر بيرى قيزين جهيزيه سىنين بير كيچيك و قيمتى چوخ دا آغير اولمايان شئيينى آليرلار، مثلاً بيرى بير قابلاما، بيرى بير دست بوشقاب، بيرى بير سيني و ... آليرلار.

تاباقلار اوغلان ائوينه كئچيريلنده مجلسين اپاريچيسي ساييلان دللك قيز اتاسى و اتاسى اولمايان يترده بئوك قارداشى و يا قيز عائيله سى نين باشچيسي ساييلان كيشيني آرديجيل اولراق، اوجا سسله آلقيشلايار و:- «ائوين آوادان داها بسدى»- دئير و دئديكجه ده تاباقلارى آليب مجلسين اورتاسيندا آچيلمىش يتره دوزردى. قيز ائويندن گتيريلن تاباقلارين بيرى بييه مخصوص ايدى. اوندانن بير آغ كؤينك، دسمال، جوراب، آينا، داراق، اوچ دنه شام (شمع)، عطر و ...، ساغدش- سولدوشا جوراب- دسمال، كؤينكليك پارچا، بئين آتاسينا، قارداشلارينا كؤينكليك پارچا، آتاسينا و باجيلارينا دونلوق و يا چاديراليق و ... دوزولردى. بو تاباغى گؤتورن آدم بى و يا آتاسيندان بير كؤينك و يا كؤينكليك و يا اونون قيمتى قدر پول آلمايينجا تاباغى يتره قويمازدى.

تاباق گتيرنلر بير چاي ايچيب دينجلندن سونرا دللگين گؤستريشى و كؤمكلىگى ايله تاباقلارى بيرلشديريليپ (يعنى هر نئچه تاباغى بير مژمئيه توكمكله، مثلا اوتوز تاباغى اوچ تاباقدا يئرلشديريپ) هر دن بيرىنى گؤتوروب قوناقلارين قاباقلارينا توتارديلار، قوناقلار هر بيرى «آلاه موبارك ائله سين- آلاه باشا كيمي ائله سين»- دئيه، بير اوووج گؤتوروب جبينه قويار و تبروك اوچون ائوينه اپاراردى. قوناقلاردان آرتيق قالانى بى ائوينه قالاردى.

اؤنجه ايشاره ائديلن كيمي ايندى تاباق توتما يوخدور آنجاق قيز ائويندن يالنيز بير مژمئين دولوسو هاما تاباقلارا دوزولن يئيتتيلردن دولدورولور و بير تاباقدا بى اوچون

آلنمىش كىت- شىلوار، باشماق، كۆينىك، كىراۋات، عىطر و يا
ادىكلن، آلت پالتارلارى و سايىرە، بىر تاباقتا ياخىن آدمالارىنا و
آناسىنا آلنمىش پارچالار و يا تىكىلمىش پالتارلار، بىر تاباقتا
مىۋە، بىر تاباقتا شىرنىلەر كىتىرىلەر. بونلارى كىتىرنلەر دە بى و
يا آتاسىندىن انعام آلمامىش اونلارى يىرە قۇيمازلار.

تاباقلار پايلاىناندىن سۇنرا نۇۋبە ساغدىش- سۇلدۇش
دورما دىنبە چاتاردى. بورادا قىز ائويندىن اۇغلانا كىتىرىلن
تاباقتا اۇغلانى قادىنلارنى مىجلىسىنە آپاراردىلار. اۇندا
كىتىرىلمىش كۆينىكى قىزىن باجىسى، باجىسى اۇلماسايدى
باجىسى قىزى، قارداشى قىزى، بىبىسى، خالاسى و يا باشقا
بىر مىحرىم قىز و يا خانىم اۇغلانىن اينىنە كىتىدىرىدى. ايندىن
تۇيلىرىندا كىت- شىلوار، كىراۋات دا كۆينىگە علاۋە اۇلۇبدور
و بۇنلارى دا كۆينىكى كىتىدىرن خانىم كىتىدىرمەلىدىر.

اۇغلانىن كۆينىكىنى كىتىدىرىدىن سۇنرا تاباقتا بىرلىكە
كىشى مىجلىسىنە قايىدار. دىلك اۇلان زامان بورادا دىلك اۇ
تاباقتا كىتىرىلن جورابلارى اۇغلانىن آياغىنا كىتىدىرىدىن سۇنرا،
شاملارى ياندىرىپ، بىرىنى بىيە، بىرىنى ساغدىشا، بىرىنى
سۇلدۇشا وئىرىدى. اۇغلانا ياخىن قۇھوم اۇلان كىشىلەر اۇنا
ساغدىش- سۇلدۇش دوراردىلار. يعنى اۋچ شىمە ياندىرىپ،
بىرىنى اۇغلانا، بىرىنى ساغ يانىندا دورانا، بىرىنى دە سۇل
يانىندا دورانا وئىرىدى. بورادا اۇغلانىن دورماسىنا «بى دورما»
و يانىندا كىلارنى دورماسىنا «ساغدىش- سۇلدۇش دورما»
دئىرىدىلەر. تۇيدا عاشىق اۇلسايدى، اۇغلانىن «بى دورىغۇ»
زامان بى تعريفىنى باشلايىپ، مىخصوص اۇخوماقلار

اۇخوياردى و تۇيدا اۇلانلار دا اۇنا پول وئەرەك بىيى
 تعريفلەمگىنى خواھش ائدرديلر. تۇيدا اۇلان ياخىن قوھوملار
 دا اۇز ايستەك، قوھوملوق، دوستلوقلارنى بىيە ثابت ائتمەك
 و مجلسە ارتىق ھىجان و شادلىق آرتىرماق اۆچون نۆوبە
 ايله گليب، بىر ايتى و اعتراض لىنى ايله ساغدىشا خطابا
 دئيرديلر:- نە وئرب دورموسان بىين يانيندا؟ ائل عادىنى
 ياخشى بىلن و بئله- بئله سۇزلرلە اينجىمەين ساغدىش دا
 تۇيا گلنلرى صاباح گۆن اورتا يئمگىنە قۇناق ائدەجگىنى
 ديله گتيريب دئيردى:- بو قۇناقلارن ھاميسىنا صاباح
 ناھار وئرجەيم. بو آدام ساغدىشىن قۇلوندان توتاراق:-
 من صاباحين شامىنى دا وئرمگە حاضىرام- دئيه، اۇنو كنارا
 چكىب اۇزو بىين يانيندا دوراردى، آزجا سۇنرا آيرىسى
 گليب، ساغدىشىن يئرئە كئچنە خطابا:- ظاهراً اعتراضلا دولو
 لىنلە نە وئرب بىين يانيندا دورموسان؟- دئيه، سۇروشاندە،
 اۇندان ائشيتىدىكى:- صاباح قۇناقلارن ھەم ناھارىنى، ھەم
 شامىنى وئرجەيم جوابى قاباغىندا، اۇندان دا بۇيوك بىر
 وعدە ايله اۇنو قىراغا چكىب اۇزو بىين يانيندا دوراردى. بو
 اۇيون بۆتون بىين يانيندا دورماق ايستەينلر قورتارينجا داوام
 ائدردى. بىين يانيندا دورماق ايستەين آداملارن ھەر بىرى
 اۇزوندىن قاباق اۇرادا دورموش آدمى قىراغا چكىدىكە بۆتون
 بىي و ساغدىش- سۇلدوشون اطرافىنا تۇپلاشانلار اوجا سىسلە
 سىسلرديلر:- يئرئە ھا يئرئە!

آنچاق اۇ قَدَر بىين يانيندا دورماق ايستەينلرئە ايچىندە
 يالنىز ساغدىشىن وئردىكى وعدە صاباح گئچكلىشىدى.
 قالانى اۇنچە ايشارە ائدىلن كىمى يالنىز گۆلمەك، شادلىق و

ھىجان آرتىرماق اوچون ايدى.

اۇغلانا ساغديش دورانلار آرتىق عىمى، دايى، بۇيوك قارداش و يا باشقا بير پول خرج ائدەبيلن و ياخين قۇھوم اولاردى. او، گئجه تۇيدا شاما اولانلارين هاميسينا صاباح گون اورتا چاغى ناھار وئردى.

سۇلدوش دا بىي و بى آداملاريندان هر كيم گلسەيدى سحر تئزدن حاماما آپارار، بى و اونونلا گلنلرين حامام پۇلونو، حامامچينين شيرنيسيني وئردى، ھابئله حامامدان سۇنرا بى و حاماما گلنلرى سحر يئمگينه قۇناق ائدردى.

سۇلدوش اۇغلانايلا قۇھوم دا اولسايدى، آرالاريندا قۇھوملوقدان آرتىق دوستولوق حاكيم اولاراق، اۆزلىرى بيرى- بيرينه آچىق اولان و بير- بيريندن اۇتانمايان، ياشى اۇغلانين ياشينا ياخين بير كيشى اولمالى ايدى. او، گئجه قۇناقلار داغىليب گئدندە، سۇلدوش بىي ياتماغا اوز ائوينە آپارار، لازيم اولدوقدا گلين گئجەسى اوچون اۋيرتمەلى سۇزلىرى آز- چۇخ بىە دانىشاردى.

ايندى بعضى دېلر، او جۆملەدن ساغديش- سۇلدوش دورما كئچميشدەكى اۋنمينى ايتىرىيدىر. نە ساغديش ناھار وئرىر، نە دە سۇلدوش بىي ائوينە، اۋرادان دا سحر چاغى حاماما آپارىر. بير يانندان دا كندلرين چۇخوندا عمومى حاماملار باغلاننيلار. بئله ليكلە اۇغلان و قىزى حاماما آپارما بير يۇللوق اولاراق اۋنودولوبدور.

خينا گئجەسى بى ائويندن دە قىز ائوينە ايسلاديلمىش خينا

و اُونون يانيندا شيرنى و باشقا شئيلر آپاريلاردى. بو ايش
آرتىق قادينلارين ايشى ايدى.

ساغديش، سۆلدوش دورما مراسيمى قىز ائوينده ده
اولاردى. اورادا دا قىزىن ياخين قۇھوملارى اولان قادينلار
و قىزلار اللرينده شمع، قىزىن ساغيندا- سۆلوندا دوراردىلار
و ياخشيسى بو ايدىكى، ساغديش- سۆلدوش دوران زامان
هم گلىن- كۆركن، هم ده يانلارينداكىلار، مجلسين اۆزو
قىيله يه سارى اولان دووارينين قاباغيندا و اۆزلىرى قىيله يه
دورسونلار.

قىزىن ساغديشى، قىزا ياخين آروادلارا ناھار وئرهرك،
گلىن بزىن گتيريب، گلىنى بزتديردى^۱. باشقا يئرلرده
اولان كيمى مئشىندە ده ايندى گلىنلر مخصوص گلىن بزىن
سالونلاردا و يىين حسابينا بزىرلر.

گلىنين سۆلدوشو دا گلىنى و اُونونلا گلن قادينلار و
قىزلارى حاماما آپارار، هاميسى نين حمام پولونو، حمامچىنين
شيرنيسىنى وئردى. بى و گلىنى حاماما پارما تۇيون آردىچيل
اولان ايكي گئجهسى نين آراسينداكى گۆندە اولاردى. اوغلانى
سحر تزدن و گۆن چىخاندان قاباق آپاريب چىخاردارلار.
قىزىن حاماما آپارمالى واختى گۆن چىخانلا گۆناورتا چاغى
آراسيندا اولمالى ايدى.

۱- كئچمىشده گلىنلىرى بزه يركن «ناودا» دئيلن ائنى حدودا بير
مىليمئتىرلىك چئشيتلى بويلاردا پارلاق نوارلارلا گلىنين ساجلارنى
ھۆرر، ايسلاديلمىش تىكىرگەنى ياپىشقان ائدەرك قطرى بئش- آلتى
مىليمئتىر اولان پارلاق و چئشيتلى بويلاردا اولان پولكلرى اونون آلتىنا
ياپىشديرار، انلىك و كىرشان ايله اوزونو بزه يردىلر.

ايكىنجى گىجە شامدان سۇنرا اۇغلان ائويندن قىز ائوينە
 گلنن اپارماغا گلردىلر. بو گلنلر اۇغلانلار ياخىن قۇھوم اۇلان
 كىشى و آروادلاردان اولمالى ايدى. آزجا اۇتوروب بىر
 چاي ايچىدىن و بىر شىرنى يىنىدىن سۇنرا اۇغلانلارنن آتاسى
 و يا اۇنلارنن ايچىندە آغساققال سايىلان آدام اۇزلرلە
 گىردىكلرى كلە قندلرى قىز آداملارنن پايلاياردى. دىمك
 قىزىن آتاسى، هر بىر قارداشى، هر بىر عمىسى و دايىسىنا بىر
 كلە قند وئرىلدى. سۇنرا قىزىن آتاسى و يا بۇيوكلىرىنە اۆز
 توتاراق دئىردىلر:

- ايجازە وئرىن بىز گلىنىمىزى اپاراق!
 اۇنلار دا:

- بىزىم دە ايجازەمىز سىزىن لىنىزدەدىر - دئە،
 راضىلىقلارنى بىلدىرىدىن سۇنرا اۇغلانلارنن آتاسى، اۆ، ساغ
 اولماسا بۇيوك قارداشى و يا اۇنلارنن طرفىدىن آبرى بىر
 كىشى گلىنىن بىلىنى باغلاماغا آروادلارنن ايچىنە گىردى.
 بو كىشىنىن باشىندا بۇركو اولسايدى اۇنو گۇتوروب گلىنىن
 باشىنا قۇياردى، گلىنىن بىلىنە باغلاياجاغى بىرگىن ايكى
 اۇجوندان توتوب، گلىنىن باشىندا آشىرىب، آياقلارنىن
 آلتىندان كىچىرەك دئىردى:

آنام باجىم قىز گلىن،
 ال اياغى دۆز گلىن،
 يىددى اۇغلان اىستىرم،
 سۇن بىشىگى قىز، گلىن.

۱- بو كلە قندلرى اۇندا وئرمەسەيدىلر گلىنى قايدان چىخارداندا،
 جوانلار اۇنلارنن قاباقلارنى كىسىب آلاردىلار.

اوندان سونرا «شالی» گلینین بئلینه باغلايیب، اونون باشینا قویدوغو بۇرکونو گۆتوروب، گئتمک ایسته‌دیکده، بیز آز تئز آرادان چیخماسا، آروادلار اونو گلینین قباغیندا اویناداردیلار. او دا مجبور اولاراق، آز دا اولسا، اوینایاردی. بو مراسیمه «بئل باغلاما» دئیریلر.

گلینی آپارماغا گلن آروادلار گلینی چیخارتدیقدامعمولا بو اوخوماقلاری اوخویاردیلار:

گلین آغلار دئیر باجی
 یاشی تۆکر دامجی - داجی
 بالدیزیندیر سنه باجی
 گلین آغلاما دور گئدک

xxx

گلین آغلار دئیر آنا
 یاشی تۆکر یانا - یانا
 قئیناناندی سنه آنا
 گلین آغلاما دور گئدک

xxx

گلین آغلار، دئیر قارداش
 گۆزلریندن تۆکر قان یاش
 قئیینلرین سنه قارداش
 گلین آغلاما دور گئدک

گلىن چىخىدىدا آتا- آناسى خىيىر دوعا وئىرىپ، خوشبخت اولاسان- دىيىپ، قىزى آتا اوچاغىندان يۇلا سالاردىلار. بو گونكو تۇيلار آرتىق ئودن قىراقتا و تالارلاردا كىچىرىلىرىسە، گلىن اورادان دا آتا اوچاغىنا گلمەلى و اورادا آتادان خىيىر دوعا آلماي و بخت ئويىنە گىتمەلىدۇر. ھابىلە تالارلاردا كىچىرىلن تۇيلارلار بىلە دە آتا ئويىنە قىراقتا باشاياقتىرسا، تالاردان آتا ئويىنە گلىپ، آتا ئويىنە بى و گلىن قىراقتا قۇربانلىق كىيىلەن سۇنرا بى آتادان خىيىر دوعا آلىپ، گلىنە بىرلىكە بى ئويىنە گىلدۇر.

گلىنى قىز ئويىنە چىخارتىدىدا، قىزىن ياخىن قۇھوملارلارلاردا اولان گىلەر و اوغلانلار يۇلو كىيىپ؛ گلىنى آپارماغا مانع اولاردىلار. بورادا اوغلان آدمالارى اولارلارلار ھەر بىرىنە بىر كە قىد، شىرنى و يا بىر پۇل وئىرمەلى ايدىلر، يۇخسا يۇل آپىلمازدى. يۇلون يارىسىندا اوغلان ساغدیش سۇلدوشو ايله گلىن قىراقتا گلىپ، اۇنا آلما آتاردى، بونا دا «آلما آتما» دىردىلر. اوغلان، آردىچىل اولاراق اوچ دنە آلمانى قىزا آتاندان سۇنرا ساغدیش- سۇلدوشو ايله بىرلىكە ئويىنە دۇنوب، بىر اوچا يىرە يا داما چىخاراق، گلىن گلىپ قاپىدان گىرنە، جىيىنە حاضىرلايدى شىرنى و سىكە پۇللارى اۇنون باشىنا سۇوراردى. بو ياندان دا اۇنون(گلىن) آياغى آلتىنا بىر يۇمورتا و يا بىر نەلىكى قۇياردىلار. گلىن اۇنو آياقلايىپ سىندىرراق ائو گىردى. دىيىلەر گۇرە بونون يۇمونو ياخشى

اۇلار و گله جكدە گلىنن اليندن خطا چىخماز، مثلا دىرلى بىر شىئى اليندن سالىب سىندىرماز. بو دىلر ايندى ده آز- چۇخ داوام ائتمكده دىر.

گلىن اوغلان ائوينه كىچىكلىك سۇنرا اوۆو قىيله يه سارى اوّلان بىر دۇوارىن دىيىندە ساغدىش- سۇلدوشو ايله دايانار، بورادا مخصوص اوخوماقلارلا اوّنا خوش گلدن دئىلر. بو اوخوماقلار قوال چاليناراق اوخونار. اوّنون بئلىنه باغلانمىش بىرگى آروادلارنن ايچىندە اوغلانا آچدىرارلار. بونا «گلىن بئلى آچما» و «اياق آياقلاما» دئىرلر. اوغلان گلىنن بئلىنى آچماغا گئندە چالشمالىدىر كى، گلىنن آياغىنى آياقلاسىن و بورادا «دىرى باش» اولماسا، قىزىن يانينا چاتدىقدا، قىز اوّنون آياغىنى آياقلاياجاق. بئله اوّلارسا، يعنى قاباقجا قىز اوغلاننن آياغىنىن اوستونه آياق باسارسا، خالق ايچىندە اوّلان اينماگۆره، عۆمور بۇيو اوغلانا دىل دئيه جكدىر (يعنى دىلى ارينه اوۆون اوّلانجاقدىر).

گلىنن بئلى آچىلاندىن سۇنرا اوّنون بالدوزلارى، قايناناسى، باشقا آروادلار اوّنون قاباغىندا چاليب اوينامالىدىلار و نهايتده گلىن ده اوينايار بى و اوّنون آداملاريندان پول و سايره هديهلر آلار. آرتىر ماليام كى ايستر گلىن قاباغىندا، ايستر سه ده خينا گئجهسى و سايره ده اوينايان قادينلار و قىزلار بى و بىين آناسى، باجىلارى شاباش وئرمه ليدىلر.

سۇن ايلردە بى ده گلىنله بىرلىكدە قادينلارنن ايچىندە اوينايىر. بو دب كىچمىشده يۇخ ايدى.

اوغلان ائوينده چال- چاغىر سۇنا چاتاندىن سۇنرا هامى

اۋز ئۈيىنە گئەدەرك گلىنى بىە تايىشېراردىلار. قىز ئۈيىنە ياخىن قادىنلاردان بېرى- ئاشىكىدە قالاراق بىين جوايىنى گۈزلىردى. بى، گلىن ايله گۈروشىدن سۇنرا اۋنون قىزلىق گۈستىرجىسى اۋلان دىسمالى قاپىدان ئاشىگە و اۋنو گۈزلىين قادىنا وئرمەلى ايدى. اۋدا دىسمالى آلب، گئجە ايله گۈزو يۇلدا اۋلان قىز آناسىنا چاتدىرارق، اۋندان بىر دۇنلوق خلعت آلاردى.

نھايت صاباح گۈن اورتادان سۇنرا ھر ايكى طرفە قۇھوم اۋلان اروادلار، اللرىندە گۈز ايدىنلىقلارلا، گلىنى گۈرمەيە گلردىلر. كئچمىشە، بوگۈن گلىن قايناتا- قايناسى نىن، بى دە قايناتا- قايناسى نىن الينى اۋپردى. بو دب ايندى يىرىنە يئىرىلمىرسە، بو مراسىم ھلە دە كئچمىشەكى كىمى «ال اۋپمە» ادلانماقدادىر و بو گۈن دە آخشاما كىمى چالېب اۋىنماق، بى- گلىنە گتىرىلن گۈز ايدىنلىقلارنىن اچىب گۈستىرمىك داوام ائدىر.

كئچمىشە ال اۋپمەدن بىر گۈن كئچىدن سۇنرا، گلىنن عائەسى ئۈيىندە قۇناقلىق تىرتىب ائدىلر، قىزا تاباق توتىموش قۇھوملارنىن كىشىلىرى و اۋغلانن لاپ ياخىن اداملارى اۋرايا شاما چاغىرلاردىلار و بئەلىكلە دە تۈى چال- چاغىرلارى سۇنا چاتاردى بو دبە «آياغ آشما» (آياق آچما) دىيىلردى. بو دب ايندى يۇخدور.

ايندى تۈيدان نئچە گۈن كئچىدن سۇنرا گلىن ايله كۆركىنن ياخىن قۇھوملارنىن ھردن بىرى يىنى قورولموش عائەنى شاما چاغىرىر و بو يۇل ايله اۋغلان- قىز يىنى قۇھوملارلا تانىش اۋلورلار. بو چاغىرىشلاردا «آياق آچما» دىيىرلر.

اوشاغين ايلك دۇنە دىرناغىنى توتماق

اوشاغين ايلك دۇنە دىرناغىنى دايسىسى توتمالىدىر. ھابئله
اۋنۇن دىرناغىنى توتاندا الينين ايچينه بير سىكه پول دا قويمالى
و سۇنرا اۋنو صدقه وئرمەلىدىلر.

اوشاق كسدىرمك

اۋغلان اوشاقلاريني «ختنه» ائله مەيه «اوشاق كسدىرمك»
دئىرلر. بعضى عائىلەلر اۋغلانلاريني كسدىرن گۆن بير شادلىق
و قۇناقلىق تۇرنى قورار و بو تۇرنە «سۈننت تۇيو» دئىرلر.

آد قۇيما

مۇشېندە اوشاق آنادان اولاندا، قىز اولسا، يىددى گۆنە كىمى آدىنى فاطمه، اۇغلان اولسا «محمد» چاغىرلار. اوشاق يىددى گۆنلوك اولاندا، رسمى بىر مراسىمدە اونون همىشه لىك آدىنى قويارلار. اوشاغىن آدىنى قولاغىنا چاغىرماق كىچمىشده كند «مامالارى» (قابله لرى) نىن عۆهده سىنه ايدى.

ايندىلر اوشاقلار خسته خانالاردا و دۇغوم ائولرىنده دۇنيايا گلن بىر دۇورده مامالار ايشدن دۆشوبلر. اونلار نه اوشاق توتور، نه ده آد قۇيورلار. بو ايش ايندى عائيله ده آغ ساققاللار و آغ بىر چكلرىن عۆهده سىنه دۆشور.

مۇشېندە «آد قۇيما» مراسىمى بئله كىچىرلر:

بىر كىچىك يايلىق و يا «بۇيوك بىر دىسمالين آراسىنا بىر قَدَر يىمه لى، او جۆمله دن كىشمىش، نۆخود، شۆكولات، بىر پارچا چۆرك ايله بىر آز پىنر، نىچه دنه سىكه پول و ساييره يىغىب، اونو چۆبان دسترخانى كىمى اوشاغىن آرخاسىنا باغلارلار. بو باغلى «شله» آدلانار. شله نى اوشاغىن آرخاسىنا ياخىنلادارق، باغلاماق اىسته ين آدام دئىر:

ساغىنا باغلىم (باغلايىم)، سۆلونا؟

مجلسىده اوتورانلار جواب وئىرلر:
ساغىنا.

بو سۆزلر اوچ دۇنە تکرار اولاندان سۇنرا دسمال اوشاغين
 آرخاسينا باغلانار. دئمک اونون بير اوجو اوشاغين ساغ
 چيگيندن، بير اوجو سول قولتوغوندان كئچهرک دۇشوندە
 اوچ- اوجا باغلانار. سۇنرا اوشاغى آد قويمغا تعيين
 اولونموش ادامين قولجاغينا وئرلر. سۆزسوزكى، آد قۇيان
 اوزو دە شلەنى باغلايایلر. او اولجه اوشاغين ساغ قولاغينا
 اذان اوخويار و اذانى بيتيرديکده آغزىنى اوشاغين قولاغينا
 دايایيب دئير: آدين قويدوم . . .

اوندان سۇنرا آغزىنى اوشاغين سول قولاغينا دايایيب اقامە
 اوخويار. اقامەنى قورتاراندا ايرى بير آدى دا سول قولاغينا
 چاغيرار؛ آنجاق سيجللى آلاندا و سۇنرالار اونو چاغيراندا
 اونون ساغ قولاغينا چاغيريلان آدى اساس گۇتوررلر. آد
 چاغيريلاندان سۇنرا آد قۇيان آدام دوعا ائلر و دوعاسيندا بئله
 دئير:

آلاه بو اوشاغى آتا- آنالى ائله!

بو اوشاغى اهل ائله!

قانان و قانديران ائله!

بو اوشاغين قدمىنى بو عائيله يە مبارک ائله!

و . . .

سۇنرا «آدى اۆسته قئيم اۆسسون(اۆلسون)»- دئيه، اونو
 ساغ يانينداكى آداما وئرر. او دا «آدى اۆسته قئيم اۆلسون،
 قدمى مبارک اۆلسون، آلاه آتالى- آنالى ائله سين» و بو كيمي

دوعالارلا اۇنو ساغينداكى آداما وئىر. و بئىلىكلە ساغدان باشلاپ يارق الدن- الە و دوعا وئىرە- وئىرە اوشاق دۇورەنى دۇلئار. نھايتدە آناسينا وئىرلر. آناسى اوشاغى آلاندان سۇنرا آرخاسينا چاتىلمىش شلەنى آچىب مجلسين اورتاسيندا يئىرە قۇيار. اوشاغين بۇيوك نەلريندن بىرى و يا ياخين بىر قۇھوم مجلسيدەكى آداملار او شلەدن پاى بۇلر- مثلاً هر بيرينه بىر سىكە پول، اوچ- دۇرد نوخود- كىشمىش، شوكلات و... وئىر. يئىمەلر يئىلر و پوللار تىرۇك اولارق ساخلانار.

اوشاغا دۇنيادان گىتمىش بىر بۇيوك بابا و يا بۇيوك نەسى نىن آدينى قۇيماق اىستەسەلر، اولىنن خاطىرەسىنى عزيزلەسىنلر، اۇنون روخوندان خئىر آلسىنلار- دئىه، آد قۇيان گۇن بىر خئىرات و احسان سۇفرەسى آچىب، اۇنون روخونا فاتحە اوخويارلار. سۇنرا داھا چۇخ قۇھوم- قۇنشولاردان اولان بو قۇناقلارىن اۇلدوغو مجلسيدە اوشاغين آدى قۇيولار. اۇلموش بىر آدامين آدى قۇيولان اوشاغا وئىرلن دوعالارىن بىرى دە بو اولار:

- تۇرپاغى سايىنجا ياشاسين(اۇلوب تۇرپاق اۇلموش آدامين تۇرپاغى نىن ذرەلرينين سايىجا ياشاسين، عۇمرو اوزون اولسون).

آد قۇيما مجلسلرينين چۇخوندا شام و يا ناھار قۇناقلىغى اولار، يعنى اوشاغا اۇلو آدينى قۇيماسالار دا، الى آغزينا چاتان آداملار قۇناقلىق وئىرلر. آنجاق اۇلو آدى قۇيولماسا، فاتحە اوخوماق دا اولماز.

دیشلیک بیشیرمک

کۆرپە اوشاق دیش چىخاراندا، اونا دیشلیک بیشیررلر و اینانیرلار کی، اوشاغا دیشلیک بیشیرسن، دیشلری راحت چىخار، اوشاق اینجیمز.

دیشلیک بیشیرم یئردە بونلاردان عیبارتدیر:

۱. آرینمیش و ایچینده داش قومو اولمایان بۇغدا

۲. آرینمیش نۇخود.

۳. جویز- بادام ایچی و کیشمیش

بۇغدا ایله نۇخودو قایناداندان سۇنرا اونا بادام، جویز ایچی و کیشمیشده قاتیب، قابی- قۇنشو و قۇھوملار پایالایارلار.

دیشلیک وئریلن آدمالار دا: «آلاه روزوسونو بۇل ائله سین»- دئیە، اوشاغا کیچیک ھدیەلر وئرلر. مثلاً گۆررسن بیرر بیرر جۆت جوراب، بیرر بیرر اوشاق بۇرکو، بیرر بیرر اوشاق کۆینگى و... وئرلر.

مینجیق چنخارتماق

مینجیق چیخارتما مراسیمی، هر ایل صفر آیینین
ایکینجی یاریسیندا مینجیق سالما باشلار، همین آیین سو
چرشنه آخشامینا کیمی هر کیم سالاجاغی مینجیغی سالار
و ربیع الاول آیینین دو ققوزونجو گونو چیخاردارلار.
بو مراسیمین آرتیق فال نقشی واردیر یعنی بیر آدام بیر
آرزو سونا چاتاجاق - چاتمایاجاغینی بیلیمک مقصدیله بو
یشه قاتیلار. مینجیق چیخارتماق اوزره آرتیق بیلگی همین
کیتابدا و «فالار» باشلیقلى قونودان الده ائده بیلر سینیز.

مُشینیلیر ده، بوتون شیعهلر کیمی، محرم آیی نین ایلک اوْن گۆنونده مُشینده «شاخسئی و اخسئی» دستهسی چیخارار، دسته ایله کۆچه لری دۆلناراق، بیر سیرا «شعار» لار وئردیلر. البته نۆحه کیتابلاری و نۆحه خوانلار چوخالدیقجا بو شعارلار یئرلرینی نۆحه شعرلرینه وئیر و دسته نین هامیسی نین یئرینه نۆچه نۆحه خوانین سسینی ائشیتمک اولور، داها دؤغروسو نۆحه و عزا مراسیملری ده گۆنو گۆندن «مدرنلشیر» و سنتی دوروموندان صنعتی دوروما کئچیر، آیری اصطلاحلا دئسه ک،- عزا مراسیمی زامانلا آدیملا بیر. آنجاق نۆحه و نۆحه خوانسیر دسته لر ایندی ده ایکی بؤلونر و شعارلارین بیر پارچاسینی بیر طرف، بیر پارچاسینی دا بیر طرف نۆبه ایله اوْجا سسله دئیرلر. شعارلاری صفلرین اووللرینده گئدن اوْجا سسلی کیشیلردن بیر دیشیر. همیشه ده قوجالارین یئری صفلرین قاباغیندا، گنجلرین و اوشاقلارین یئری صفین دالیسیندا اولوب و اولماقدادیر. کئچمیشده کی کیمی ایندی ده دسته نین باشلانقیج شعار «حسن وای حسین وای» اولور، سوْرا آشاغیداکي شعارلاردا دئیلر.

۱ حسن آغام وای منیم،

حسین آغام وای منیم.

۲ حسن، حسین یا علی،

یزیدہ لعنت گلی

۳ حسن، حسین یا اللہ،

یزیدہ لعنتُ اللہ

۴ غریب آغام وای منیم،

شہید آغام وای منیم،

۵ حسن، حسین ایپکدیر

یزید قارا کؤپکدیر

۶ حسینین باشی یوخدور یا محمد

مگر قارداشی یوخدور یا محمد؟

۷ آی ایشیغی سؤد کیمی

یزید گلیر ایت کیمی

۸ یزیدہ باخ، یزیدہ

بنزیر بیزیم یوز ایتہ

۹ گوئلردن سس گلیر، حسین صداسی

انس، جنّ دئییر جانین فداسی

۱۰ یزید مینیب آتینا

لەنت اۋنون ذاتینا

۱۱ حسینە یئرلر آغلار، گۈیلر آغلار

وصی مصطفی پیغمبر آغلار.

کئچمیشده تکجه کیچیک اوشاقلاردان قورولان دسته لرده
یوخاریدا گلن شعارلاردان باشقا بو شعارلار دا دئییلردی.

حسن، حسین گۆل دسته

یزید دوشوب ابدسه^۱

یزیدین باشی توخماق

ایتین گۆ...ونه سۇخماق

۱- ابدس = ابدست، آياق يولو، مستراح، تواليت.

زیارتہ گتتمک

باشقا یئرلرده اولان کیمی مئشینده ده زیارتہ گتتمگین بیر سئیرا دبلری واریدی. بو دبلرین بیر آزی ایندی اونودولوب، بیر آزینین رنگی قاجیدیرسا، بیر آزی هله ده داوام ائتمکده دیر. کئچمیشده ایستر مکه، ایسترسه کربلا و یا مشهد زیارتینه گئدنلر سفر حاضیرلیقلارینی گؤرندن سؤنرا، یعنی بیرنین بیر یایله اینجیکلیگی و یا مشغوالدمه چیلیگی اولسایدی، اونونلا باریشاراق، حالاللیق آلاندان سؤنرا بیر گون ائولرینده اوتورار، لاپ آزی بیر چای حاضیرلایاردی. بونو بیلن کند اهلی ده دسته - دسته گلیب بیر چای ایچر آزا اوتورار، «ایلتیماس-ی دوعا» (التماس دعا) دئییب، گئدردیلر. صاباح یولا دوشمه میش چو ووش گلیب، زیارتہ گئدنین قاپیسیندا سسله نیب زیارتجینی چیخارداردی. زیارتہ گئدنلر نئچه ائودن اولسایدیلار، چو ووش بیریندن باشلاییب، اونلاری چیخارداندان سؤنرا اوزو قاباقدا، زیارتجی و قوهوم - قونشولاری زیارتجی نین اطرافیندا باشقا زیارتجی نین قاپیسینا گئدهرک اونلاری دا چیخاردیب، اوزلرینه قوشار و بئله لیکله هامیسی نین قاپیلارینا گئدیب، سسلنهرک هامیسی نی چیخارداردی. چو ووشون دالینجا و زیارتجیلری یولا سالماغا گلنلر کئندن بعضا بیر کیلو متیر آرالانینجا دا گئدردیلر. نهایت اوردادا زیارتجیلرله اؤپوشوب - گؤروشندن، «ایلتیماس دوعا» (التماس دعا) دئییب، «محتاج - دوعا» (محتاج - دعا) و یا «به شرط - حیات» (یعنی «ساغ قالماق شرطی ایله» دوعا

ئىدرىم» ائشىدىندىن سۇنرا، چوۋوشون اۇنلارلىن آردىنجا سۇيىلەدىگى اذانى ائشىدىب كىندە دۇندىلر.
چوۋوش آرتىق آت اۋستونىدە و الىندە مەخسۇس عەلم اۇلاردى. آتى اۋلماسايدى يايلاق(پىادە) دۇلناراق اۋز ايشىنى يىرىنە يىتىرىدى.

زىارتچىلر گلىندە دە چوۋوش حاضىر اۋلۇب كىندىن چۇخ اوزاقدا و اطرافىندا حاضىر اۋلان جماعتلە اۇنلارى قارشىلايلاق، يىنە دە سلام صلوات و يۇلا سالاندا سىلىندىردىگى شىعارلار و سۇزلرلە ھەر بىرىسىنى قايسىنا چاتدىراردى. سۇزسوز كى زىارتچىلر دە اۋنوالى بۇش يۇلا سالمازدىلار؛ ھم گىندە اۋنا پول و يا باشقا بىر شىلر وئىر، ھم دە قايداندا پول و گىتىردىگى سۇوقاتلاردان وئىردىلر.

بو گۇتون زىارتچىلرى زىارتە گىندە يالىز شىخسى وسايىل، او جۇملەدن دىيشەجكلرى پالتار و ساك- چمىندان باشقا بىر شىلر آپارمايىر، بۇتون يىيەجك- اىچەجكلرىنى اىستىر يۇلدا، اىستىرسە دە زىارتە گىتىدىكلرى يىرلردە پول ايلە آليرلارسا، اۇ زامانىن مشەد زىارتچىلرى، اۋزلرلە دىيشەجك پالتارلارىندان علاۋە يۇرقان- دۇشك، «يۇخا» دىدىكلرى بىر باغلى قورودولموش لاۋاش چۇرك، قۇۋورما ياغى، لپە، نوخود، ارىشتە، سۇغان، يىرآلماسى و باشقا يىمك بىشىرمگە لازىم اۋلان شىلرى دە آپاراردىلار.

زىارتچىلر زىارتدن گلىندە ايسە، ياخىن قۇھوملارى، عائىلەلرلەنە آلدىقلارى سۇوقاتلاردان علاۋە، گۇرۇشە گلەجك قاپى- قۇنشو و كىندىلرى نۇزە آلاق بىر سىرا ناماز مۇھورو، تىسبىخ، جاناماز و خورما، نوخود- كىشمىش دە آلاردىلار. ھابىلە مشەدە اۋلاندا آپاردىقلارى چۇركلردن بىر- ايكىسىنى

اۇواراق بىر تۇرپا دۆلدورۇب، اۇرادان آلدىقلارى خورما، نۇخود- كىشمىشلىرىن دە هر بىرىنى بىر تۇرپادا آپارىپ ايمام رضا(ع) نىن ضريحىنە سۆرتۇب تېرۇك ائىدىن سۇنرا كىندە گىتىردىلر.

هر ائۇدن زىارتچى گىتسەيدى، قايدىدندا اۇنون اۇز مالىندان قايسى نىن قاباغىندا بىر قوربانلىق كىسىلمەلى ايدى. و بىر گۆن سۇنرا اۇ قوربانلىغىن ائىدىن شۇرپا بىشىرىپ، قاپى- قۇنشۇ، قۇھوملار و حتى بىر سىرا آيرى اداملارى شاما و يا ناھارا قۇناق چاغىراردىلار.

زىارتىدن گىلدىن نىچە گۆن سۇنرا سۇوقات پايلاناردى. يعنى تېرۇك ائىلىپ گىتىردىكلرى خورما، كىشمىش و چۇرك خىردالارىندان بىر نىلبكىيە قۇيۇب بىر ناماز مۇھورو ايله بىرلىكدە محله نىن هر ائۇنىنە سۇوقات وئىردىلر. زىارتىدن گىللىرىن گۇرۇشلىرىنە كىلە قىند گىتىرنلرە نىلبكىدە وئىرلىن سۇوقاتدان علاوہ كۆينكىلىك، چارقاتلىق، چادىرالىق دا وئىرلىدى.

يىيىلىن سۇوقاتى آلانلار آزلىغىنا باخمىياراق اۇنو عائىلە آراسىندا بۇلۇشدورۇب يىيەرەك، اۇزلىرىنە زىارت آرزو ائىدر، آلا، بىزە دە قىسىمت ائىله!- دىئىردىلر.

زىارتچىلىرى يۇلا سالان و قارشىلايان چووشلارىن شعارلارىنىن بعضىلىرى بونلارىدى:

بر محمد و آلە صلوات.

علمدار حسين، سقاي كىرلا صلوات.

غرىب خاك خراسان امام رضا صلوات.

اۋلو باسدىرماق و ياس ساخلاماق: كئچمىش زامانلاردا مئشىندە بىرى دۇنياسىنى دىيىشندە كندە اۋلان جوان كىشىلرەن هامىسى بىل كۆلۈنگايلە قىرستاندا حاضىر اۋلور، ال-اله وئەرەك قىبرى قازىب حاضىرلاردىلار. اۋلونو باسدىرما زامانى آخشام و گئجە چاغىنا دۆشسەيدى، ايش قورتاردىقدا كندە قايىتمامىش قىبرىن اۆستۈندە بۆيۈك بىر اۋد قالاياردىلار. اۋلو گۆندۈز باسدىرىلسايدى. اۋندا اۋد قالاماز، قايىدىب گلردىلر، آخشام ھاوا قارانلىقلاشدىقدا بىر ايكى نفر اۋدون آپارىب قىبرىن اۆستۈندە اۋد قالايىب گلردىلر. قىبرى اۆستۈندە اۋد قالاماقدان مقصد قىبرى يىرتىجى حىوانلاردان قوروماغىدى. اۋنلار بىلە دۆشۈنۈردۈلر كى، تزه قىبرىن اۆستۈندە اۋد قالانسا، كافتار گلىب اۋ قىبرى سۆكۈب، اۋلونو چىخارتماز. ايندى بىلە بىر دب يۇخدور. آخشام اۋلن اۋلونو دە غسالخانانين سۆيۈقخاناسىندا ساخلايب گۆندۈز قۇيلايىر، قىبرى اۆستۈندە اۋد ياندىرماق يىرىنە دە سۇ تۆكۈرلر.

اۋ زامان آدمى اۋلن عائىلە دە اۋزونە بۇرچ بىلردى كى، قىبرى قازانلارەن اۋلارەننى گىزلىجە يازدىرىب آپارار و ھاميدان اۋنچە اۋنلارە بىر ناھار و يا شام واختى احسان يئمەينە چاغىراردى. اۋندان سۇنرا قورآن اۋخويانلار دا بىر مجلسە چاغىرىلار و بىر قورآن چىخاراق، بىر شام يئمەينە قۇناق اۋلاردىلار.

ياس مجلسلىرى: ياس مجلسلىرى اوچ گون سورردى. بو مجلسلر اولىن ائوينده اولاردى. هر ائودن آرى بير كىشى و بير قادين او اوچ گونون بيرينده او ائوه گىتمەلى، كىشى، كىشىلر مجلسينده، آرواد دا آروادلار مجلسينده فاتحه اوخومالى و باش ساغلىغى و ئرمەلى ايدى. ائوين بۇيويو، يعنى بير ائوده ياشايان نچە قارداشين آتاسى نىن گىتمەلى هامى نىن طرفىندن كفايت ائردى. هابئله ائوين آناسى گىتمەلى، ائوده اولان قىزلارى و گىلنلر نىن ده بۇيوندان تكليف گۇتورولوردو. انجاق ائوين آتاسى اولماسايدى، قارداشلار نىن هر تك تكى، آناسى اولماسايدى، گىلنلر نىن هر تك-تكى ياس مجلسلر نىن گىتمەلى اولوردولار. ائولنمەمىش اوغلانلار و قىزلار بو تكليف يۇخ ايدى. همىن مجلسلر ده فاتحه اوخوماق و باش ساغلىغى و ئرمەكن علاوه مرثىلر اوخونور، اولونون ياخشىلىقلار نىن، دۇنيان نىن وفاسىزلىغى نىن و . . . دانىشلىر. كچمىشده قادينلار نىن مجلسلر نىن داها چۇخ اوخشامالار سۇيله نىردى. ياس مجلسلر نىن اويغون اولان باياتىلار، آغىلار اوخوناراق قادينلار نىن آغلادىر دىلار. ايندىلىكده قادينلار نىن مجلسلر نىن ده فولكلورىك آغىلار نىن يئر نىن اىمام حسين (ع) و باشقا اىماملار و فاطمە الزهرا حضرتلر نىن . . . مرثىلر نىن اوخوماغا سۇوق ائدىرلر^۱.

ايندى اوزون ايللر دىر كى، هم احسان يئمەلى و ئرمە دىلر نى، هم ائولر ده اولان مجلسلر، هم ده ياس مجلسلر نىن

۱- ياس مجلسلر نىن سۇيله نىلن اۆرك ياندىرىجى سۇزلر و شعرلر بىزىم يئرلر ده «اوخشاما»، آرازىن او تايىندا «آغى و سىزلاما»، تور كىه ده «آغىت»، كر كوكده «سازلاما» دئىلىر.

گتتمه دېلرينده چوځلو ديشيکليکلر باش وئريديږ.

ايندى يئمک اوچون چاغيريلانلار يالنيز قبير قازانلار و قوران اوخويانلار اولمور. آرخادا قويدوغوموز اون ايلليکلرده جوانلارين چوځو تهرانا کوچموش، نتيجه ده مئشين قبرستانلاري کيمي يئري برک اولان يئرده قبير قازماق دا قوچا اداملارين ايشي دئييل. بوناگوهره نچه ايللرديري، خير اداملارين قاباغا دوشمه سي و پولوايله هر نچه ايلده بير ميکانیکی بئل گتيريلير و هر قبرستاندا نچه قبير قازديري، گله جکده اولنلره هديه ائديرلر. اودور کي، کچميش زامانلار کيمي قبير قازماق يوخدور. هم ده کندين جمعيتي نين آزالديغينا (۱۳۰۰ نفر دن ۴۵۰ نفره ائنديينه) گوهره، تهراندان و باشقا يئرلردن گلن قوناقلارلا برابر قوران اوخويانلار دا، ياخين اداملار دا بيرينجي و ايکينجي گونلرده اولنين اداملاري طرفيندن احسانا چاغيريليرلار؛ هابئله اوچونجو گون کندين اهلي هاميسي مسجدده شام يئمهيينه و ختم مجلسينه چاغيريليرلار.

فاتحه اوخوما مجلسلري ده کچميشده کي کيمي اوچ گونهدک سحر دن آخشاما کيمي ائوده دئييل، هر اوچ گونده يالنيز گون اورتادان سونرا ايکي ساعتليق مجلسلرله مسجدلرده کچيريلير. فاتحه اوخوماغا گلنلر ده يالنيز ائوين بويويو دئييل، گله بيلنلرين هاميسيدير. بو مجلسلرده ده کيشيلر مسجدين کيشيلره مخصوص اولان يئرینده، قادينلار دا هاما ن مسجدين قادينلار اوچون آيريلميش بولومونده اولورلار.

كئچمىشده مئشىندە اۇلويە يئددى و ايل توتمازدىلار،
 آنجاق اوچو سوووشاندان سونرا ييرىنجى جمعه گونو گون
 اورتادان اۇنجه قادينلار اولنين ائوينده يئنە دە فاتحه اوخوماغا،
 آغلاماغا و باش ساغليغى وئرمەيە گلرديلر. بو مراسيم ايندى
 دە داوام ائدير. ايندى دە يئددى توتما مراسيمي يۇخدور،
 آنجاق اوچونجو مجلسينه اعلان وئريلندە اوچو و يئددىسى
 آدينا وئريلير. اما ايل توتماق و ايلينده احسانات وئرمك و
 مجلس قورماق ايللرديركى يئرینه دوشوبدور.

كئچمىشده ائولردە كئچيريلن ياس مجلسيندن چيخان
 آروادلار حيطده قابلاردا قۇيولموش سودان هر بيرى بير
 اوووج سو اوزونه ووردوقدان سونرا يولا دوشوب گئردى.
 نيه كى، ائولار، گوز ياشلاريني اوز ائولرينه آپارماق
 ايسته ميرديلر. اينانيرديلار كى، گوز ياشلاريني ائولرينه
 آپارماقلا اوز ائولرينده دە ياس مجلسى قورولار، يعنى چوخ
 چكمز كى بير آداملارى اؤلر! بوناگۆره دە ائوييه سى حيطينده
 سو ايله دولو آفتالار و يا باشقا قابلار قويمالى ايدى.

بو اينام سون ايللردە بير قدر گۆجدن دوشوبدور.

قيرخ و قيرخان چيخارتما: اولونون قيرخيندا كئچمىشده
 گون اورتادان سونرا ائوده ياسا اوتورادىلار، گئجه سى دە
 قوران اوخويانلار و قابى قونشولار شام وئرەرك، قوران
 اوخويانلار قوران چيخديرادىلار. اولو ائلندە اوزاق
 كندلردن ياسا گلميش قوھوملار و تانيشلارى دا اولونون
 قيرخى چيخاندا، قيرخا چاغيرادىلار. بو قايدا ايندى دە
 بوزولماميشدير. ايندى قيرخ مجلسى دە مسجده كئچيريلير.

بو فرقلە كى، يالنىز قابى قۇنشو، قۇھوم، اوزاق كندلردن گلنلر
دئىيل، كندىن بۇتون اھالىسى دا شاما چاغىرلىر.

ياسلىلارى ياسدان چىخارتماق (قىرخدان چىخارتماق)دا
بو كندىن اسكى چاغلاردان قالمىش دېلرىندىر. بئله كى،
قىرخ مجلسىنە گلن ياخىن قۇھوملار و ياخىن دوستلار
اۇلنىن ئۆينە بىر كە قند، و يا بىرىنجى درەجەلى قۇھوملارينا
بىر كۆينك، قادىنلار بىر باش اۇرتوسو(روسرى) و ... گتىرلر.

اىلك عاشورادا: بللى اۇلمايان كىچمىشدىن باشلايلاق،
نچە ايل بوندان قاباغا كىمى اۇلنىن اۇلدويوندن سۇنرا
قاباغا گلن اىلك عاشورا گۆنۆ يئنه دە اروادلار اۇلنىن ئۆينە
تۇپلاشىپ فاتحە اۇخوبار و حاضىرلانمىش احسان اشىندان
يئىر و آپاراردىلار. سۇن ايللردە بو مراسىم دە مسجىدە و
قادىنلار بىر بۇلوموندە كىچىرلىر و اۇ مۇددە اۇلن، نچە
نفر اۇلندا اۇنلار بىر هامىسى نىن آدمالارى بىرلىشىر و سۇزو
گئىدىن مراسىمى بىرلىكدە كىچىرلىر. بونون دا سببى بودور
كى، اھالىنىن، ئلەجە دە قادىنلار بىر چۇخو قۇجادىر، اۇنلرىن
هامىسى نىن قايسىنا بىر گۆندە گىتمك هامىيا مۇمكون اۇلمور.

يئنى ايل بايرامىندا: يئنى ايل بايرامىنا بىر گۆن قالاندا
گۆن اۇرتادان سۇنرا كندىن بۇتون كىشىلرى و اۇغلانلارى
قىرستانلىغا چىخار، ھىر بىرى اۇز اۇنلرىنىن قىيرلرى اۇستوندا
حاضىر اۇلار، خۇرما، بىسكوىت و سايرە پايلاياردىلار.
بو مراسىم ايندى داھا دا گىنىشلەنىپ يالنىز كىشىلر دئىيل،
قادىنلار دا بو مراسىمە قۇشولورلار.

قىر تىزەلمە: كىچمىشە بىر ايل بىر ايچىندە دۇنيادان گئىدىن

بيچين بيچمەيە باشلاماغا بو بۇلگەدە «اكينه ال قويماخ»
خرمنى دۇيوب محصولو ائو گتيرمەيە «خرمن گۇتومك دئيىلىر.

بيچيلن بوغدا، آرپا و ساييرەنى آت-ائششكە خرمن يئرئە
گتيرمەيە مئشىندە و بعضى آيرى كندلردە «يۆك چكمك»،
يۆكلرى گتيريب خرمنە يئرئەدە دۆشوروب حئيوانلارى يئە
دە يۆك چاتماق اوچون زميە قايتارانا «يۆك چكن» دئيىلىر.
بعضى كندلردە دە يۆك چكمگە «خلور چكمك» و «خلور
داشيماق» دئيىلىرسە، بيزجە بو خلور عيبارتى فارس ديليندن
آلئنا و «خروار» (خربار) كلمەسى نين توركلشميشيدير.

بوغدا بيچندە بعضا ھلە چوخ دا آغارماميش و اوئو
بركىمەميش بوغدا باشاقلارنى آيىريب اوئا توتاراق
قىلچىقلارنى يانديرماقلا بوغدا لار دا قىلچىقلارنى ايچيندە
پيشرلر. بو ايشە «سوتول اوتمك» دئيرلر. پيشميش باشاقلارى
ال ايله اوووب يئە وئرمكلە قىلچىقلارى بوغدا لاردان
آييراندان سونرا چوخ يئمەلى اولان يومشاق بوغدا لارى
يئيرلر.

ائل ايچرە بىر مثل واردير كى دئيرلر: - فيلان كس «آجينان
سوتول اوتور». بو مثل آرتىق چوخ يۇخسول آداملار و
قازانا جاقلارىنى قاباقدان بۇرج ائلە ييب يئىنلر بارەدە ايشلەنر. بو
گون بيچين بيچنلر آجلاريندان سوتول اوتمەسەلر، سوتولدن

تَنَقَّلات كيمى يارارلانسلار دا، سۆزسوز كى، آچيندان و چۆرك تاپا بيلمەديگيندن سۆتول اۆتئلر ده اۆلموشلار، يعنى هله بوغدلارئين آغارماسينا، اۆنلارى بيجيب، دؤيوب دارتماسينا دؤزه بيلمەديكدن، آغارماقدا اۆلان بوغدلارى بيجهرىك، اۆتوب يئمكله آجليقلارينين قاباغينى آيرميشلار؛ بو مثل ده ائله او زامانلار يارانميشدير.

نۆخود يۆلندا دا نۆخود سۆتولو اۆتمك معمولى و تانينميش ايشلردندير. هله آرتيق يئتيشهرىك قوروماميش و كۆللارى آزجا گۆى اۆلان نۆخودلارين دا سۆتولو چۆخ يئمەلى اۆلار. اۆنلارى اۆدا توتماقلا نۆخود دنەلرينى ايچلرينە آلان «پوكا»لار ياناراق، ايچلرينده اۆلان يوشاق نۆخودلار پيشرلر. اۆنلارى ال ايله اۆواركن يارى يانميش پوكالار نۆخود دنلريندن آرالانار، اۆنلارى يئله وئرمك و يا پۆفلەمكله نۆخودلاردان آييار، نۆخودلارى يئيرلر.

بيچينچىلىك مراسيملريندن بيرى ده «دسده توتماخ» دسته توتماق^۱) دير. زميده بوغدا بيجنده و يا نۆخود، مرجى يۆلندا، زمى يۆل قئراغيندا اۆلماقلا و يا باشقا بير سببه بيجينچينين ياخين آداملاريندان بيرى گليب اۆرادان كئچرسه و يا يارديم و آيرى بير ايش اۆچون زميه گلرسه، بيجينچيه:- «بركدى اۆسسون» (بركتلى اۆلسون)» دئمەميش بيجينچى اۆنا دسته توتاييلر؛ يعنى بيجدييى بوغدادان و يا يۆلدوغو نۆخوددان، مرجيدن بير دسته الينده اۆنا سارى توتاراق «يا الله» دئيهيلر. گلن آدام دا بو ايشين قاباغيندا اۆنا، بير شئى بۆينونا آلماليدير؛ يعنى اۆنا بير شئى وئرمك وعدەسينى

۱ - دسته توتماق بير چئشيت محبت گۆسترمك، الى نين آمگيندن اۆزو يئمەميش اۆنو اورايا گلن آداما باغيشلاماق آنلاميندادير.

وئرمەلیدیر. بو ایش ظارافات و ایلنجه اوچون دئیل، بلکه هر کیمه دسته توتسالار، او گۆندن وعده وئردییی شئی بۇرجلو اولور و واختیندا دا گتیریب وئیر. البته دسته توتماغا وئریلن شئی او قدر ده آغیر قیمتلی اولماز کی، وئرمهیی او آداما آغیر گلسین. بعضی زیرنگ آداملار دا بونو نظره آلاراق هله اوزاقدا گله- گله بیچینچییه خطابا- چاغیریب:- برکتلی اولسون دئمکله اونون دسته توتماغینا فورصت وئرمز. بوناگۆره کی، برکتلی اولسون دئیندن سونرا توتولان دستهیه بیر شئی وئرمزلر.

دسته توتان آداما بالی اولان بیر شان بال، جویزی اولان، بیر قدر مثلاً بیر کیلو جویز، داواری اولان آدام بیر- ایکی کیلو پنیر، سۆد، بیر قویونون یۆنو، بیر کیلو ات، پولو اولان آدام بیر کۆینکلیک پارچا، و ... وعدهسی وئره رک واختیندا دا وئردیگی وعدهسینه عمل ائدر.

آرپا، کۆروشنه، بۇنجا، اوت و آیری شئیلىرى بیچنده و یا یۇلانددا دسته توتماق، یۇلدان گلنى لاغا قویماق و یا اونو تحقیر ائتمک آنلامی داشییر، چونکی آرپا کندلیلر آراسیندا آرتیق ائششک یئمهی، کۆروشنه اؤکوز یئمهی دیر. بونلاردان دسته توتماق، گلنى ائششک و اؤکوز سایماق حئساب ائدیله. آرپا بیچنده گلن آداملا آرپا بیچین ظارافاتى اولارسا، اونا آرپا دستهسی توتار. او دا بیر شئی وعدهسی وئرمک عوضینه اونا دئیر:- ائششک اؤزونسن و بئله لیکله ده گۆلرلر.

بۇغدا، آرپا، نوخود، کۆروشنه، قوون، قارپیز، آیری مئیوهلر و محصوللاری بیچینده، ییغاندا، خرمنده دؤیمه لیسینی دؤینده، ائوده و یا آیری یئرده اونلاری آریداند، چۆرک یاپاند، مال- داوار ساغاندا، اونلاری اوتاراندا و ... اونلارین

يانينا گلن آدام «بركتلى اولسون» دئمه ليدير. هابئله اوت، يۇنجا و آيرى شئىلرى بېچندە، تېكىتتى ايشلريندە ايشلەيندە، اودون كسندە، اكين اكنده، يئر سۆرنده، اكين و باغ سواراندا، آعاج دىبى بئللەيندە، عۆموميتله اكينچىلىك ايشلرينى گۆرنده، ايش گۆرنين يانينا گلن آدام «آللاه قووات وئرسين» دئمه ليدير.

بركتلى اولسون و آللاه قووات وئرسين سۆزلرينين جوابى دا «خوش گلدين» و يا «خوش گلدين، صفا گلدين» عىبارتيدير.

اىستير اكيندن، اىستر بېچيندن، اىستر آيرى بير ايشدن، حتى بازاردان و آل وئردن گلنه «يۇرولموياسان»، هر ايشه و يا مۆسافيرته گئدنه «آللاه ايشين راس گتيسين» و يا «ياخجى يول اؤسسون»، دئيىب، «ساغ اؤلاسان»، «وار اؤلاسان» و بونلار كيمي جوابلار ائشيدرلر.

تندیر قۇيماق، تندیر تۆستولەمەك

بعضى كندلردە اۇ جۆملەدن مۇشىندە تزه تندیر قاييرماق
اۋچون اۋزل ايشلر گۇرولر.

تندیر چۆرك ياپماق (خمیر چۆرك) تندیری اۇلسا، اۇنو
قاييرماق اۋچون گتیریلن تۇرپاق بیر یئردن دئیل، یئددی
یئردن گۇتورولمەلیدیر.

تندیری قۇياندا، اۇنا یئدی «باد» سالماق لازیمدیر، یعنی
تندیری یئددی مۇهره پالچیق ایله باشا چىخارماق گرکدیر.
بئله لیکله بیر تندیری قۇیوب باشا چىخارماق ازى ایکی هفته
واخت آپارار، یعنی بیر باد بو گۆن قۇیولار، دالیسی^۲ قورو
کۆل ایله دۆلدورولار، صاباحی آرا وئریپ، بیر یسی گۆن ده
گلیب ایکی گۆن قاباق قۇیولموش بادی مخصوص داش ایله
دۇیندن سۇنرا ایکینجی بادی قۇیارلار. بئشینجی گۆن ایکینجی
بادی دۇیوب، اۋچونجو بادی قۇیارلار و ...

تندیر صاف و برک اۇلماق اۋچون دۇیولر. پالچیغینا
دا چاتلاماسین - دئیە، نارین سامان، چمن اۋتونون نارین
دۇغرانمیشی، قئیچی ایله دۇغرانمیش «قزیل» (کئچی
تۆکۆ) قاتارلار. تندیر قۇيماق، تندیرین پالچیغینی توتاندا

- ۱ - پالچیق دیواردا «مۇهره» عبارتى پالچیق تندیرده «باد» گندیر.
- ۲ - تندیره قازیلیمیش یئرده قۇیولان پالچیق دۇوارین دالسیندا قالان
بۇش یئر.

چاتلاماماغى اۆچون اونا قاتىلان نارىن و الّنىش سامان،
چىمن اۆتو و قزىلن اۆلچوسونو بىلمك، اۆنو قالىب و قالىب
كىمى بىر شى اۆلمايلاق اۆلدوقچا دايىرمى چىخارتماق،
قۇياندان سۇنرا دۇيمك و ... هر ادامىن ايشى دئىل، بوايش،
چۇخ باشارىلى قادىنلارنىن ايشىدىر.

تزه قۇيولموش تىندىرى قۇروياندان سۇنرا تۆستوله يىرلر.
يعنى اۇرانى قالايب ياندىرلارلار اما ائله ياندىرلارلار كى اۆد
شۇعلەلى اۆلماسىن بلكه تۆستولو يانسىن، تىندىر ايلك دۇنه
گور و شۇعلەلى يانارسا، چاتلاماسى مۆمكۈندور.

تىندىر تۆستوله مەيه يعنى بىرىنچى دۇنه ياندىرماغا، يىددى
قايدان (يىددى ائودن) ياندىراسى آلب گتيرمك گرّكدىر.
دئمك بىر قايدان بىر كۆل گۆن، بىرىندىن بىر ياپا، بىرىندىن بىر
تيكه كرّمه (كرّمه)، بىرىندىن بىر دسته آچاچ اۆدونو، بىرىندىن
... آلب گتيرهرك تىندىرى تۆستوله يىرلر.

دام باسیرماق

دامین تاوانینی سالماق(قاییرماق) ایشینه «دام باسیرماق» دئیرلر. کئچمیشده کندلرده دام باسیراندا یعنی اۆتورماق اۆچون تیکیلن دامی^۱ باسیران گۆن یاخین قوھوم-قونشولار تاباخ گتیرردیلر؛ یعنی هر بیرى اۆز ائویندن اۇرادا ایشلهین بنا- فلهلر و مددجیلرین یئمهیى اۆچون مئوه، کیشمیش، جويز- بادام ایچی، شیرنی، بیسکویت، بال، ایچمک اۆچون سۆد، بال شربتى و یا آیری یئمهلیردن- ایچمهلیردن بیر مژمئینه (مجمعیه) ییغار و یا باشقا قابدا دام باسیریلان ائوه گتیرردیلر.

ایشلهینلر تاباق گتیرنی گۆرن کیمی، یاشاسین،
ائوین آوادان دئمهلى ایدی^۲.

-
- ۱ - تاباق، یالیز اۆتورماق اۆچون تیکیلن اوتاقلار گتیریلردی، سامانلیق، مال- دوار سالینان داملار تاباق گتیرمزدیلر.
۲ - نۆقطهلرین یئرینده تاباق گتیرن آدامین آدی دئیلر. آنجاق اۇ، قادین اۆلدوقدا اۇنون ارینین آدی چکیلر.

ساججاخ سالماخ

بعضی کندلرده، اوْ جوْمله دن مئشینده قارا مال مثلا اوْکوز-
اینک آلاراق، حیطه و یا سالیناجاغی طؤوله یه گتیرنده،
حئیوانین کئچدیگی قاپینین آراسیندا یئره بیر ساججاخ
قویارلار. حئیوان اوْ ساججاغی آددا ییب ایچری کئچر!

کئچمیشده گلین گتیرنده ده، آیاغی آلتینا ساججاخ
سالاردیلار. خالقین آراسیندا اولان بیر ایناما گوْره آیاغی آلتینا
ساججاخ سالینان مال و گلین خوش قدم اولار. هم ده اوْ
اوی اؤزونونکو بیلر.

۱ - ساججاخ «اوْچ بوْجاق» مثلث شکیلینده دمیردن قایریلمیش بیر
وسیله دیر. اوْنو یانان تندیرین آغزینا چئویره رک، یئمک بیشرمک، چای
قایناماق، سوْ قیزدیرماق و ساییره اوْچون اوْستونه چؤلمک، چایدان،
باشقا قاب- قاجاقلاری دۆزرلر)

چىللە نە دىمكىدۇر؟

اۋنجه سۈيلەنىلدى كى:- بعضىلىرى بو سۆزو فارس دىلىنىدە اولان «چهل» سۆزونه باغلایىرلار و اۋزلىكلە دە قىشىن ایلک گىجەسىنى يعنى بىزیم «چىللە»، فارسلارىن «چله» آدلاندىردىغى گىجەنى قىشىن ایلک چىللەسىنىن (بۇيوك چىللەنىن) قىرخ گۆن اولدوغو ايله ایلگىلى بىلىر، بو سۆزو فارس دىلىنىن «قىرخ سايىنى» گۆسترن چهل سۆزونون باشقا يۇنو حىساب ائدىرلر. بو فىكىرى داشىيانلارا بو كىمى سۇرغولارى ايرەلى سۆرمك اولار:

۱- بو سۆز فارس سۆزودورسە، نىيە بس فارسلار اونو «شب چهل» يۇخ، «شب چله» آدلاندىرىرلار؟

۲- بۇيوك چىللە قىرخ گۆن اولاراق چىللە آدلانىر، آما كىچىك چىللە اىبىرمى گۆن اولاراق، نە اوچون قىرخ آدى داشىمالىدىر؟- يۇخسا اونا بىر ساي آدى، مثلاً «بىست-بىست» آدى وئرمك اولماز مى؟

بىزە بئله گلر كى، بو سۆز فارسلارا دا بىزدن گندىبىدۇر. نىيە كى، بو سۆز بىزیم دىلىمىزدە داھا دا گنىش ساحەدە ايشلىنرسە، فارس دىلىنىدە يالنىز چىللە گىجەسىنە و بۇيوك و كىچىك چىللە يە ايشلىنمكدەدۇر، فارس دىلىنىدە «چهل»

قېرخ»، «چەلم» = قېرخىنچى»، «چەل روز = قېرخ گۆن» كىمى
تېرمىنلار ايشلەنيرسە، چىللە و چىللە گىجەسىنە ھىچ واخت
«چەلە» و «شب چەلە و يا شب چەل» دىمىرلر.

بو سۇزون تۆركچە اولدوغونا داھا چۇخ ايناناراق، كۆكونون
نە اولدوغونو دئە بىلمەسك دە، «چىللە باسماق»، «چىللە
كسەك»، «چىللە تاسى تۆكمەك»، «چىللە دن چىخارتماق»،
«چىللە سى چىخماق»، «چىللە سىنى سىندىرماق» و ... كىمى
عبارتلرلن داشىدىقلارنى آناملارلا وارماقلا باشا دۆشمەك
اولور كى، بو سۇز قارانلىق، آغىرلىق، اوغورسوزلوق، يامانلىق،
اويارسىزلىق، باسقىيا دۆشمە، قايعى، زحمت، چىتىنلىك،
دۇلاشقىقلىق، طىلىسم و سىبى شرر قوۋوھلر اولان عامل آنلامى
داشىيىر. بوناگۆرە ايلين ان اوزون و آغىر كىچن، نتيجه دە
قارانلىغى چۇخ اولان گىجەسى چىللە گىجەسى آدلانىر. يئە
دە ھەم يايلا، ھەم دە قىشدا آغىر كىچن، اينجىديجى، دۇزولمز
اولان(يعنى يايلا آرتىق ايستى، قىشدا آرتىق سۇيوق اولان)
گۆنلر يايين و قىشنىن چىللەسى سايىلىر.

اوخ آتان يايين چىللەسى دە (اوخ قۇيولان يىرى دە) يىر
كۆرەسى چىللە دە گۆنشدىن و ايشىق ساچان مركزدن آرتىق
اوزاقلاشدىغى كىمى، باسقىيا دۆشدويو، آرتىق چكىلدىگى،
باسقىي آلتىندا اولدوغو، مركزدن داھا چۇخ اوزاقلاشدىغى و
قارانلىغا سارى چكىلدىگى سببىنە «چىللە» آدلانىر.

بونو دا بىلىرىك كى «چىل» سۇزو، لكە- لكە، خاللى،
اۆستوندى خاللار و لكەلر اولان دىمكىدەر. چىللەمك- ياغيش
چىللەمك، سو چىللەمك و سايرە ايله دە چىللەنن سطحە

چىللەن شىئىن خاللار، نۇقپەلر تاپىلار و بو خاللار و نۇقپەلر چۇخالدىقجا و بىر- بىرىنە ياپىشىدىقجا چىلنىدىكى يىرى اۇرتى و اۇز ائىگىسى و باسقىسى آلتىن سالىر. بىللەلىكلە دە يىنە چىللەننىن آغىرلىق، باسقى، قارالىق و بونلار كىمى آنالامى اۇلدوغونو باشادۆشور، چىللەننىن تۆرك سۆز و اۇلدوغونا آرتىق اينانيرىق.

گۆى تۇرپاق يىرلردە اۇلان بىتگىلردن بىرىننىن آدى «كئىچى بۇغان» دىرسا، اۇنون چۇخ دا يۇغون اۇلان و ام(درمان) خاصىتلى كۆك كئىچى بۇغان كۆك دئىل، «چىللە داغ» آدلانىر. كىم نە بىلىر كى، بو عىبارت واختىلا «چىللە داغىدان» يا «چىللە داغلايان» يعنى آغىرلىغى، بىندە تاپىلان شىشى، ورمى، آغرى- آجىنى، بىندى، طىلىسىمى داغىدان و يا داغلاماقلا دىكىسىندىرىب قۇوان اۇلمامىش و سۇنرالار

۱- چىللە داغ (Çiladağ) «كئىچى بۇغان» دئىلن گۆرتىننىن كۆكودور. آرتىق گۆى تۇرپاق يىرلردە اۇلار. آرتماسى بلكە دە تۇخومونا باغلىدىر. كۆللارنىن بۇبو ۳۰ سانتىمىتىرە چاتار. يارپاقلارى ايدە يارپاغى رىنگىندە اۇلاراق، الى سۆرتىندە اۇكوز دىلى كىمى قۇواراقلدىر. گۆرتىننىن كۆك يىرىن اۇزوندىن آشاغى تخمىنا ۱۵ سانتىمىتىرە كىمى يۇغون اۇلماسا دا اۇرادان آشاغىسى يۇغونلايىر. قابىغى قارايا چالان طوسى كۆكون اىچى آغ و اۇلدوقجا سولودور. اۇنو قازىب يىردن چىخارارق، هم ياشىنى، هم دە قورودولموشونو بىر سىرا خستەلىكلرى درمان ائلەمكە، اۇ جوملەدن سىنىقچىلىقدا فايدالانارلار. بىندە سۆمىو سىنىمىش عۆضوون اتىننىن شىشىنى ياتىرماقدا فايدالىدىر. دۇيولموشونو قارا خورما و يا قويروقلا قاتىب سىنىمىش، چىخىمىش، چاتلامىش سۆمىوون اتىننىن اۆستونە باغلايىب اۇنو يوشالدىب و يا شىشىنى آلىب، سۆمىو يىرىنە اۆتوردوب باغلايارلار.

ایشلندیکجه قیسالاراق «چیلله داغ» فورماسینا دوشمه میشدیر؟
بو ائحتیمالی قبول ائله مکله سؤزون ائتمولور یاسینا داها دا
یاخینلا شیریق.

- بو گۆن ده، بیر ایش واختیندا باش توتمایاندا، مثلا
بیر گنج قادین بیر یا دا نئچه دؤنه بویلو اولاندان و اوشاق
دوغاندان سؤنرا، اورتادا هئچ بیر انگل اولمایاراق بیر داها
بویلو اولمایاندا- «اؤنو چیلله باسیب»، او طیلیسمه دوشوب،
اؤنا شرر قوووهرلر توخونوب- دئی، اینانیرلار.

- بیر تزه گلین تویوندان سؤنرا اوزون سوره بویلو
اولمایاندا، چیلله باسدیغینا اینانیرلار.

- بیر تیکیتمی ایشی دالی دوشنده، ایشلری گرکن کیمی
قباغا گتتمه ینده،- بورانی چیلله باسیبدیر- دئیرلر.

بیر اوشاق واختیندا آياق آچمایاندا، دیل آچمایاندا،- اؤنو
چیلله باسیبدیر- دئیلر و بونلارین هئچ بیرینده قیرخ عددی
دخیل دئیلدیر.

کۆرپه (تزه جه دؤنیایا گلیمیش) اوشاغین چیلله سی باشقا
تزه دؤنیایا گلیمیش کۆرپه اوشاغی باسما سین- دئی، اؤنون
اؤستونه (اؤلدوغو یئر) اپارمازلار. اؤنون چیلله سی (اغیرلیغی)
اؤ اوشاغی باسارسا، اؤ اوشاق واختیندا آياق آچیب یئریمز و
یا واختیندا دیل آچیب دانیشماز. بو ایشه مجبور اولارلارسا،
هر ایکی اوشاغی گۆتوروب قارشى- قارشىا گتیرلر.
بئله لیکده هئچ بیرینین چیلله سی باشقاسینی باسماز.

بوردا دا قیرخ سایى ارادیرسا، قادینی چیلله باسماغین
قیرخ عددی و قیرخ گۆن سوره سی ایله هئچ بیر باغلیلیغی

اۆلماي يارق، دۆنيايا اوشاق گتيرديگى گۆندى يئىددى گۆن سۇنرا حاماما گئىدىب يويونانا(شريعىت دىلى ايله دئسك نفاس غوسلو ائله ينه) قلدردير. يعنى اۇنو بو يئىددى گۆندە چيلله(آغيرلىق، اۇيارسىزلىق، شرر قووه لر) باسايلمه سه، حاماما گئىندن سۇنرا داها باسايلمىز.

يئنه ده ائل ايچينده اۇلان ايناما گۆره ايكي تزه گلين زفافدان سۇنرا حاماما گئىنجه بيرى باشقاسى نين اۆستونه گئتمه مه ليدير؛ يۇخسا گئىنن چيلله سى بير يئردە اۆتورموش و دايانمىش گليني باسار. گليني چيلله باسما مۆدّتى قئىرخ گۆن يۇخ، حتى يئىددى گۆن ده دئىيل، بو مۆدّت حتى نئچه دقيقه يه ده ائنه ييلر. بونلار داياناراق آرخاين اۇلماق اۆلور كى، «چيلله» «ساي ترمىنى» دئىيل، بلكه «دوروم ترمىنى» دير.

بونو دا آرتيرمالىيق كى، چيلله گئجه سينه و قاباكي سطرلردە سۆزو گئىدن قۇنولار چيلله دئىيريكسه، اوشاغين قئرخينا، اۆلونون قئرخينا بيز «قئرخ»، فارسلا ايسه «چهل و چهلم» سؤيله ييرلر؛ بيزلر «چيلله»، اۇنلار دا «چله» دئميرلر. بورادان دا بللى اۆلور كى، قئرخ ايله چيلله نين هئچ بير ايلگيسى يۇخدور.

چيلله اۆتورماق ايسه بير خلوت يئردە اۆتوروب رياضت و عيبادته مشغول اۇلماق دئمكدير، روحو بؤيوتمك و گۆجلنديرمك مقصديله اۆتورولان چيلله ده ده چيلله اۆتوران آجليق، يۇخوسوزلوق، سئخيتتى چكمه ليدير. گۆرورسونوز كى بورادا دا چيلله اينجيك، چتينيلىك و عئىنى حالدا بند، طيليسيم، اۆزونو بنده سالماق، آغير دورومدا ياشاماغا مجبور ائتمك انلاميندادر. بو چيلله اۆتورانلار هميشه قئرخ گۆنو بير

بئردە اۆتورمايىر، بلكە بعضا اۆن گۆن، بعضاً ايكي هفته، بعضا آز و يا چۇخ اۆتورورلار. بئلكى نئچە دۇنە اۆتوردوقلارى گۆنلرین سايى بىرلىكدە قىرخ گۆن اولور. آنجاق هر نئچە گۆن اۆتوردوقلارينا چىللە اۆتورماق دئىرلر.

بورادا مۆمكوندور بئله بىر سۇرغو ايرەلى سۆرولسون:

- چىللە اۆتورانلار هر دۇنە اۆتوراندا قىرخ گۆن اۆتورماسالاردا، نه اۆچون نئچە دۇنە اۆتوردوقلارى گۆنلرین سايىنى قىرخا چاتدیريرلار؟

- بئله بىر سۇرغونون جوابىندا دئىيىلىرىك:

- قىرخ بىزدە و بىر چۇخ مىللتلردە كامىل اولماق، يئتشمك، و يئتگىنلىك سىمگەسىدیر و چىللەايىله هئچ بىر ايلگىسى يۇخدور.

۱- اولويه قىرخ ساخلاماق يعنى اونا ياس ساخلاماغين تكمولا چاتماسى و بىتمەسى.

۲- اوشاغين و اوشاغى اولموش قادىنين قىرخى چىنخماق يعنى اوشاغين چىللە و اغىرلىق، قارانلىق، اوغورسوزلوق و شرر قوووولردن زيان گۆرمە دۇورانينين باشا چاتماسى.

۳- هم دىنى قايناقلار، هم ده ائل ايچىندە اولان ايناملار و دوشونجهلرە گۆره اينسان قىرخ ياشىندا كامىل اولور. حتى دئىرلر:- اينسانين قىرخ ياشىنا كىمى اتىدىگى گۆناهلارى آلاھ يانىندا تىز باغىشلانير؛ آنجاق اوندان سۇنرا دئىرلر: سن

داھا جوان و جاھیل دئیلسن، عقلین کامیل اولاراق، داھا گۆناه ائتمه‌مه‌لی ایدین. قورآنا گۆره موسی پیغمبره تئورات قیرخ گئجه‌ده نازل اولوب، یعنی تئوراتین هامیسی قیرخ گئجه‌ده موسی - نین قلبینه اؤتورموشدور. «بقره سوره‌سی - آیه ۵۱»: «وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً هَابِلُهُ هَمِينَ قُونُو بِير دُونُهُ دَه» «اعراف سوره‌سی - آیه ۱۴۲» ده آچیقلا ناراقل: «- بیز موسی ايله (بیزه عیبادت ائتمک و تئوراتی آلماقا) اؤتوز گئجه- (گوندوزه) قرارلاشدیق، آنجاق اؤنو آیری اؤن گئجه- (گوندوز) ايله تاماملادیق. بئله‌لیکله ده تانرینین تعیین ائندیگی قرار قیرخ گئجه- (گوندوز) اولدو وَوَعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ قَتْمٍ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً..... گورورسونوز کی قورآندا دا «قیرخ» تکامل و یتگینلیک سیمگه‌سیدیر.

اؤنجه سؤیله‌نیلن کیمی چیلله گئجه‌سی ایلین ان آخیر، قارانلیق، یئرین گۆنش و حیات قایناغیندان اوزاقدا اولدوغو گئجه ساییلیر. بو گئجه‌نین صاباحیندان طبیعتین دورومو یاخشیشلماقا قاییدیر. بونو نظره آلاراق چیلله گئجه‌سی عابله‌لر بیز یئرہ ییغیشیر، آتا- آنالاردان آنیت قالان ناغیللار سؤیله‌ییر، دئییر- دانیشیر، یاش و قورو مئیوه و آیری یئمهلیر یییرلر. بو یئمهلیر و مئیوه‌لرین ایچینده قاریز بیرینجی یئری توتور، بونون سببی نه اولایلر. سؤزسوز کی قار پیز ايله طبیعتین یئنیلگه‌دوغرو دؤنمه‌سی آراسیندا بیز ایلگی واردیر. بیزجه بو ایلگی قاریزلا گۆنشین بیز- بیرینه بنزر اولدوغودور. قاریزین بونونو (کیچیک‌ایکن گۆلونون قویوب دوشدویو یئری) گۆنش سانماقلا قاریزین قابیغی‌نین اؤز رینده‌کی

زۇلاقلار گۆنشىن ساچاقلارى سايىلابىلر؛ عىنىي حالدا قارىپىزىن اۋزونو دە يومرو اۋلدوغو اۋچون گۆنشە بنزىمك مۆكۈندور؛ اۋستەلىك بو كى، قارىپىزىن ايچىنىن قىرمىزى و اۋد بۇياسىندا اۋلدوغو ايسىتلىك، ايشىقلىق، تۇخوملارى تۇرنىش، سويو دا سو و دۇردو بىرلىكدە حيات، اۋغور، آرتىم سىمگەسى دە سايىلابىلر.

دئىمك قارىپىزى اۋرتايا گىتىمك، اۋنو الە آلماق، كسىب ئىمك ئىنى حيات الدە ائىمك، سۇيوق و قارانلىقدان ايسىتلىگە و آيدىنلىغا دۇغرو آدىملاشق، آرتماق و قۇل-بوداق آتماق سىمگەسى، باشقا مئىوئلر و طبعىي ئىمىتلەر دە بۇللوق، بركت، وار- دۇولت رمزى كىمى قىمىتلەنەبىلر. بئله اۋلدوقدا آتا- بابالارىمىز چىللە گىجەسى قارىپىز و چۇخلو ئىمىتلرى اۋنە گىتىمكە قارانلىغى، سۇيوغو، سۇلوب- سارالمانى آرخادا قۇيلاق، ئىنى حيات، گلىشمە، بۇللوق، خىيىر- بركتى قارشىلايىرمىشلار.

قىشىن چىللەلرى بارەدە ئىشىندە بئله بىر روايت وار:
بالا چىللە بۇيوك چىللەدن سۇروشور:
- گىدىب نە ايشلر گۇرەبىلدىن؟
بۇيوك چىللە جواب وئىر:

- ئىلەيە جەبىدىم؟- آغاجلارىن باشىندا يارپاق قۇيمادىم،
ھەر يىرى قار ايلە اۋتدوم، درەلرى قار ايلە دۇلدوردوم.
آداملارىن ھامىسىنى باسدىم كۆرسولرىن آلتىنا، كۆزەلرىنى
دۇندورروب چاتلاتتىم، ئولرىنىن ايچىندە قاب- قاجاقلارىنى
دۇندوردوم.

بالا چىللە دئىر:

بونلار كى بىر شئى دئىيل، من گئىسم بىر ايش گۆره جگم
كى، بولاقدان سو گئىرن قىزلارين بارماقلارى دۇنوب
ياپىشسىن كۆزەلرىن توتاغىنا(قولپوينا).
بۇيوك چىللە اونا گۆلەرك دئىير:

- هر نه ائىسن ده بونو بىل كى، عۇمرون آزدىر، دالىن يازدىر.
ائله همىن بو ايكى چىللە آراسىندا گئىدن دانىشىقلاردان دا
بللى اولوركى،
۱- چىللە آغىرلىق، چتىنلىك، اىستەنىلمەين دوروم
آنلامىندادىر.

۲- چىللە چهل و قىرخ گۆن آنلامىندا دئىيل، بلكه
بالاچىللەننن عۇمرو آزدىر و آردىنجا دا ياز يعنى آيدىنلىق،
اىستىلىك، آغىر دورومدان قۇرتولما و طىيىت اوچون اوغور
و خوشلوقدور.

اۇيرىندىگىمىزه گۆره اسكى تۆركلر چىللەننن ايلك
گۆنۈنۈ بايرام ائدرمىشلر. ايندى ده چۇواشلار، باشقۇردلار
و تاتارلار همىن گۆنۈ بايرام ائدىرلر. تاتارلار بو بايراما
«كۇياش تۇوا»(گۆنش دۇغان)، باشقۇردلار«نار دۇقان» و يا
«مار دۇقان»، چۇواشلار «نار تاوان» و يا «نار تۆكن» دئىرلر.
دئىمەلى بونلاردا دا چىللە آغىرلىق، اوغورسوزلوق، قارانلىق
سايبىلاراق، بوندان قۇرتولان گۆنۈ بايرام و شادلىق ائدىرلر.

چىللە سۇزو، سۇريانى دىلىندە «يلدا»، آسورى دىلىندە «بَت
يلدا» گئىدىر. ايكىسى ده «دۇغوش» (و گۆنۈن دۇغماسى،
ايشىغىن قارانلىغى باسماسى، قارانلىغىن يۇخ اولماسى)
آنلامى داشىير.

قاباکی صحیفەلردە اوخودوق کی چیللە، «آغیرلیق»، «اوغورسوزلوق» و «بد یومنلوق» آنلامیندادیر. مئشیندە و سۆزسوز کی بیر چۆخ باشقا یئرلردە اولان ایناملارا گۆرە بیر سیرا اون گۆرنلیکلر و قاباق آلمالار اولماسا، دۆنیایا تزه گلیمیش و قیرخی چیخمامیش اوشاقلاری، زاهی (زائو) قادینلاری، تزه گلینلری چیللە باسار. اۆرنک اولاراق:

۱- قیرخی چیخمامیش (اوشاقلیق دۆورو کامیل اولمامیش) اوشاغین اۆستونە قیرخلی اوشاق گتیرسەر- یعنی قیرخلی اوشاق اولان یئرە آیری بیر قیرخلی اوشاق گتیریلمەلی اولسا، گرک اورادا اولان اوشاغی اونون قاباغینا چیخاردالار یوخسا اونو چیللە باسار. یعنی او واختیندا آیاق توتوب یئریمز، واختیندا دیل آچماز و ...

۲- قیرخی چیخمامیش (اوشاقلیق دۆورو کامیل اولمامیش) اوشاغین اۆستونە دوغالی آدم (یعنی دوغا- پیتیکلە دۆنیایا گلیمیش اوشاق و یا جینلی- دوغالی اولموش) (آغیرلیق و اوغورسوزلوغا اوغرامیش) و یانیندا دوغا گزدریمەلی اولان اوشاق و حتی بۆیوک آدم (گلەسه او اوشاغی چیللە باسار.

۳- یئنی اوشاق گتیرمیش و دۆغدوغو گۆندن اون گۆن سوووشمامیش قادینلارین بیرى باشقاسی نین اۆستونە گتسە، اونو چیللە باسار یعنی او داها بۆیلو اولماز.

۴- ایکی تزه گلینین بیرى باشقاسى نین اۆستونه گئدرسه
اؤنو چیلله باسار یعنی اؤ بویلو اولماز. تزه گلینلر ده بیر-
بیرله گؤروشمه لی اولسالار و یا بیر قۇناقلیق و یا تۇپلانتییا
قۇشولمالی اولسالار گرک بیر-بیری ایله اۆز- اۆزه گلهرک
یئرییه- یئرییه گؤروشه لر یۇخسا گلینین چیلله سی اؤتوران و
یا دوران گلینى باسار.

چىللەنى سىندىرماق

۱- چىللە باسمىش و دىل آچمايان اوشاغىن چىللەسىنى سىندىرماق اوچون اونا گۆيرچىن يومورتاسى يئىدردلر.
۲- چىللە باساراق يئرىمەين اوشاق، يئرىسىن-دئە، آياقلارنىدا باش بارماقلارنى بىر قاتمايلە بىر- بىرىنە چىتەير، اۇنو يۇل اۆستۈندە و قلىبىر ايجىندە اۆتوردوب، يانىنا دا بىر قىيچى و يا بىر پىچاق قۇيارلار. يۇلدان كئچن آدام اۇنو گۆردۈكدە اۇ قىيچىايلە اۇنون آياق بارماقلارنىن ساپىنى كسمەلىدېر. بو ايشە چىللە كسمك و چىللە كسدېرماق دئىلىر.

۳- چىللە باسمىش اروادىن چىللەسىنى سىندىرماق اوچون، تزه اۇلن آداما بىشىرىلن حالوادان بىر قاشىق گۆتۈروب، چىللە تاسىندا(بو ايش اوچون قايرىلمىش مىسدىن اۇلان كىچىك تاس) سودا آچاراق، اۇنو اۆزۈ قىيلەيە اۇلان بىر ناوداندان ارە گئتمەمىش بىر قىزىن ايلە چىللە باسمىش اروادىن باشىنا تۆكمەكلە اۇنون چىللەسىنى سىندىرارلار.

۴- ايكى قىترخلى اوشاق بىر- بىرىنن اۆستۈنە آپارىلىدېقدا بىرىنى چىللە باسارسا، چىللەسىنى كسمك اوچون، گرک اۇنو اۆستۈنە گتىرىلمىش اوشاغىن آتاسىنن قىچلارنىن آراسىندان كئچىرەر؛ يعنى اۇ كىشى آياق اۆستە دوراراق آياقلارنىنى آزالى قۇيا و اوشاغى اۆچ دۇنە اۇنون قىچلارنىن آراسىندان كئچىرەر. كىشىنن اۆزۈ اۆلماسا، اۇنون شالوارىنى دا آياق اۆستە دوران بىر آدام ايلندە ساللايار، اوشاغى شالوارىن قىچلارنىن آراسىندان كئچىرەر.

يئىنگى ايل بايرامى نىن اۋن اوچو

باشقا يئرلردە اولدوغو كىمى كىچمىش چاغلاردان مۇشېندە دە بىر سىئرا ايلنجه (تفريح) لر واريدى.

اۋ ايلنجه لرېن بىرى نوروز بايرامى نىن ۱۳-جو گۈنۈنە اولان مۇناسىيت ايدى. بئله بىر گۈندە مۇشېنلېلر ايشلرېنى بوراخېب طېبعت قۇجاغېنا گىتمە سەيدېلر دە، هر كىم چۇلدە، باغ- باغچادا اۋز ايشېنە گىندەرك اۋ گۈنۈ خوش كىچىرمەيى اۋنوتمازدى. مثلاً باشقا گۈنلرېن ترسېنە اولاراق، اۋ گۈن چۇلدە ياوان چۇرك يئمەيە، پىنېر- چۇرك يئمەيە قناعت ائتمز، هېچ اولماسا بىر نىچە يومورتا اۋزو ايله آپارىب اۋنلارى ياغا سالىب يئمكلە اۋ گۈن ايله باشقا گۈنلرى فرقلندىرردى. سۇن ايللردە بۇيوك شەرلرە تاي مۇشېنلېلر دە بايرامىن اۋن اوچونجو گۈنۈنۈ مۇمكون قىدر طېبعت قۇجاغېندا و ايلنجه كىمى كىچىرېلر.

هر ایل یای فصلینده بیچینلری بیچیب، گتیریب خرمن یئرینه تۆکردیلر. بیچین سۇنا چاتاندا جارجارى^۱ قۇشوب اۇنلاری دۇیوب دنینی ائوه، سامانینی سامانلیغا گتیردیلر. بئله لیکله شهریور آیینین ایلک اۇنگۇنلرینده آغیر زحمتلی ایشلره سۇن قۇیوب، بیر سیرا یۆنگول ایشلر او جۆمله دن بۇستان پۇزماق، باغ پوزماق^۲ بادام چالماق^۳، جویز(قۇز) چالماغا بیر نئچه گۇن فۇرست قالاندا، کندلیلر مختلف ایشلرله مشغول اولاراق، جمعه گۇنلرینین بیرینی دریا یا گتتمه یه نظرده توتوردولار. شرفخانادا دریا قیراغینا گتتمک، بیر گۇن اۇرادا سۇوماق و دریادا چیممک هامی نین، اۇزلیکله ده اوشاقلارین آرزوسویدو.

مئشیندن اورمو دنیزی^۴ نین شرفخانا ساحیلینه آزی اۇن کیلومئتیر یۇل اولسا دا، هر عائله یۆک یاپلارینی ائششیه

- ۱- جارجار= اۇکوز ایله خرمن دۇیمک وسیله سیدی.
- ۲- بوستانلارین قوهون- قارپیزلارینی، باغلارین مئوه لرینی تامامله دریب گتیرمه یه بوستان پۇزماق و باغ پۇزماق دئییلر.
- ۳- بادام، جویز، اییده کیمی آغاجلارین حاصیلینی یئتیشنده «زۇلا» دئییلن اۇزون آغاجلارلا وۇروب تۆکمه یه بادام چالماق، جویز چالماق، اییده چالماق دئییلیر. مئشینده زۇلا دئییلنه شبستر و بعضی یئرلرده «کروشان» دئییلیر.
- ۴- بو دنیز مئشینده آرتیق شرفخانا دریاسی و شاها دریاسی ادلانار. شاها یاریم آداسی ۱۳۵۷- جی ایلدن بو یانا دوۇلت سندلرینده اسلامی آدا ادلانماقدادیر.

يۆكلەيىر، اۆزلىرى دە ئۆيۈبە ايلە ھەردن بېرى و اوشاق اۆلدوقدا
ايكى - ايكى اۆنون اۆستۈنە مېنىب دريايا گئىردىلر.

دريايا گئىدندىن نىچە گۆن قاباق قۆھوملار بىر - بىرىلە
قرارلاشىپ، بللى ائدىلن جمعه گۆنو ھەر بېرى ائويندن
چىنخىب، بىرلەشىپ بىر كاروان كىمى يۆللانيردىلار. بئلكى
شەريور آيى نىن ايكى - اۆچ ھەفتەسىندە ھەر ھەفتە يۆزلرجه
مئشىنلى دريا قىراغىندا اۆلان ايىدەلىكلردە كۆلگە يىرلردە كۆچ
سالىب آخشاما قَدَر يىمك بېشىرىب يىيىر، چاى ايچىر، ايلنير،
گئىدىب دريادا چىمردىلر.

ماشىن چۇخالاندان سۇنرا دريايا گئىمك قاباقكى حال
ھاواسىنى ايتىردى. يايلاق (پيادا) و يا حئيوانا مېنىمك ايلە دئىيل،
ھامى ماشىن ايلە گئىدىردى. دريا قىراغىندا دۆشەيىپ، يىيىپ
ايچمەدن دە خبر يۇخايدى بوناگۆرە كى، اۆ زامان آزى ايكى
ساعاتدا گئىدىب، ايكى ساعاتدا گلن يۆلو نىچە دقيقەدە گئىدىب
گلىردىلر. ھەم دە يالنىز جمعه گۆنو دئىيل، ھەر واخت ايستەيندە
گئىدىردىلر. تأسسوفلر اۆلسون كى، بو سۇن ايللردە دريا
قوروماغا باشلادى. اۆ زامانىن دريايا گئىدنلىرى ايندى كندىن
اۆزۈندىن، ائولرىن داملارنىن اۆستۈندىن و كندىن اطرافىنداكى
تېلەردىن دريانىن يىرىندە آغاران دوزلاقلارا باخاراق دريانىن
سو ايلە دۆلو اۆلان گۆنلىرىنى تأسسوفلە خاطرلايىرلار.

قۇچ قاتىمى

۱۳۸۰-جى يىللار كىمى ھەر ايل پايزىن ايلك گۆنلرئندە قۇيۇن صاحىبلىرى قۇيۇنلارنى بالالى ائلەمك مقصدىلە قۇچلارى آپارىپ چۇلدە سۆرۈ داوارا قاتاردىلار. قۇچلارى آپارمامىش تۆكلرىنى رىگ بە رىگ بۇيياردىلار.

قۇچ قاتماغا گئدىلر يالنىز كىشىلر و اۇغلانلار اۇلوردو. اۇنلار اۇزلرىلە بىر سىرا يىمكلر، شىرنىلر، قۇز، بادام، كىشمىش و سايىرە دە آپاراردىلار. قۇچلارى سۆرۈ داوارىن اىچىنە بوراخىب اۇزلرى چۇبانلارلا بىرگە يىيب اىچمەيە و اىلنمەيە باشلاردىلار.

بو گۆن قۇچ قاتماق مراسىمى داوام ائدىرسە، داھا اۇ اىلنجهدن خبر يۇخدور. قۇچلارى بىر اىكى نفر قاباغىنا قاتىب آپارىر، سۆرونون اىچىنە بوراخىرلار.

شہریورین سون گونلریندہ پوزولان بوستانین قاریپزلاری
و قوھونلاریندان ساخالانیلمیش بیر قوھون و یا قاریپی
کسیب یئمک، چیللہ گئجہ سی نین ان واجیب ایشلریندندیدی.
بو گئجہ نئچہ عائیلہ نین بیر ائوہ توپلانماسی دا عادی بیر
ایشیدی. کورسو باشیندا اوتوراراق قاریپزدان علاوه جویز
ایچی، بادام ایچی، اییدہ، خورما، میلاق اوزوم، قوورولموش
قوھون توخومو و ساییرہ دہ قوناقلارین قاباغیندا گورونردی.

چیللہ نین نہ اولدوغو، نہ آنلام داشیدیغی بارہ دہ ہمین
کیتابدا «مراسیملر، دبلر، ایلنجہ لر (تقریح لر)، بایراملار
بؤلوموندہ» «چیللہ» باشلیقلی یازیدا بیر سیرا آچیقلاملار
وثریلمیشدیر.

بو كندده اولان بير ايناما گۆره جمعه چرنبه آخساملاری
 جهره ايرمك (جهره ايله پامبيق، يۆن، قزىل و . . . ايرمك)
 ياخشى دئيلدير. بوناگۆره ده گۆن باتان كيمي آروادلار
 جهره نين داشيني چكىب يۆنو پامبيقى صاباح سحره كيمي
 يئغيشديرارديلار. قادينلارين ايشى اولمايان جمعه و
 چرنبه آخساملاريندا چۇخ آداملار ياخين قۇھوملارينين،
 دۇستلارينين ائولرينده اۇزلىرى دئميشكن: «گنجهنى
 قريتمه يه (قاريتماغا = قۇجالتماغا)» گئدردير. قيش گنجهنى
 كۆرسو باشيندا و نفتى چيړاغين ايشيغيندا اۆتوروب دانيشار،
 ناغيل دئير، سوادى اولانلار بعضاً كؤراؤغلو، اصلى - كرم،
 شاه اسمائيل - عرب زنگى، عاشيق قريب - شاه صنم
 ناغيللاريندان اؤخويارق ايلنرديلر. سؤزو گئدن بو عاشيق
 داستانلاريني چۇخ ياخشى سؤيله ينلرين بيرى ۱۳۹۰ جى
 ايلده دۇنياسيني ديشن رحمتليك حاج اصغر طاهرى، بيرى
 ايسه ۱۳۹۱ جى ايلده رحمته گئدن مرحوم مشهدى محمدعلى
 ابوالحسنى ايدى.

قۇناقلار گلن دقيقه لردن كؤمور ساماوارينين، چايى
 حاضر ايدى. قۇناقلار گئدنه ياخين «شم شۆن \$ūn 'šām» ده
 كۆرسو اۆستونه قۇيولوردو. شم شۆن ده پيخ بادام (قاييغى ايله
 سيتان بادام)، جؤيز، خورما، اييده، بيسكويت؛ قۇورولموش
 قۇھون تۇخومو، گۆنه باخان تۇخومو و سايرهدن عيبارت ايدى.

۱ - مئشينده «شم - شۆن» دئيلنه بعضى يئرلرده «شب چره» دئيلير.

تویلاردا گۆلشمه

كئچمیش زامانلار تویلاردا گۆلشمك بو كندین دبلریندن سایلیردی. بئله کی ایکی گئجه لیک تویون آراسیندا اولان گۆن كندین یانیندا اولان و «آغالیق حیطی» آدلانان (بو گۆنكو مدرسه نین یئری اولان) یئرہ تویلار، اورادا جوانلار و گۆجلو تانینان کیشیلر تاماشاچیلارین گوزونون قاباغیندا گۆلشرمیشلر.

گونى بۇلگەسى نىن مۇشىن كىندىندە فېطير بايرامىندا بۆتون مۇسلمان كىندىرىندە اۇلان كىمى، فېطرە زكاتى وئرمك بىر شرعى و دىنى بۇرج سايىلىر. ايجبارى اۇلمايان بو وظيفەدن كىمسە بۇيون قاجىرايىلمز. فېطرە يا فېطرە زكاتى نىن اۇلچوسو شرعى قوراللارا گۆرە هر عائىلەدە باش سايى ايله تەيىن اۇلار. مۇشىندە چۆرك باشقا قارىن دۇيوران يىتمىكلردن آرتىق يىيىلدىگى اوچون فېطير زكاتى چۆركدن وئرىلر و هر عائىلە، باشا اوچ كىلو بۇغدا و يا چۆرىين اۋزونو، يا دا پۇلونو يۇخسول بىر عائىلە يە وئرمەلىدىر.

ايندى چۇخلارى چۆرىين پۇلونو وئرىلرسە، كىچمىشە بۇغدانىن اۋزونو وئردىلر؛ آنچاق وئرىلمەلى بۇغدانى آيىراندان سۇنرا، بۆتون عائىلە عۆضولرى بىر- بىر ساغ الينى او بۇغدايا باساردى؛ سۇنرا اۇنو بىر احتىياجى اولان آداما وئردىلر.

فېطير بايرامى نىن گۆنو كىندىن بۆتون عائىلەلىرىندە سحر چاغى يىتمەيى اوچون «قئىقاناخ»(قايقاناق) و يا قۇيماق بىشىرىلر. كىشىلر و آروادلارين چۇخو سحر چاغى كىندىن جمعه مسجدىندە قئىلىنان بايرام نامازىندان قايدىداندان سۇنرا فېطرەنى وئرمەلى آداما وئرىب، گلىب ياغ، يومورتا، اۇن و دۇشاب ايله بىشىرىلن قۇيماق و يا قايقاناق چۆرك ايله يىيرلر..

سحر يئمه ييندن سۇنرا گنجلىر آيرى ياشاماقدا اولان
 آتا- آنالارين، قايناتا- قاينانالارين، ياشلى قۇھوملارينين
 و ياخين قۇھوملار بير بيرى ايله بايرام گۇروشونه گئدر و
 گۇروشركن:- ”اۇروش- نامازلاريز قبول اولسون“ (اۇروج-
 نامازلاريز قبول اولسون)! دئيپ، آلاه سننن (سندن) ده
 قبول ائله سين“ جاوابى ائشيدرلر.

قوربان بايرامى

كۈچمىشە قوربان بايرامى گۈنۈ سحر چاغى كىندىن،
”ناخىر كۈچەسى“ آدى مۇيدانىدا قىصابلار بىر اۋكوز كىردىلر.
اۋزو قوربانلىق كىسمەين آداملار دا گلىب اۋ اۋكوزون اتىندىن
آلىب آپاراردىلار. ھابئەلە حاجىلار بىن دا بەشىلرى و حتى
حاجى اولمايان بەشى داوارچىلار دا ھىمىن گۈندە بىر داوار
كىسىب اتىنى پايلاياردىلار.

قوربان بايرامى گۈنۈ كىندىن بۆتون ئولرىندە ناھارا ”ات
كۆفەتەسى“ بېشىرىلدى.

آداخلىسى اولان اوغلانلار طرفىندىن آزى بىر كىلو ات و
اۋنون يانىدا بىر تىكىلمىش پالتار و يا اۋنون پارچاسى ھىم دە
شىرنى آداخلى قىزىن ائوئىنە بايراملىق آپارىلاردى.

او زامانلار قوربان بايرامى گۈجەسى عائىلەلرىن ھامىسىندا
خىنا ايسلادىلاردى. گۈجە ياتاندا قادىنلار باشلارىنا، اللرىنە،
آياق دىرنالارىنا، كىشىلر دە اللرىنە، آغساققال كىشىلرىن
بەشىسى حىتا ساققاللارىنا دا خىنا ياخىب ياتاردىلار. بئەكى،
سحر چاغى قاپى قۇنشو و قۇھوملار گۈرۈشركن خىنالى
اللرە ال وئرىب، ”بايرامىز مۇبارك اۋسسون، حاجىلار ثوابىندا
اۋلاسان!“ دئىر، سىز ايلە بئەلە(بىرلە - بىرلىكدە) اۋسسون!“
جاوابى آلاردىلار.

تأسوفلر اولسون کی، بو بایرامین کئچمیشده کی حال-
 هاواسی قالمايیدیر. ایندی نئچه ایللر دیر کی، نه سایی گۆندن
 گۆنه آرتان حاجیلار قوربانلیق کسیب پایلايیر، نه ده قصاب
 واردیر کی بیر حیوان کسیب اتینی پول ایله ساتسین. دئمک
 قوربان بایرامیندا ات کؤفته سی ایسته یین گئدیپ اطراف کندلر
 و یا شهرلرین قصابلاریندان ات آلمالیدیرلار.

هابئله خینا یاخماق دا چوخ عائيله لرده اونودولوبدور.
 قوربان بایرامی گۆنو کۆچه لرده بیر- بیرلرینی گۆرن
 یاشلیلارین بیر سیراسی سلام علیکدن سؤنرا «بایرامیز موبارک
 اولسون، حاجیلار ثوابیندا اولاسیز»- دئییرلر سه، گنجلرده بونو
 دا چتین گۆرمک اولور.

قوم- قدير (غدير خُم) بايرامى

بو بايرام دىنى قايناقلاردا ”غدير خُم“ آدلانىرسا، بو كند ده ”قوم قدير“ بايرامى عۆنۈنى ايله تانىنماقدادير.

قوم-قدير بايرامىندا آرتىق سىدلره ” بايرامىز موبارك اولسون!“ دىيىپ، ساغ اولون، آلاھ سىزىن ده بايرامىزى موبارك ائله سين!“ _ جاوابى آلارلار.

بو كندده قوم قدير بايرامى باره ده بئله بير سيرا روايتلر واردير او جومله دن:

- قوم-قدير گئجه سى نىن بير واختى وارديركى، آغاجلار يىن هامىسى يىردن چىخىپ باشلارى اوسته دوشرلر، بئله كى باشلار يىن ان اوج بوداقلارى يىره دايانار، كۆكلرى ايسه گۆيه سارى قالخار؛ آنجاق بئله بير دوروم هامى نىن گۆزونه گۆرونمز. تصادوفا بير آدام آغاجلارى بئله گۆرسه و او حالدا الينى هر نه يه وۇروب دئسه، ”بو قىزىل!“ بير كىرپىك چاليم زاماندا او شى قىزىلا دۇنر و صاحىبىنى خوشبخت ائدر.

همين ايناملا باغلى ايكى روايت ده واردير. او روايتلرى آشاغيدا اوخويورسونوز:

۱- دئىرلر بير گۆن بير قارى آرواد قوم- قدير بايرامى گئجه سى بير قدر ياتاندان سۇنرا يۇخودان او يان يىپ حيطه

چېخىدى. حېطە چېخماقلا دا كۆچەدە و ئوينىن قاباغىندا
 اولان آغاچى باشى اۆستە يىرە سانجىلمىش گۆردو. ھىچ نەيە
 دۆشۈنمەدن طۇۋولەنن قاپىسىنى آچىپ، تىكجە كىچىسىنى
 ئاشىيە چېخارىپ، گىتيرىپ باشى اۆستە يىرە دۆشۈن آغاچىن
 يارپاقلارىندان يىمەيە بۇراخىدى. آج كىچى شىرىن- شىرىن
 يارپاق يىيىردى كى، قارىنىن يۇخوسو گىلدى، ھلە يىيىپ
 دۇيمايش كىچىنى قايتارىپ پىيە سالماغا قىيمادى؛ آنچاق
 گىدىپ ايتمەسىن- دىيە، اۇنون بوينوزونا بىر ايپ باغلايىپ،
 ايبىن باشقا اۇجونو دا آغاچىن بوداغىنا ساريدىقدان سۇنرا
 ئوھ قايىدىپ ياتىدى.

سحر چاغى ھاوا ايشىقلاناندا ياتاغىندان دوروب اۋز-
 اۋزۈنە دىدى:

- ايندى كىچى يىيىپ دۇيۈبدور، گىدىپ سويونو وئىرىم
 و ايچرىيە بوراخىم.

او بو فېكىرلە ئاشىيە چېخاندا آغاچى اوولكى وضعيتىنە
 قايتىمىش و كىچىنى اۇنون باشىندان آسىلى و اۋلموش گۆردو.

۲- دئىرلر:- قوم- قدير گىجەسىيدى. بىر آرواد يارى گىجە
 بوخودان اۇيانىپ گۆزلىرىنى آچاندا، پىجرەنن قاباغىندا اولان
 آغاچى يىردن چېخاراق، كۆكلرى گۆيە سارى قالخىمىش،
 باشىنى دا يىرە دايانمىش گۆردو. بىردن- بىرە يادىنا دۆشدو
 كى، بو گىجە قوم- قدير بايرامىدىر و بىلە بىر حادثەنى گۆرن
 الينى ھر نەيە وۇرراق،- بو "قېزىل اۋسسۇن(اۋلسۇن)"-
 دىسە، اۇ شى قىزىلا دۇنر. بونا اساسا الينى اۋيان- بۇيانا
 اتىردى كى، الى يانيندا ياتمىش ارينە تۇخوناندا دىلپنە

گلدی:- “بو قىزىل”! گۆزو آچىب- يوموم زاماندا كىشى قىزىلا دۇندۇ. آرواد بىر ياندان سۈيىنەر كى، بىر قىزىل كىشى ھىكىلى وارىمىزدىر، او ياندان دا ناراحتدەر كى، ارىنى الدن وئرىدەر. آنجاق اولان اولموشدۇ. گىجە سحر اولدۇ. اوشاقلار يوخودان اويانيب آتانى قىزىل اولموش گۆردولر و اونو قالدىرىپ ائوين بىر بوجاغىندا ھىكىل كىمى آياق اوسته قويدولار. گۆن- گۆندىن، آى- آيدان كىچدى. عائىلەنىن چۆرك قازانانى اولمادى. مجبور اولاراق قىزىل ھىكىلىن بىر بارماغىنى قوپارىپ ساتدىلار و اونون پولونو خرج ائلمەيە باشلادىلار. گلن ايل قوم- قدير بايرامى گلىب چاتدى. ارىنى قىزىل ائلەين آرواد بىر از ياتاندان سۇنرا يوخودان اويانيب گىنە دە حىطدە اولان آغاجى باشى اوسته يۇردە، كۆكلىرىنى ھاوايا قالمىش گۆردۇ.

فۆرستىن فايدالاناراق قاقچىب الينى ارينىن قىزىل ھىكىلىنە وۇرراق دئدى:- بو آدام اوسسون(اولسون)! سۆز آروادين آغزىندان چىخان كىمى قىزىل ھىكىل آروادين ارينە چۆرىلدى؛ اما بىر بارماغى قىرىق ايدى.

نوروز سۆزو سۇن اۇن ايللىكلردە مۇشېن كىندىندە آغىزلارا دۇشۇبدۇرسە، قاباقچالار تانىنمايىش بىر كىلمە ايمىش. بىلەكى، ايندى دە قۇجا كىشىلەر و آروادلار بو بايرامى بىر- بىرىنە تىرىك دىئىندە، "يىنگى ايل" بايرامىز مۇبارك اۇسسېن (اۇلسون)!- دىئىرلر. دىمك بو بايرام بو كىندە يىنگى ايل (تزه ايل) بايرامى، هم دە «بايرام» ادى ايله تانىناردى؛ باشقا بايراملار- اۇ جۇملەدن قوربان بايرامى، فېطىر بايرامى، غدىر بايرامى و سايرە بىر اۇنلوك سۆزلە بىرگە دىئىلرسە، بو بايرام ارقىق «بايرام» ادى ايله دە تانىنماقدادىر، بوناگۇرە دە اسفند آيى بو كىندە «بايرام آيى» ادى داشىيىر.

هامى نېن بىلدىگى كىمى نوروز بايرامى ياخىن شىرق، هم دە اورتا آسىا مىللتلىرى آراسىندا تانىنمىش، منىمىنمىش، بعضىلرىندە طىبعت بايرامى و بعضىلرىن دە مىللى بايرامى كىمى قىئىد اۇلۇنماقدادىر. همىن بايرام بارەدە چىشىتلى مىللتلرېن ائىللىمىندە دە چۇخلو سۆزلرلە قارشىلاشىرىق كى، همىن سۆزلرە دايناراق هر مىللت اۇنو اۇزونون تارىخى بايرامى، آتا- بابالارىن مىللى بايرامى كىمى دىرلندىر مكدەدىر.

فارس دىللى و طنداشلارىمىز بىر سىرا افسانلرە اىستىنادا نوروز بايرامىنى اۇز افسانەوى شىخىتلىرىنە، اۇ جۇملەدن كىومرثە باغلايىرلار. منطقه مىللتلرىن چۇخونو تشكىل ائدن

تۆرك ميللتلرى همين بايرامى بير سىرا تارىخى و مكتوب
قايناقلارا داياناراق اۆزلىرىنىكى حىساب ائديرلر.

بعضى دىنى روايتلر و قايناقلاردا همين بايرامىن اسلام
دينىن بعضى تارىخى حادىثه لرى ايله باغلى اۆلدوغوندا
سۆز گئدير.

آنچاق همين نوروز بايرامى و نوروزلا علاقه دار مراسىملر،
عادت عننه لر، ايناملار و دوشونجه لرى دىققته اينجه له ين
عالىملر ياخشى بىلىرلر كى بو بايرام اسلام دينىدن چوخ
قدىمكىدير. سۆز يوخ كى بىز بورادا يىنگى ايل بايرامى نىن
تارىخىنى، منشأىنى، هانسى خالقىن اۆلدوغونو آرامايير،
تكجه اونون مراسىملرى، عادت عننه لرى باره ده دانىشماق
ايسته ييرىك.

چرشنبه آخشاملاری - «بۆهۆرلو»

مئشین کندینده یئنگی ایلایله باغلی مراسیملر بهمن آیینین سۆن چرشنبه آخشامیندان باشلانار. بو چرشنبه آخشامیندان باشلا یارقا ایلین سۆن چرشنبه سینه قدر هر چرشنبه آخشامی هاوا بیر آز قاراندیقلا شاندا کند اوشاقلاری داملاردا، کۆچه لرده اؤد قالایار و یا کۆهنه پارچالاردان قاییردیقلاری یومروق بۇیدا تۆپو قدیملر گرچک یاغینا، سۆن ایللرده نفته باتیراندان سۆنرا اؤد وۇرار، وار گۆجلری ایله اؤنو گۆیه آتارلار. بو اؤد پارچاسی اؤلان تۆپ قاییدیپ ییره دۆشکرکن گئنه گۆتوروب گۆیه آتارلار. اۇ یانیپ قورتارینجا و یانیق پارچالار سۆورولونجا گۆتورولوب آتیلمالی دیر.

ساده جه اؤدون یاندىرماق و یا تۆپ قاییریپ یاندىرماقدان علاوه باشقا اؤد یاندىرما شیوه لرینی ده بو کندده گۆرمک اولار؛ مثلاً بعضاً بیرى، گۆن دئییلن تیکانلی بیر گۆیرتی کۆلونون یتردن چیخاریلیپ قورودولموشونون کۆکونه بیر سیم و یا باشقا بیر تئز اؤد آلمایان شئی باغلا یار، گۆنه اؤد وۇرار، اۇنا باغلادیغی توتاق الینده، وار گۆجو ایله اؤز باشی نین چئوره سینده فیئرلاندیرار. گۆن یانیپ قورتارینجا بو ایش داوام ائدر. بهمن آیینین سۆن گۆنلریندن باشلا ییب اسفندین سۆن گۆنلرینه قدر داوام ائدن بو چرشنبه آخشاملارینا

۱- تۆپ نفت ایله ایسلاندىغی اۆچون، الده ساخلانماسا، الی یاندىرماز و تئز- تئز اؤنو گۆتوروب گۆیه آتماق اولار. -

مئشىندە ”بۇھۇرلو آخشاملارى“ دئىرلر. اوشاقلارين قايرىب، ياندىرىب گۆيه آتدىقلارى توپ دا ”بۇھۇرلو تۇپو“ آدلانار. بۇھۇرلو آخشاملارينين دا هر بيرينين اۇزو اوچون آدى وار. مثلاً بهمن آيى نين سۇن چرشنه سى و ايلك بۇھۇرلويآ ”يالان بۇھۇرلو“ دئىرلر. اسفند آيى نين ايلك چرشنه سى آخشامى ”چيلله قاشدى“ (چيلله قاجدى) اسفندين سۇن چرشنه سينه ده ”آخير چرشنه“ دئىرلر. عۆمومىييتله اۇد ياندىرماق ”بۇھۇرلو ياندىرماق“ و يانان تۇپو گۆيه آتماق ”بۇھۇرلو آتماق“ آدلانار. اۇدون اوستوندن آتيلماق و:

آتيل باتيل چرشنه،

باختيم، آچيل چرشنه!

دئمك يالنيز آخير چرشنه آخشامينا عائيددير.

كئچميشده همين آخشامدا تاراققا پارتلادان اوشاقلار دا هر تاراققاني سسى ايله بئله دئيرديلر:

شاه گلدى قند آپاردى،

امراهى بۇمب آپارى،

كئچمىشىدە بايرام سۇفراسىنا قۇيولاجاق شىئىلرىن بازاردان آلېنمىلىلارى آرتىق آخىر چىرىشنىبە بازارىندان يىغىنى اسفند آيىنىن سۇن سەشنىبەسى گۇنۇ آلېناردى.

مىشىندە قەدىم زامانلاردان بازار يۇخايدى. بوناگۇرە دە كىندىن اۋزونىدە اۋلان ماغازالاردا ساتىلان شىئىلرە راضىلاشمىيان و بىلكە اىستەدىكلرى شىئىلرىن ھامىسىنى بو ماغازالاردا تاپايلىمەين مىشىنىلر ايلىن آخىر چىرىشنىبەسى آخشامى گۇنۇ (اسفندىن سۇن سەشنىبەسى گۇنۇ) خومنا(خامىنە) بازارىنا گىئردىلر. تىكجە مىشىن دىئىل اطرافدا اۋلان چۇخلو كىندلرىن دە اھالىسى ھىمىن گۇنۇ خومنا بازارىنا گىردىلر. خومنانىن رىسمى بازار گۇنۇ ھەر ھەفتەنىن جىمىنە آخشامى اۋلدوغونا باخمىياراق، آخىر چىرىشنىبە آخشامىندا دا بازىرى رونقىلى اۋلاردى. باشقا سۇزلە دىسك بو بازار ايلدە بىر گۇنۇ دە اۋلسايدى، آل وئىچىلر اۋچون آيرى بازار گۇنۇلرىندىن اھىمىيىتى ايدى. آخىر چىرىشنىبە بازارىنا گىندەيلىمەين مىشىنىلر عرفە بازىرى آدلانان بازارا(ايلىن سۇن پىنجىشنىبەسى گۇنۇ و خومنانىن رىسمى بازار گۇنۇ اۋلان بازارا) گىئردىلر.

۱- كئچىن ايايىرمى - اۋتوز ايلدە ماشىنلارنىن چۇخالماسى و يۇللارنىن آبادلاشماسى نىتىجەسىندە اصلى يۇلدان قىراقدا اۋلان خومنا تىجارى اھىمىيىنى الدن وئىبىدىر. ايندى منطقەنىن لاپ اۋنملى تىجارىتى مەركىزى تىرىز- سالىماس يۇلو اۋستونىدە يىرلىشنى شىبىستىر شىرىدىر.

آخیر چرشنبه بازاری و عرفه بازاریندان آیینان شئیر بونلاردان عیبارتیدی.

نوخود کیشمیش، خورما، جویز حالواسی، اورمو حالواسی، راحت الحلقوم، لوین شیرنی (نچه بویادا اولان و آغیزدا تنز آریین بیر نؤوع شکردن قایریلمیش شوکولات ایدی). سوجوق، کانفئت، ساپا دۆزولموش انجیر، گۆروشه گئندنه الدهه آپارماق اوچون نار، نارینج، آلهما هر بیریندن بیر نچه دنه (و یا بیریندن نچه کیلو).

بایراملیق وئرمه لی آداملارا بایراملیق - مثلا آنالارا، باجیلارا، قاینالارا چرقدلیک، دۆنلوق، کۆینکلیک و یا باشقا بیر شئی گرک اولان پارچا، نیشانلی گلینلره آینا، داراق، صابین، دۆنلوق، چادیرالیق و ... نیشانلی کۆرکنلره کۆینکلیک، جوراب، دسمال و ... هابئله آخشام شامدا هم ده بایرام آخشامیندا پیلوو بیشیرمک اوچون صدری دۆبوسو و ... آلیناردی.

اوشاقلار دا همین بایرامدان نچه آی قاباقدان آرتیردیقلاری پوللار ایله اؤزلرینه و باجی - قارداشلارینا، جیغجیغا، ماشین، قۇلچاق، گۆزگو، داراق، تئل سانجاغی، ال صابینی و بئله - بئله شئیرلر آلاردیلار. مئشیندن خومنا بازارینا یالنیز کیشیلر و اوغلان اوشاقلاری گئدردیله. قیزلار، اؤزلیکله ده قادینلارین بازارا گئتمه سیننی مان بیلردیلر. البته کند ماغازالاریندان و کنده گلن آل - وئرچیلردن آل - وئر ائله مه لرینه سؤز یوخ ایدی.

مئشیندن خومنا یا آت - انششک ایله و یا یایاق گئتمک یۆلو حدودا بیر آغاجیدی. بو یۆل بیر اوجا تپه نین باشیندان

آشیردی. اۆن- اۆن ایکی یاشلی اوشاقلار ایلدە بیر گۆن
چرشنه بازارى دۇوقوندىن بو يۇلو چۇخ واخت ياياق
گئدىب- قايىداراق يۇرولماق دا بيلمزدىلر.

آخیر چرشنبە ئىمكلىرى

ايلىن آخیر چرشنبەسى آخشامى گۆنۈ (اسفندىن آخیر سەشنبەسى گۆنۈ) بۆتون ئولردە ناھارا لپە سويۇ يئىردىلر. دىمك او گۆن چۇخلو لپەنى قۇورما، قۇورولموش سۇغان و باشقا چاشنىلار ایلە بيشىردىلر. اونون چۇخ ئىمەلى اولان سويونا گۆن اورتا چاغى چۆرك دۇغرايىب يئىردىلر. لپەسىنى، قۇورما اتلرى و قۇورولموش سۇغانلارنى دا آخشام چاغى بيشىرلەجك پىلۇوا خوروش اوچون ساخلاردىلر.

آخیر چرشنبە آخشامى، ھەم دە بايرام آخشامى بۆتون ئولردە شاما پىلۇو بيشىردىلر. دىمك ایلدە بىر دۇنە دە پىلۇو ئىمەين اداملار بو ايكي آخشامدا پىلۇو يئىردىلر.

آخیر چرشنبە آخشامى شامدان سۇنرا او گۆن بازاردان آلدىقلارى نۇخود- كىشمىش، خورما، انجىر، شوكلات، ھالوا و كندىن اۆز محسولو اولان جۇيز ايچى، بادام ايچى و سايرە دە كۆرسو اۆستونە دۆزولردى. ھەر كىم ھەر نەدن اىستەسەيدى يئىردى.

بعضی یئرلرده «باجالیق»، بعضی یئرلرده «شال ساللاماخ» بو کندده «بَرَک ساللاماخ» آدلانیر و بو ایش اوغلانلارا مخصوصدور.

آخیر چرشنه آخشامی شامدان سونرا اوغلان اوشاقلاری هر بیرى بیر چارقات، شال، بَرَک (بئله باغلانان شال) و... گوتوروب، داملارا چيخار و قاپی قونشولارين ائولرينين تاوانيندا ايشيق و توستو يولو اولان "باجا" آدلى دئشیکدن اونو آشاغی ساللايارديلار. ائو ييههسى ده ائوده اولان يئمهليردن او جوملهدن، نوخود، کيشميش، قورو انجير، کانفت، جویز- بادام ايچی و سايره باغلایار و، چک آپار! - دئیردی.

برک ساللايان، ائو ييههسى نين قيزينين آداخليسى اولسايدى و اونو ساللادىغى بَرَکدن تانيسايديلار، اونون شالينا باغلانان شئيلره جوراب، دسمال و هله آيرى شئيلر ده علاوه اولاردى.

کند ياشايشى مۇدرنلشدیکجه، يعنى کند ائولرينين ده شهر ائولرى کيمى نئچه مرتبه و عئينى حالدا باجاسيز داملارا چئوريلديگينه گوره شال ساللاما مراسيمى گئت- گئده آزالدى، ايندى اوندان داها خبر ده يوخدور. کند اوشاقلارى بئله بير شيين کئچميشده اولدوغونو دا آتا- آنالاريندان ائشیده بيلرلر.

مئشینده لاپ بؤیوک فاللاردان بیرى آخیر چرشنه
آخشامیندا آچار^۱ سالماقدیر. دئمک هرکیم بیر ایستک و بیر
آرزوسونا چاتاجاق-چاتماياجاغینی سیناماق و قاباقچادان
بیلیمک اوچون، آخیر چرشنه آخشامی بیر یا نئچه دنه
آچار گؤتوروب گئدر، قونشولارین قاپیسینا، آخیرچرشنه
یئمکلریندن یئدیكلری و چای ایچدیكلری زامان، آچارى
قویار آياغینین آلتینا، اونلارین آرالاریندا گئدن دانیشیقلارا
قولاق آسار. قونشولارین سؤزلرى خوشاگلیم و اومود
وئریجی اولسا و یا اونلار دئییب گؤلمکده اولسالار، آچار
سالان آرزوسونا چاتاجاغینا اومود باغلایار. ائشیتدیكلری
سؤزلر، خوشاگلمهین، آجی خاطیرهلر داشییان، کؤنول سئومهین
اولسالار، آچار سالان آرزوسونا چاتماياجاغینا اینانار.

بعضاً ده آچار سالان، آچار سالدیغی ائودن ائشیتدیگی
سؤزلرین ایلک کلمه و یا جؤمله سینى فال کیمی قبول ائدر.

قدیم زامانلار داملار بیر مرتبه اولاندا، آچار سالانلار آرتیق
قونشولارین داملارینداکی باجانین یاخینینا گلیب، او ائوه
قولاق آساردی. ایندی ائولر ایکى و نئچه مرتبه اولدوقلارینا
و هئچ بیرینین ده دام باجاسی اولمادیغی اوچون، داملارا
چیخان اولماییر، آرتیق اونلارین پنجره لرینه یاخینلاشیر و یا
حتی کؤچه ده و یا اؤزونون حیط قاپیسی نین ایچرى طرفینده
دایانیر و کؤچه دن گلیب کئچنلرین دانیشدیقلاری سؤزلرى

۱- مئشینده آچارا کیلید دئییرلر.

اۋز فالى كىمى ائشىدىر.

ھىم كىچمىشىدە گۇرونوردو، ھىم دە مۆعاصىر دۇورده بعضاً
اۋلور كى، بىرى بىر باھانا ئىلە اۋز ائويندن ائشىيە چىخىر،
ائىكىدە دايناراق، ائودە قالان عائىلە عۆزولرىنىن سۆزلىرىنە
قولاق آسىر و اۋنلار ئىن سۆزلىرىندە اۋز نىيىتىنە جواب آرايىر.

آنجاق بو اينام دا مئشىندە وارىدى كى، ”جولفا قايسى دۆز
دئىر“ يعنى جولفا (بئز تۇخويان) آدامىن ائويندە دانىشىلان
سۆزلىرە داھا آرتىق اينانماق اۋلار. ائىلە بونا اساسا بىر زامان
مئشىندە بىر كىتخودانى كىتخودالىقدان سالىرلار. بو ايش اۋنو
و عائىلە سىنى آرتىق اينىجىدىر. نىھائىتدە، بىر داھا اوولكى
مۇوقئىيىتى اللە ائدە جىك- ائتمە يە جىكلرىنى بىلىمك اىستەين
بو عائىلە دە بئىلە بىر تىصمىم توتولوركى، آخر چىرشنبە آخشامى
آچار سالا لار و گۇرەلر كى، بىر داھا بو كىشى كىتخودا اۋلاجاق
يا يۇخ؟

آخىر چىرشنبە آخشامى گىلىب چاتىر. كىتخودا اروادى اۋز
باجىسى نىن قايسىنا گىندىب دئىير:

باجى، سىنىن قۇنشون جولفا دىر. دور گىندك اۋنلار بىر
آچار سلاق، گۇرك، گىنە دە كىشىنى كىتخودا ائىلە يە جىكلر يا
يۇخ؟

باجى قبول ائدىر، بىرلىكدە دامما چىخاراق، جولفا قۇنشونون
ائوينىن باجاسىنا ياخىنلاشىرلار. اۋنلار ئىن سۆزلىرىنە قولاق
آسدىقدا، جولفانىن حىيات يۇلداشى، خاتىن آدىلى قىزىنا بئىلە
دئىيردى:

خاتىن، چۇخ دا گۈزلىرىن بىرلىتمە، ساماوار قوپ- قورو
قورويوبدور، داھا چاى ايچمەيە اومود اولما!

كتخودا آروادى بو سۆزو ائشىدىر، ھمىشەلىك اولاراق
ارينىن كتخودا اولاجاغىندان اومود اۆزور.

البتە ارى دە بير داھا كتخودالىغا چاتمايىر.

بايرام آيندا (اسفند آيندا) بايراما حاضيرانما ايشلىرى باشلانار. بئلكى، ئولردە يومالى پالتارلار يويولار، سىلكىنمەلىر سىلكىنر، آلىنماليار آلىنار، هيس- تۇز باسمىش ئولر و اوتاكلارين هيس- تۇزو سىلىنر، تزه چۇركلر، كۆكلر ياپىلار، اوشاقلار اوچون يومورتالار بۇيانار.

كئچمىشده كندىن اۇز كۇوشىنىنده اولان "پاپا" آدىلى يىردن گتيرىلدىيىنه گۇره "پاپا تۇرپاغى" آدى ايله تانىنان قىرمىزى تۇرپاق ايله ده بۇيانمالي اولان حىط دۇوارلارى، ئولر، اوتاكلار بۇياناردى. گىل دئىيلن بۇز بۇيالى و «گىللىك» دئىيلن يىردن كسك شكلىنده قازىلىپ چىخاريان تۇرپاغى ايسلاىىپ، قامىشلارين باشىندان بىچىلىپ باغلاناراق، نرمى آدىلى سۆپورگه ايله اونو ئولرىن دۇوارلارينا چىرپارق تىدىرلىرىن هيسلىرىنى ايتىرر، ئولرى- اوتاكلارى اغاردادىلار. بو ايشلر و عمومىتله ئو ايشلىرىنن هامىسى خانىملارين يىندن چىخاردى.

ایلین تحویل اولاندان قاباق کندين قوران اوخویانلاری مسجده ییغیشار، (منیم یادیما گلندن بو ایش حاج کاظم مسجدينده یعنی یوخاری مسجده اولاردی) اورتایا بیر بویوک تشته سۇ قویار، هامیسی قورآنین یاسین سوره سینی اوخویاراق، او تشته ساری پؤفله یرلر. قوران اوخویانلارین سایى قیترخ نفر و یا آرتیق اولسا، هر بیرى بیر دؤنه یاسین سوره سینی اوخوماغا کیفایتلنر؛ اما سایلاری آز اولسا، تکرار اوخویان دا اولار، بئله کی آزی قیترخ یاسین اوخونموش اولار.

هابئله قورآندا «سلام» ایله باشلانان مثلاً «سلام علی نوح» و باشقا سلام ایله باشلانان یئددی آیهنی زعفران سویو ایله بیر چینی قابا یازیب سؤنرا اونو دا سویا یویوب قیترخ یاسین اوخونموش سویا قاتارلار.

ایل تحویل اولونجا بو ایشلر باشا چاتمالیدیر. هم قوران اوخویانلار، هم ده آیری آداملار الده گتیردیکلری قابلاردا «چیلیاسین» (چهل یاسین) سویو آپارارلار. چیلیاسین سویو تۆکنمه سین و بۆتون ایسته ینلره چاتسین-دئیه، تشتین سویونا آردیجیل اولاراق سۇ آرتیرارلار. تبرؤک اوچون چیلیاسین سویونو ائولرینه آپارانلار، اونو ائولرینده اولان تاختیلار، مال حیوانا، حتّی مال- حیوانلارینین یئم لرینه ده چیلله یر، خسته آدام یا حیوان اولسا، اونو دا ایچیرلر. اهالینین اینامینا گؤره بو سویون سپیلدیگی شیلر برکتلی اولار.

ایلان- عقرب دوعاسی

چیلی یاسین سویو حاضیرلاماقلا برابر یازیب- اؤخوماق
سوادى اؤلان، هم ده ائل ایچینده یاخشی آدم تانینان کیشیلره
ایلان- عقرب دوعاسی دا یازدیریلاردی. بئله کی اؤنلار «سَلَام
عَلَي نُوْحٍ فِي الْعَالَمِينَ» آیه سینی زعفران سویو ایله کیچیک و
تمیز کاغیذ اؤز رینده یازیب دستاماز سیز ال دیمه سین، دئییه
اؤنو بۆکوب ایسته یینه وئردیلر. اؤ دا اؤنو آپاریب بیر تمیز
پارچایا چولغاییب و یا پارچا آراسینا قویاراق، پارچانی
تیکیب یانلاریندا ساخلایاردیلار. هامی بونا ایناناردی کی، بو
دوعا یانیندا اؤلان آداما ایلان- عقرب یاخین گلمز، گلرسه
اؤنو سانجماز.

ايلين ايلك گۆنۈندىن قاباقكى گۆن ايكىندى چاغىندىن سۇنرا و گۆندىن بىر ايكى ساعات قالاندا، كىند اھالىسى ”اھل قوبور“ (قبرستان اھلى) زىيارىتىنە گۆدرلر؛ يعنى كىشىلر، اوغلانلار و حتى ياشلى آرواتلار قېرىستاندا قۇيلاشمىش دۇنيادان گۆندىلر يىنىن مزارى اۆستە حاضىر اولار، حتا بۆتون دۇنيادان گۆتمىش قۇھوم اقربا و دوستلار يىنىن مزارى اۆستونە دە باش وۇرار، فاتىحە اوخويارلار. اولولرىنىن احسانى نىيىتى ايله مزارلار يىن اۆستونە قوشلار، قارىشقانلار و سايرە يۇسۇن- دۇبە، بۇغدا، يارما، دۇيو و بو كىمى شىلر سىرلر، قېرىستانا گۆنلرە خورما، بىسكۇيت، شوكلات، كىك و سايرە پايلارلار. بىللە كى او گۆن ھەر قېر اۆستە گۆندىن، يىنىدىگىندىن علاوه، چۇخلو يىمكىلرلە ائو قايىدار. ”عرفە آخسامى“ و عرفە گۆنۈ آدانان بو آخسامدا اھالى گۆن باتان چاغى قوبور زىيارىتىندىن كىندە دۇنرلر.

كۆچمىشە ھىمىن گۆندە و يا ھىمىن گۆندىن نۆچە گۆن قاباقدان ھىمىن گۆنە كىمى او ايل ايچىندە رحمتە گۆندىلر يىن قېرىلر تزلەندى؛ يعنى اولولرىن ھەر بىرىنىن ياخىن ادامى چايلانقان ياستى داشلار يىغىب گۆتيرىب اونون مزار يىنىن اۆستونە دۇشەيردى. كۆچن اون ايللىكلردىن بىر اولولرىن قىرخى چىخىنجا مزارلار يىنىن اۆستونە مرمىر داش قۇيولور، سىمىنت چكىلر و داھا داش دۇشەمگە احتىياج اولمور.

ايل تزه لىندىن سۇنرا

ايل تزه لىندىن سۇنرا بايرام گۇرۇشلىرى باشلانير. اوولچە آتا- آنا، قايناتا، قاينانين گۇرۇشونە گىدرلر. بىللە ليكلە بۇيوكلر اوول ساعاتلاردان ائودە اۆتورمالى و گۇرۇشە گلنلرين يۇلونو گۇزلمە ليديرلر.

كئچميشدە بۇيوكلرين گۇرۇشلىرى ايله ياناشى، كئچن ايلدە دۇنياسىنى دىيشن اداملارين دا هاميسى نين عائىلەلرينين گۇرۇشونە گىدرديلر. ”حۆصورلو“ عۆنوانى ايله تانينان بو عائىلەلر دە ايلين ايلك گۆنوندە ائودە اۆتورار، گۇرۇشلىرينە گلن قوناقلارى قبول ائدرديلر. سۇن ايللردە حۆصورلو عائىلەلر هاميسى بىرليكدە و بايرامدان بىر گۆن اۇنچە مسجىدە اۆتورور، هامى گئديب فاتحە اۆخويور، اۇنلارى حۆصوردن چىخاردير و بو گۇرۇشلىرى بايرام گونونه ساخلاميرلار.

بۇيوكلر گۇرۇشلىرىندىن سۇنرا قالان قۇھوم اقربانين دا گۇرۇشونە گىدرلر. گۇرۇشلىردە دئيلن تبرىك سۇزلىرى بونلاردان عىبارتدير:

يىنگى ايل بايراميز اۇسسون(اۇلسون).

و يا:

تزه ايل بايراميز مۇبارك اۇسسون(اۇلسون).

يا دا:

بايراميز موبارك اوسسون(اوسون).

و بو سؤزلىرى دئىنلره وئريلن جوابلار دا بونلاردان
عيبارتدیر:

سيزىن بئله (ييله، بيرله، باهم) اوسسون(اوسون).

سنتن بئله اوسسون(اوسون).

مين بئله بايراملارا چىخاسيز و ...

بايرامدا وئريلن بايراملىقلار

بايرامدا عائىلەلەرىن بەعضى عۆزۈلۈپ مەخسۇس بايراملىقلاردا ئالينار. مەثلەن ئاتا-ئانىلار ارده اولان قىزلارينا، كۆركنلەرىنە بايراملىقلار آلارلار؛ ھابىلە كۆركنلەر قاينانلارينا بايراملىق آلمايدىلار. كىشىلەر ئانىلارينا و ارده اولان باجىلارينا بايراملىق آلارلار. آداخلى اوغلانلار آداخلىلارينا، آداخلى قىزلارينا عائىلەلەرى دە قىزىن آداخلىسىنا بايراملىق آلارلار.

عۆمۇمىيەتتە بو بايراملىقلار كۆينكىلىك و يا كۆينىك، دۇنلوق پارچا، چادىرالىق، جوراب، باشماق و بونلار كىمى شىلدىن اولمالىدىر. البتە آداخلى قىز و آداخلى اوغلانين بايراملىغىندا بو شىلەرىن ئىچەسىنى گۆرمەك اولار، اما تۇيدان سۇنرا بونلارين سايى آزالار. مەثلەن كۆركنە بىر كۆينىك و جورابا، گلەنە بىر دۇنلوق و جورابا قىناعت ائدرلەر. قاينانا، آنا و باجىيا دا اوولدىن اولدوغو كىمى بىر دۇنلوق يا چادىرالىغا كىفائەتلەرلەر.

آلىنان بو بايراملىقلارين بەعضىسى آخىر چىرىشەنە آخشامىندا، بەعضىسى دە بايرام گۆرۈشۈنە گەندەنە آپارىلار.

آداخلى قىز و ارده اولان قىز و باجى نىن بايراملىغىنى آخىر چىرىشەنە آخشامى آپارارلار. البتە بونلارين ھەر بىرىن يانيندا بىر بۇشقاب پىلوو و بىر بۇشقاب دا آخىر چىرىشەنە يىمەكلىرىن (شىرىن آجىل، حلوا، شىرنى و ...) اولمالىدىر.

كۆركن، قاينانا و آنانين بايرامليغى بايرام گۆرۈشۈنە
گئىندە آپارىلار.

آتا- آنالارين قىزلارا و قارداشلارين باجيلارا بايرامليق
آلماغى نە قَدَر ايكي طرف ساغ اولسا، داوام ائندە جكدير.
مثلاً بير هشتاد دۇخسان ياشلى قارداش نە قدر ساغديرسا،
اونلارغا نوە- نتيجهسى اولان باجيسى نين بايرامليغىنى هر
ايل آلماي و گۆندرمەليدير. باجي و يا قارداشين بيرينين
اولوموايله بايرامليق آلماق دا سۇنا چاتار.

بونلاردان علاوه ياخين قۇھوملارين اوشاقلارينا بايرامليق
وئرمك ده بايرام دبلريندن بيريدير. بئلهكى، هر كيشى و ارواد
نوه سيني، نتيجه سيني، قارداشى و باجيسى اوشاغينا و بعضاً
ياخين قۇھوملارينين اوشاقلارينا بايرامليق آلار. بو بايرامليقلار
اوشاق اوۋونجاغى، جوراب، الجك، دسمال، پول، پيشميش
و بۇيانميش يورموتا، و بو كيمي شيلردن اولار.

اۇنجه ايشاره ائيدىلىدىكى، بعضى قۇھوملار بير- بيرينه
بايرامليق آلارلار. يئنە ده دئيىلىدىكى، بو بايرامليقلارين
بعضيلرى آخير چرشنه آخشامى، بعضيلرى ده بايرام گۆنو
وئريلر. كئچميشده، بونلاردان علاوه بير بايرامليق دا واريدى
كى، اونو، قۇھوم اولوب اولمادىغينا باخمايلاق، بۆتون بايرام
گۆرۈشۈنە گئىنلر، ائوينه گئىدىكلرى عائيله لرە وئردىلر. او
دا بير دنە نار، نارينج و يا آلمادان عيبارت ايدى. دئمك هر
كيم ايستر قۇھوم ائوينه، ايستر قۇنشو ائوينه، ايستر اۋزگە
ائوينه گۆرۈشە گئىسەيدى، گئىدىب اۆتوروب بايرامى تبرىك
ائىندىن و آغزىنى شيرين ائلهيندىن سۇنرا، گئىدىگى ائو ياخين

قۇھوم و بايراملىق وئرمەلى آدام ائوى اۇلسايدى، اۇنا آلدىغى
 بايراملىق ايله بيرلىكدە، اۇلماسايدىسا، تكلكدە جىيىندە
 آپاردىغى آلماء نار يا دا نارىنجى چىخارىب كۆرسو اۆستوندە
 دۆزولموش يىمكلرىن يانىنا قۇيوب، آلالە بايرامىزى مۇبارك
 ائلەسىن! دىيىپ، دوروب گئىردى.

سۇن ايللر آلماء نار و نارىنج آپارماق دى پۇزولوبدور.
 اۇنو داها كىمسە آپارمىر، گئىدىكى ائو بايراملىق آپارمالى
 اۇلمادىقدا الى ياللىن گئىدىب گۆروشوب گلر.

بايرام سۆفۈرەسىندە يىرلشەن يىمىكلەر و سايىرە كىچىمىشە گۆرە ايندى چۇخ فرقلنىيدىر. تخمينا ۱۳۶۰- جى ايللرە كىمى بايرام سۆفۈرەلىرى يۈزلرجه ايللر قاباقجالاردان بزنەن كىمى بزنەنرديسە، سۇن اۇن ايللىكلردە موعاصيرلشەرك، شەرلرلن سۆفۈرەلرلنە آرتىق بزنەمكدەدیر. باشقا سۆزلە دىسك اۈزللىگىنى ايتىرەرك، بۆتون ايراندا بزنەن بايرام سۆفۈرەلىرى كىمى اولماغا گندىرلر.

كىچىمىشە بو سۆفۈرەلر آرتىق هر قۇناق اۋتاغىندا قورولموش كۆرسونون اۋستوندا آچىلىردى. بو سۆفۈرەلرە دۈزۈلن نىعمتلر دە بونلاردان عىبارتايدى:

چۆرك، پنىر، اۋوما پنىر (نەناعايله يۇغرولموش، آلتى يىددى آى بىر ساخسى كۆزە ايچىندە يىرە قۇيلانىمىش و بايرام گۆنلرىندە يىردن چىخارىلمىش پنىر)، تولوق قاتىغى، لىن كۆكەسى (اون، ياغ، سۇد، ادويهجاتايله خمىرى يۇغرولموش، قۇرى ۳۰-۴۰ و قالىنلىغى ۴-۵ سانتىمىتىر اۋلان، يومورتا سارىسى ياخىلىمىش اۋزو ناخىشلى، بادام ايچى، جۈيز ايچى، كۆنجۈد و سايىرەايله بزنەنەرك كىچىك مىس مجمىى ايچىندە تىندىرلرلن تكىندە كۆز اۋستوندا بىشىرىلمىش كۆكە نۇوعى)، دۇشابايله بىشىرىلمىش نىچە نۇوع مورابا- مثلاً جۈيز موراباسى، قىزىل گۆل موراباسى، كۆنجۈد موراباسى، قۇھون تۇخومو موراباسى،

قاباق مورابباسى، اريك مورابباسى، آلما مورابباسى، جۈيز حالواسى، اورمو حالواسى (دۇشابدان قايرىلمىش حالوا) نۇخود كىشمىش، ساپا دۆزۈلمۈش انجىر، خورما، شوكولات، يىددى لوين شىرنى (بادام ايچىندىن بىر قەدەر ايرى اولان و بادام ايچىنە بنزەين آنجاق نىچە رنگدە اولان شىردىن قايرىلمىش، آغىزا قويان كىمى آچىلان و شىركلىرى آغىزا داغىلان شىرنى نۇوعو) و... بايرام سۆفرەسىندە گۆرمەك اولوردور.

مىشىندە "هفتسىن" آدىلى بىر شىي يۇخايدى. ھابىللە بايرام سۆفرەسىندە بالىق، قورآن سۇنرالار علاوھ اندىلدى.

بايرام گۆرۈشۈنە گلنلر كۆرسۈنۈن يانلارنىدا اۆتۈروب كۆرسۈ اۆستۈندە دۆزۈلمۈش يىمەكلردىن يىمەلى ايدىلر. ھەر كىم نەقەر تۇخ اولسايدى دا پنىر- چۆركدىن بىر تىكە دادمالى، ھابىللە ھىچ اولماسا بىر دنە دە چاى ايچمەلى ايدى. باشقا يىمەكلردىن دە نە قەر يىسەيدى، اۇ قەر ائو يىيەسىنى سۇيىندىردى.

بو سۇن ايللردە پنىر- چۆرك، لىن كۆكەسى، شۇرقاتىق، موراببا نۇوعلىرى، يىددى لوين شىرنى سۆفرەلرە دۆزۈلمۈر. شىرنى، موراببالار، پنىر- چۆرك و كۆكە يىرىنە ايندى شىرلردە ساتىلان چۆرك شىرنىلرىنىن نىچە نۇوعو قويولور. آلما، پرىتغال، موز، كىوى، خىيار و ايرى مئۈھلىرى دە سۆفرەيە دۆزۈرلر. فىسدىق، فىندىق و بونلار كىمى شىلر دە اونا علاوھ اولورلار. سۇزون قىساسى بو كى، بايرام سۆفرەلىرىمىز بۆتۈنلۈكلە دىيىشمىشدىر و شىرلردە سالىنان سۆفرەلرە ھىچ بىر فرقلرى يۇخدور.

هر ایل بیر حیوانین آدی ایله

هر ایلین بیر حیوانین آدینا باشلانماسی و او حیوانین حال خوئیو ایله ده او ایلین نئجه اولاجاغینا اولان اینام نئجه کی بۆتون اورتا آسیا و بیر سئرا اورتا شرق اولکه لرینده، اوزللیکله ده ایران خالقلا ریندا واردیر، مئشینده ده اوزونه چوخ یاخشی یئر آچابیلیمیشدیر.

بونو دا اونو تمامالییق کی بو حیوانلار، همن کاشغارلی محمودون "دیوان لغات الترک" آدلی اثرینده آدلاری گئدن حیوانلار دیر.

باشقا سؤزله دئسک، ایراندا فارس دیللی وطنداشلاریمیز نوروز بایرامینی اوزلرینین افسانه لری ایله باغلا ییر و بو اؤنلار جا اولکه لرین میللی بایرامینی اوز آدلارینا موصادیره ائدیرلر سه، بو اؤن ایکی حیوانین آدی ایله ایلین باشلانما عنعنه سینین هله ده اوز آرالاریندا ساخلا ییرلار. بئله کی، اؤنلارین آدلارینین تۆرکجه اولدوغونو و تۆرکلردن آلیندیغینی دا دانابیلیمیرلر.

نه یاخشی اولار کی، بونو، هر ایل وطنیمیزده مۆنجملر طرفیندن تنظیم ائدیلن تقویملرین بیریندن سؤیله یه ک. مصباح تقویمینده بئله بیر یازینی اوخویوروق:

بسمه تعالی - بدانکه حکمای ترکستان را از قپچاق و اویغور، دوری است که بر دوازده میگذرد. هر سال را

به اسم جانوری موسوم کرده‌اند. و چگونگی حالات و حوادث آن سال را از طبع و خوی آن جانور استنباط مینمایند و ابتدای این دور را از "سیحقاق ایل" گیرند...

سۆز و گئند بو تقویملرده او اؤنایکی حیوانین تۆرکجه آدلاری دا بیر جدولده وئریلر.

بیزجه بو حیوانلار و بونلارلا باغلی اینام و عنعنهلرین تۆرکلرین اۆلدوغو کیمی، نوروز بایرامی دا تۆرکلردن، باشقا اۆلکلر و خالقلارلا گئدییدیر. آچیق سۆز بو کی، بو بایرام فارس دیللی وطنداشلاریمیزین اجدادینین افسانهوی پادشاهلارینین میراثی یوخ، بلکه همین خالقین اونوتدوقلاری اسکی دیللی دئییل، بو گۆنگو دیلی ایله بیرلیکده سامانیلر دؤورونده اورتا آسیادان و بو گۆنگو تاجیکیستاندان گلن سؤوقاتدیر. دری دیلینده دانیشان تاجیکلر ده بو عنعنه، اینام و تۆرکجه اؤلان حیوان آدلارینی تۆرک قونشولاریندان و یا وطنداشلاریندان المیشلار.

لازیم گؤرورم، کاشغارلی محمودون "دیوان لغات‌الترک" ادلی اثرینده نوروز بایرامی و همین بایرام ایله ایلگیلی اؤلان او اؤنایکی حیوان بارهده یازیلان دۆشونجهلر و حئکایه‌نی همین اثردن حؤرمتملی اوخوجولارا تقدیم ائدم.^۱

کاشغارلی محمود بو اثرده "بارس" سۆزونون آنلامی بارهده بئله یازیر:

۱ - "دیوان لغات‌الترک" ترجمه پروفیسور حسین صدیق، نشر اختر- تبریز ص. ۲۲۲

- «بارس نام یکی از سال‌های دوازده‌گانه ترکان و این بدین گونه است که ترکان نام دوازده گونه از جانوران را گرفته به عنوان نام برای دوازده سال برگزیده‌اند. سال‌های عمر کودکان، تاریخ نبردها و قهرمانی‌ها و دیگر چیزها را با گردش سال‌های دوازده‌گانه می‌شمارند و به یاد می‌سپارند و ریشه آن چنین است که:

- یکی از خاقانان ترک اراده کرده بود که تاریخ یکی از نبردهای سال‌ها پیش از خود را بداند. در تعیین تاریخ وقوع آن (مورخان) به اشتباه افتادند. از این رو خاقان در این کار با مردم خود مشورت کرد و در کنگره (ای که به همین خاطر ترتیب داده شده بود) گفت: - هاماگونه که ما در تعیین این تاریخ سهو کردیم، پس از ما نیز آیندگان در اشتباه خواهند بود. پس (بهتر است که) ما اکنون به شماره برج‌های دوازده‌گانه آسمان و ماه‌های دوازده‌گانه سال‌ها را نیز به همین ترتیب نامگذاری کنیم و تقویم خود را با سپری شدن این سال‌ها به نظام آوریم. و این چونان یادگاری در میان ما بماند.

مردم از این پیشنهاد خاقان استقبال کردند و آن را پذیرفتند. پس آنگاه خاقان به شکار بیرون آمد و فرمان داد که حیوانات وحشی را به سوی رودخانه «ایللی سو Ilı su» روان سازند و آن رودی بزرگ است. مردم حیوانات (وحشی) را وادار ساختند که به سوی آن آب در آیند. چندی از حیوانات را شکار کردند و گروهی نیز به داخل آب پریدند. دوازده گونه از حیوانات از آب گذشتند. نام این حیوانات هر کدام بر سالی نهاده می‌شود. نخستین این حیوانات موش «سیچغان» بود.

چون او پیش از همه حیوانات از آب گذشته بود. نخستین سال از گردش سال‌ها را «سیچغان ییلی» (سال موش) نامیدند و سپس نام حیواناتی را که به ترتیب از آب عبور کرده بودند بر بازپسین سال‌ها نهادند ...»

بو فارسجا ترجمه‌نین تورکجه‌سی:

«بارس: تورکلرین هر اون ایکی ایلدن بیر ایلی‌نین آدیدیر (بارس ایلی) و بو بئله‌دیرکی، تورکلر اون ایکی نوع حیوانین آدینی گؤتوروب، هر بیرینین آدیندان بیر ایل اوچون آد سئچیلر. اوشاقلارین یاشادیغی ایللری، دؤیوشلر و قهرمانلیقلارینین تاریخینی و باشقا شئی‌لری اون ایکی ایلین دۆلنماسی‌ایله سایار، یادداشلاریندا ساخلارلار و بو ایشین کؤکو (سبب و باشلانیشی) بئله‌دیر:

تورک خاقانلاریندان بیر ایسته‌بیردیکی، ایل‌لرجه اونجه‌کی بیر ساواشینین تاریخی بیلسین. (نه‌قدر حئسابلادیلار سا یانیلدی‌لار) و او ساواشین باش وئردییی زامانی بللی انده‌بیلمه‌دی‌لر. بوناگوره خاقان اؤز آدم‌لاری‌ایله دانیشیب، بیر توپلاتیدا بویوردو: بیزیم بو تاریخی بللندیرمکده یانیلدیغیمیز کیمی، باشقالار دا گله‌جکده یانیلاجاقلار. اونلار، یانیلما‌سین! دئییه، (نه یاخشی کی) گؤیون اون ایکی بۆرجۆ و ایلین اون ایکی آیی کیمی، ایل‌لر ده آد قویاق! آد قویدوغوموز اون ایکی ایلین اۆتمه‌سی‌ایله ده اؤز تقویمیمیزی دۆزنلەیک و بو همیشه‌لیک بیر انیت کیمی قالسین.

خاقانین بو اؤنری‌سینی ائل قارشیلاییب قبول ائتدی‌لر.

اۇندان سۇنرا خاقان اوو اوولاماق مقصدى ايله چۇله چىخاراق بۇيوردوكى: اۇيرنىلمەمىش (وحشى) حىوانلارى قوۋوب، بۇيوك "اىلى سو" چايىنا سارى گىتىرىن!

خالق وحشى حىوانلارى قاباقلارىنا قاتىب او چايا سارى قوۋودولار. اۇنلار ين ئىچەسىنى شىغادىلار (اوۋلادىلار). اۇلدورولمەينلرىن بىر بۇلويو جانلارىنى قورتارماق اوچون اۇزلرىنى سويلا وۇردولار. سويلا اتيلان حىوانلار ين اۇن ايكىسى اۇزونو سۇيۇن او تايىنا چىخارا بىلدى. (او ايلدن برى) سودان كىچە بىلن بو حىوانلار ين هر بىرىنن ادى بىر ايله قۇيولدى. بو حىوانلار ين بىرىنچىسى سىچان ايدى؛ بوناگۇره كى او، هاميدان قاباق سودان كىچە بىلمىشىدى، دولانىب اون ايكى ايلن بىرىنچىسىنن ادىنى "سىچىغان يىلى" *siçgan yılı* قۇيدولار. اۇندان سۇنرا كىچن حىوانلار ين ادىلارى او ترتىبە سۇنراكى ايللرە وئرىلدى.

نۇوبە ايله سودان كىچن حىوانلار و اۇنلار ين ادىنا تانىنان ايللر ين سىراسى بىلەدەر:

Siçgan yılı سىچىغان يىلى

اۇد يىلى *Ud yılı* سال گاۋ

بارس يىلى *Bars yılı* سال يوز پىلنگ

تاويشىغان يىلى *Tawışğan yılı* سال خرگوش

لوى يىلى *Loy yılı* سال تمساح

ییلان ییلى	Yılan yılı	سال مار
یوند ییلى	Yund yılı	سال اسب
قوی ییلى	Koy yılı	سال گوسفند
بیچی ییلى	Biçi yılı	سال میمون
تاقاغو ییلى	Taqağu yılı	سال مرغ
ایت ییلى	İt yılı	سال سگ
تونقوز ییلى	Tonquz yılı	سال خوک

ایللر بئله سیرالانار و دۆنقوز ایلی سؤنا چاتدیقدا بیر داها قاییدیپ سیچان ایلیندن باشلایار.

کاشغارلی محمود دئییر^۱: بو کیتابی (کیتابین بو بؤلمه سینى) یازدیغیمیز ایل، هجرى - قمرى. تاریخى ایله ۴۶۶ جى ایل محرم آبی ایدی و ایلان ایلى ایله اوست - اوسته دوشموشدو.

ترکان گویند که در هر یک از این سالها، حکمتی نهفته است. به آن تقال می کنند و آن را فرخنده و مبارک می شمارند. مثلاً وقتی سال گاو وارد می شد، نبردها و قهرمانی ها فرونی می یافت. زیرا که گاو ان به هم فراوان شاخ زنند و در ستیزند. در سال مرغ، طعام فراوان گردد، اما میان مردمان تشویش و نگرانی افتد و به هم ریزند. چنانکه مرغ نیز به دنبال جستجوی دان، پیوسته خرده ریزها را زیر و رو می کند و به هم می ریزد.

۱ - دیوان لغات الترک، پ-د. صدیق ترجمه سی ص: ۲۲۳

چون سال تمساح درآید، باران‌ها زیاد شوند و فراوانی رخ نماید. زیرا تمساح در آب زیست میکند. هنگامی که سال خوک در آید، برف و سرما بیشتر شود و آشوب پیدا آید.

بدینگونه ترکان اعتقاد دارند که در هر سالی، اتفاق خاصی رخ می‌دهد. در میان ترکان، روزهای هفته فاقد نام است. زیرا که هفته، خود با اسلام شناخته شده است.

اما درباره‌ی نام‌های ماه‌ها، در شهرها، نام‌های عربی به کار می‌رود. ترکان کوچ‌گر و غیر مسلمان، سال را به چهار بخش تقسیم کرده‌اند و به هر کدام نامی داده‌اند. هر سه ماه از آنها، نامی دارد که با آن گذشت سال را محاسبه می‌کنند.

چنانکه بعد از "یئنگی گۆن" *yengi gün* (نوروز)، به آغاز بهار، اوغلاق آی *oğlaq ay* یعنی: ماه بزغاله، سپس اولوغ اوغلاق آی *Uluğ oğlaq ay* یعنی: ماه بزغاله‌ی بزرگ گویند. زیرا بزغاله در ماه دوم بزرگ میشود.

پس از آن اولوغ آی *Uluğ ay* یعنی: ماه بزرگ گویند. زیرا ماهی پر نعمت است، حیوانات بزرگ میشوند، شیر فراوان میشود.

موارد دیگر نیز چنین است که به خاطر اندکی و قلت استعمال، از ذکر نام ماه‌های دیگر در می‌گذرم. تو، خود دریاب.

دوققوزونجو بۇلوم

ايناملار - گۆزه گۆرونمەلر

اثل بيلمى ژانرلارینین آدلاری موختلیف یئرلرده بیر بیرلایله فرقلیر. مثلا همین ایناملار ژانری بیر یئرده "ایناملار" بیر یئرده "اینانجلار"، بیر یئرده "عقیده لر"، بیر یئرده "اعتقادلار" کیمی تانیلیر. همین ژانر مئشینده "اھدیقات" (اعتقاد) عونوانی ایله تانیماقدادیر.

مئشینده خالق آرا یایغین اولان ایناملار (اھدیقات)لارین بیر سیراسینی آشاغیدا سیرالاییرق:

خدیره جال^۱ ایله باغلی ایناملار

۱- ایسلامی روایتلرده سؤزو گئدن "دجال" بو کئنده "خدیره جال" تانیلیر.

خالق بونا اینانمیشلارکی، آخر زامانلاردا یعنی اون ایکینجی ایمامین گلمگیندن قاباق خدیره جال گله جکدیر. خدیره جال اؤزونو ایمام تانیتمیرماقلا خالق آلدادیب، دیندن چئخاراجاقدیر.

خدیره جال، نه اوچون هله گلمیر؟ سورغوسونون جاوابیندا دئیرلر:

- هله لیک خدیره جالین ائشیشی نین پالانی یئریتقدیر. او،

۱ - بو سؤز بلکه ده «خر دجال» سؤزونون دیشیلیمیشی دیر؟!

ھەر گۆن اۆتوروب، اۆنو يامايير و بير نئچە ايىنەلىك يىرى قالاندا آخشام اولور. آخشاما كىمى گۆزلىرىنى ائششىگىن پالانىنا زىللەمىش خدىره جال، بو قصدىلە كى، ايش آزالدى، ايندى يۇرغونام، داھا ياتىم، صاباح قالانىنى دا تىكىب، ائششىگىن بئلىنە قۇيلاق، خوروج ائدرم- دئيب، ياتىر؛ اما صاباح يىرىندىن دوراندا، يىنە بۆتون تىكديكلرىنى سۆكولموش گۆرور و يىنە اۆتوروب تىكمە يە باشلايىر. قورتارانا ياخين يىنە ياتمالى واخت اولور، يىنە، قالانىنى صاباح تىكرم- دئيه، ياتىر و بو ايش اۆزون سۆرەلر داوام ائديب و ائدەجكدىر. نهايت بير گۆن خدىره جال بئزىكىب، اۆز- اۆزونه دئيه جك: پالانى تىكىب قورتارماسام، الدن سالان دئيىلم و بئله دە ائدر، تىكىب قورتاران كىمى دە اۆنو ائششىگىن بئلىنە قۇيلاق، مينيپ يۇلا دۆشر. اۆز امان ائششىگىن ھەر تۆكوبىر ساز چالار و ائشىدنلرى ائولردن چىخارار. يۇللارا تۆكولن تۆكلرى خورمايا بنزەين و تۆكلرىندىن روحو اۇخشايدان موسيقى سىلىرى چىخان ائششىك، خالقى اۆز دالىسينجا چكر. بئلهلىكلە او، دالىسينجا گئدنلرى آزغىنلىغا و نهايتدە جەننەمە آپارار.

خدىره جال- كئشىر تۇخومو

۲- ياخشى اولاركى، آدم ھمىشە ائويندە ”كئشىر“ (يىركۆكو) تۇخومو ساخلاسين؛ بوناگۆره كى، خدىره جال گلندە كئشىر

۱- بو بارە دە مئشىندە بير مثل دە واردىر. بير آدم بير ايشى بيتىرمەيندە، بير قدر او ايش ايله مشغول اولوب- بوراخراق، يىنە ھەر آرادان بير گلىب اۆنونلا مشغول اولاندا و اۆنو باشا وئرمەيندە، اؤنا دئيرلر: «خدىره جال پالانى ائلمە!» خدىره جال پالانى ائلىيب سۆرۈندۈرمە، بير يۇل قورتار رد ائله گئسىن!

تۆخومونو ھەر يىرە سېسەلەر، اۇ دىقەدە گۆيەر؛ نىجەدە بو ماراقلى ايشە باشلار قارىشاراق دجال اوردان اوزاقلاشار و اۇنلار اۇنون دالىسىجا گنديب آزغىنلىغا دۆشمزلىر.

خديره جال - ديرناق توتماق

۳-ياخشيدىركى، اينسان ديرناق توتاندا، توتدوغو ديرناقلار يىر كۆھنە و يا كاغىذ آراسينا بۆكوب، اۇنلار اۇتوردوغو اۇتاغىن قاپىسى نىن باشىنداكى دۇوار چاتاقلارىنا و يا باشقا دلىك- دئشىكلەر سۇخسون، چۆن خديره جال گلندە، اۇنون ائششىگى نىن تۆكلرىنىن كۆنوللىرى اۇخشاين سسى ھەر كىمە چاتارسا، اۇنو اۇز دالىسىنجا چكە جكدىر. بئله يىر واختدا قاپىلارنىن اطرافىنداكى دلىك- دئشىكلردەكى ديرناقلار حىوان بوينوزو كىمى ھەر ياندا چىخىب، قاپىنى توتارلار و ائودن ائشىگە چىخماغا و خديره جالىن آردىنا دۆشمگە انگل اۇلارلار!

كرتنكله باره ده اينام

۴-ابراهيم پئىغمبرى اۇدا آتанда بو حىوان گلىب اوزاقتا دايانىب اۇدو پۆفله يىر، داھا دا گۆر يانماغىنى و ابراهيم پئىغمبرى تئز ياندىرماغىنى ايستىردى؛ بوناگۆره ده بونو كىمسە گۆررسە، اۇلدورمه لىدىر. ھابئله دئىرلىر:

-كرتنكله اۇزو دئىبىدىر:

۱ - بو گونكو ائولرىن قاپى باشلارىندا نه ديوار چاتاغى تاپماق اولار، نه ده باشقا دلىك- دئشىكلر!

- منى گۆرنه لعنت!
 گۆروب اۆلدورمويته لعنت!
 اۆلدوروب يومويانا لعنت!
 يويوب قويلامايانا لعنت!

بو سۆزه اينان اۇغلان اوشاقلارى دا بو حئيوانى هاردا
 گۆرسه لر، ووروب اۆلدورندن سۇنرا اۆستونه ايشه مكله اۇنو
 يويوب سۇنرا اۆستونه تۇرپاق اتارلار.

چكىرتگه گلمكله باغلى اينام:

۵-ھاميميزين بيلديگيميز كيمي بۇستانلار، تره وزلر و
 ياي محصوللارينين بۇيوك آقتلريندن بيرى ده چكىرتگه دير.
 البته هر بير كندلى ياي فصلينده اكين يئرلىرى و باغلاريندا
 ايشله يركن گۆنده يۆزلرجه چكىرتگه نى گۆره بيلر. چئشيتلى
 بۇيالار و نؤوعلرده اۇلان بو چكىرتگه لر ين باغ- بوستانا
 زيبانى ديمز. آنچاق باشقا يئرله گلن كيمي كئچميشده
 مئشين كؤوشنينه ده چكىرتگه گلميش ايميش. بو سايى-
 حئسابى بللى اۆلمايان، ميلئونلارچاسى بيرليكده گلن بو
 چكىرتگه لر بوستانلار و باشقا ياي محصوللارينى تماميله
 يئيرديلر. بعضا جماعت آغجلارين چتريپيلاريندان قتريب
 باغ- بوستانلارا تۆكولوب اۇنلارى قيرماغا باشلارميشلار،
 آنچاق اۇنلارا غلبه چالماق كندليلرين ده ايشى دئييلميش.
 اهالى آراسيندا اۇلان ايناما گۆره بئله واختدا «چكىرتگه سويو»
 گتيرمك لازيم اۆلور. گويا او سو گتيريلسه، آردينجا مينلر و
 بلكه ميلئونلارچا قوشلار دا اۆزلىرىنى سو گلن يئر يئيرر
 و چكىرتگه لرى دنله ييب يئيرلر. البته او سويون يئرلىرى و يا

بولاغىنى كىچىمىشە بىلنلر واريدىرسا، ايندى داها مۇشىندە كىمىسە تانىمىر. ھابىلە او سويو گىتىرمىگىن دە اۋزونه مەخسۇس يۇلو و شىرطلرى واريمىش، يعنى او شىرطلرلە گىتيرىلمەسەيدى ائىگىسىز اۇلاردى. او شىرطلر بونلاردان عىبارت ايدى:

- ۱- سو گىتىرمگە گىدنلر دۆز و آلاھ آدمى اۇلمالى ايدىلار.
- ۲- سويو گىتيرىپ چاتدیرینجا دانیشمامالى ايدىلار.
- ۳- سويو گىتيرىپ چاتدیرینجا يىره قۇيمامالى ايدىلار، قۇللارى يۇرولسايدى دا بو الدن اۇ الە وئرمكە و يا نۆوبە ایلە ھردن بیری الینە آماقلا گىتىرمەلى ايدىلر.

كۆرپە اوشاقلارین آياق آچماسى ایلە باغلى اينام

۶- مۇشىندە اۇلان بىر ايناما گۆرە كۆرپە اوشاقلار چۇخ قىدىم زامانلاردا يۇروين حىوانلارین بالالارى كىمى دۇنيایا گلن كىمى آياق توتوب يىرىدىلر؛ اما سۇز آنالماق و دىل آچماقلارى بو گۆنكو كىمى ايدى. بىر گۆن ايمام على(ع) حضرتلرى ناماز قىلاركن اطرافدا اۇلان، تزه دۇنيایا گلمىش و ھلە ھس- ھۆس قانمايان كۆرپە اوشاقلار گلىب اۇنون ناماز مۇھورونو قايب- قاچىرمىشلار. بوناگۆرە دە ايمام نامازىنى بىتىرندن سۇنرا دوعا ائدركن دئير: - بئله اوشاقلار، گۇروم ايكى ياشىنىز اۇلمايىنجا آياق توتوب- يىرىمە يەسىنىز!!!

ايمامىن بو اىستىگى آلاھ يانىندا قبول اۇلور، نتيجه دە اوشاقلار بىر ياشى بىتىرمەيىنجه، ايكى ياشا گىرمەيىنجه آياق توتوب يىرىمىرلر!!!

۱ - شوبهەسىز كى بئله بىر سۇز اۇلايىلمز و ايمام على(ع) كىمى بۇيوك شىخسىت اوشاقلارا قارقىش ائتمز و آلاھىن مصلحتى ایلە قارشىلاشمادى.

قورد دۇنونا دۆشمك:

۷- گئجه دن يئددى ساعت گئدن، يعنى گۆن باتاندا
يئددى ساعت سونرا كيمسه غسل ائله مه مليدير؛ يۇخسا
بۇيونا قورد دۇنو دۆشر؛ يعنى گۆنوزلر آدام كيمي داورانسا دا
گئجه لر قوردا چئوريلر و كۆرپه اوشاقلار ي توتوب يئر. بو
بارە دە بئله بير حكاية واردير:

- بير گون «حلمه» (حليمه) آديندا بير آرواد گئجه دن
يئددى ساعت گئدن غسل ائليز، بۇيونا قورد دۇنو دۆشور. او،
گۆندوزلر آدام اولور، گئجه لر قوردا چئوريلير، اوشاقلار ي،
مال- قاران ي توتوب يئيردي. اۇنو قورد دۇنونا گۆرنلر،
قاچيب گيزليرديلر. او دا هام ي نين اوندان قاچديغيني گۆرنده
ديله گليب دئايير ميش:

- قورد ديلم، حلمه يم،
ائولريزه گلرم
قوجالارا ديمرم
جوانلار يلا اؤينرم (اؤينارام)
اوشاقلار ي يئررم.

بو سۆزلر ي ائشيدن اري بير گۆن اؤز- اؤزونه دئير:

- منيم ده آرواد يمين آدى حلمه دير؛ بلكه بو منيم
آرواد يمدير؟! او بو شۆبه ن ي ذئھيندن چئخاراييلمير. بونا گۆره
ده اۇنو گۆدمك فيكرينه دۆشور. بير گئجه ياتاغينا گيرسه
ده يۇخلا ماير. بير آزدان سونرا گۆرور آرواد ي ياتاغيندان

قالخدى و قالخا- قالخا بىر قوردا چئورىلىپ ائودن چىخدى. كىشى دە يئرئىندن دوروب بىر ديه نىك تاپىپ قاپىنىن دالسىنىدا داياندى. بىر- ايكي ساعاتدان سوئرا آروادىنىن گلمگىنى گورن كىمى قاباغا آتلىپ، اونون كله سىنه بىر ديه نىك ووردو. قورد دۇنونا دوشموش آرواد اوردادجا اغزىنى آچىپ يومدو. او گوندن او كندده حلمه آدلى آروادى دا گورن اولمادى، اوشاقلارى توتوب يئىن قوردو دا!

يارانىشلا باغلى اينام

۸- مئشىندە آدم حضرتلى «آدم آتا»، حوا حضرتلى «حاوا ننه» آدلانىر. بو كندده اينسانلار يىن ايلكىن آتا اناسى اولان بو آدم ايله حوا باره ده بئله بىر اينام واردىر:

بىر گون حوا ننه آدم آتيا دئدى:

اوشاقلار يىمىز يىن هامىسىنى من دۇنيايا گىتمىشم. من اولماسايدىم، سىن ننه اوغلون اولاردى، ننه ده قىزىن!

بو سوزو ائشىدن آدم آتا دئدى:

من اولماسايدىم سىن اوشاق گىتره بىلمزدىن.

حاوا ننه بو سوزون آلتىنا گىتمه دىكدە، بئله بىر سوزە راضىلاشدىلار كى، هر بىرىسى بىر كوپ تاپىپ اونون ايچىنه ايشه سىن! قىرخ گونە كىمى كوپلر يىن اغىزلار يىن باغلايىپ، هئچ بىرىنى تىرپتمه يىپ، بىر يئردە ثابىت ساخلاسىنلار، قىرخ گوندن سوئرا كوپلر يىن اغىزلار يىن آچىپ گورسونلر كى، هانسى دوعرو دوشونورموش؟!

اونلار بو ايشى گوردولر. قىرخىنجى گون كوپلر يىن

آغيزلارنى آچدىقدا گۆردولر حاووا ننه نىن ايشه مه يى چۇخلو نارين - نارين قۇردلارا، آدام آتائىنكى چۇخلو نارين - نارين آداملارا چئورىلىپ. بو اولاي آدام آتائىن دۇغرو، حاووا ننه نىن يانلىش دۆشوندويونو گۇستردى. آدام آتاسئويندى. حاووا ننه بۇنا راضىلاشا بىلمەيىپ، گىزلىجە بىر چۇپ گۇتوروب آدمىن كۆپونون يانينا گئتىدى. چۇپ ايله او نارين - نارين آداملارى قارىشىدىردى. بئله ليكله اونلار يىن بعضىلرى اۇلدو، بعضىلرى يارالاندى، بعضىسى نىن قىچى، بعضىسى نىن قۇلو سئيندى. بعضىسى كۆر اۇلدو و يا باشقا بىر صدمە گۆردو.

بو ايناما دا ياناراق او گۆن حاووا ننه اوايشى گۆرمە سەيدى، بو گۆن هئچ بىر اوشاق كۆر، چۇلاق، شىل و... دۇنيا گلمزدى، بلكە هامى ساغلام دۇغولاردى!!!

آدم ايله حوانىن بئەشتىن قوولماسى ايله باغلى اينام

۹- بىر گۆن آدم آتايلا حاووا ننه بئەشتە دۇلانيردىلار. شيطان بۇغدا اونوندان ياپىلمىش چۇخ گۆزل بىر كۆكەنى آپارىپ اۇجا بىر يىردن تىر دىغىرلادان كىمى بونلار يىن قاباغىنا سارى دىغىرلاتدى. كۆكە گلىب اونلار يىن قاباغىنا دۆشدو. اونلار ائله بىر شى گۆرمە مىشىدىلر. كۆكە يە ياخىنلاشىپ اونو اله گۇتورندە گۆزل عطرىنى دويوب اوندان يىمك اىستەدىلر. كۆكەنى ايكى پارچا ائله يىپ، هر بىرى بىر پارچاسىنى يىدى. كۆكەنى يىنىدن بىر از سۇنرا قارىنلارى سانجىلاندى. يىدىكلرىنى قارىنلارىندىن بۇشالتماغى دۆشوندولر، اما اونلار يىن بدنلرىندە بئله بىر يىر يۇخايدى. آلاها يالوارماغا باشلادىلار. آلاها اونلار يىدىكلرىنى ائشىيە بوراخماغا يول

آچدی؛ اّما اۇنلارا بويوردو:- بهشت پاك يئردير. سيزين قارنيزداكى نجسدير. اۇنو بئھشتده بۇشالدا بيلمزسيز، بورادان ائشييه چيخماليسيز. بئله ليكله اۇنلارى شيطانا آلدانديقلارينا گۆره بئھيشتدن(اوچماقدان)ائشييه سالدى.

اوجوبينيق لا(عوج ابن عئق لا) باغلى ايناملار

دينى روايتلره گۆره دۇنيادا چۇخ ياشاميش اينسانلارين بير ده عوج ابن عئق ايميش. بو آدامين عۇمرونو ايكي مين ايلدن آرتيق يازيرلار. البته بو سۇزون يالان- يا دۇغرو اولماسى ايله بيزيم ايشيميز يۇخدور؛ اّما اۇنونلا باغلى مئشينده بير اينام واردير. بيز بورادا اۇ اينامدان سۇز آچيريق:

بو آدامين آدينى مئشينده «اوجوبينيق Ucubiniq» شكيلينده تلفظ ائديرلر. مئشينده اۇنونلا باغلى ايكي روايت وار. اۇ روايتلر بونلاردير:

۱۰- اوجوبينيقين بۇيو اۇ قدر اوجا ايميش كى، هاوادا اوچان قوشلارى عادى آداملار كپنكلرى ال ايله توتان كيمى توتار، اۇنو قالديريپ گۆنشين قاباغيندا ساخلايب، بيشيريب يئيردى.

۱۱- اوجوبينيق او قدر بۇيوك و اوجا بۇيولاييميش كى، عادى آداملارى قاريشقا بۇيدا گۆررميش. بير گۆن بير دسته آدامى بير يئرده گۆروب، ال آتيب اۇنلارى ييغيب، اتينه دۆلدوروب، آناسى نين يانينا آپاريپ، اۇنا گۆسترهر ك دئدى:

- آنا گۆر بونلار ندير؟

آناسى اۇنلارى گۇروب دئدى:

- اۇنلار دا بيزدن دىر، آنجاق كىچىك دىرلر. هاردان گىرمىشسەن آپار قۇي يۇرلىرىنە!

اوجوبىنىق اداملارى اتيىندە گىتريب توتدوغو يۇرە تۇكىندە اۇنلار يىن بعضىسى يىن قۇل- قىچى سىندى، بعضىسى يىن باشى چاپىلدى، بعضىسى باشقا جۇر صدمە گۇردو. اۇ زامانا كىمى اينسانلار يىن ھىچ بىرى ناقص اۇلمازدى. اۇ گۇندن بىرى اينسانلار يىن كۇر، چۇلاق، شىل، آرىق- آخساق اۇلمالارى باشلاندى!

۱۲- دئىلىنلرە گۇرە اوجوبىنىغىن بۇيو اۇ قدر اوجايدى كى، اۇ اۇلندىن سۇنرا بىر قىچىنىن لۇلە سۇمويونون اۇ باش- بو باشىنى دلىب، اىچىنىن اىلىيىنى بۇشالدىندان سۇنرا اۇ سۇمويو مىصىردە نىل چاپىنىن اۇستونە اوزادىيلار. اۇنۇن اىچى تۇنل كىمى بىر كۇرپو اۇلۇبدور. اۇ زاماندىن ئۇچە مىن ايل كىچمىشسە دە، اداملار و مال- قارالار اىچىندىن اۇ يان- بو يانا كىچمە يە ھلە دە بىر كۇرپو كىمى اىستىفادە يە آلينىر!

نوح پىغمبر يىن گىمىسى ايلە باغلى اينام

۱۳- دئىلىنلرە گۇرە نوح پىغمبر يىن گىمىسى ئۇچە ايللر سۇيون اۇزوندە اۇزىندىن سۇنرا بىر گۇن گۇردولر سىچان گىمى يىن بىر بۇيرونو دلىب اۇرادان اىچرىيە سۇ دۇلور. سو دۇلماقلا،- گىمى آغىرلاشىب باتماسىن،- دئى، بىر تىكە آغاچ تاپىب يۇناراق سىچانىن دلدىيى دئىشىيە چالماقلا سۇيون قاباغىنى تۇتماق اىستە يىردىلر كى، ناجاق نۇجار يىن

اينىدىن قورتولوب دىنيزە گىتتى. او زاماندىن ئىچە مىن ايل كىچىدىرسە، او ناجاق ھلە دىنيزىن تىكىنە چاتمايىدىر. دىمىك او زامان نوحون گىمىسى اوڭرىنىدە اوڭرىن دىنيز او قىدر درىن ايدى كى، اورا دوشن ناجاق ھلە دە گىدىر، ايندى دە گىدىر!!!

گۆبك قۇيلاماق

۱۴- كىچىمىشە ائولردە دۇنيايا گلن اوشاقلارين گۆبكلىرىنى ماما(قابىلە) كىسندن سۇنرا قانى گلەمەسىن-دئە، بىر پامىبق ساپايلە باغلايىردىسا، ايندى، دۇغوم ائولرىنىدە دۇنيايا گلن اوشاقلارين گۆبكلىرىنى بو ايش اوچون قايرىلمىش باغايىلە باغلايىرلار.

گۆبگىن باغلاندىغى باغلان ائىشكىدە كى قىسمىتى ئىچە گۆندىن سۇنرا قورويارقا، قىرىلىپ بدنن آيرىلىر. كىچىمىشە يىرە دوشن بو قىسمىتى قارقا- قوش و يا آيرى بىر حىوان تاپىپ يىمەسىن- دئە، تۇرپاغا قۇيلاردىلار. قىز اولان اوشاغىن گۆبگى ائودە قۇيلانار و يا ائو ائوين تىدىرىنىن كۆيلەسىنە سالاردىلار. اوشاق اوغلان اولدوقدا، گۆبگىنى باغ باغچادا، اكىن زمىسىندە و ائودىن قىراقدا قۇيلاردىلار. بوناگۆرە كى، دئىرلر:- ھر كىمىن گۆبگى ھارادا قۇيلانسا، ھمىشە اورا يا باغلى اولار؛ يعنى اوشاق قىز اولسا، گۆبگى ائودە قۇيلانسا، ھمىشە ائو ايشى گۆرمىكلە مشغول اولار، اوغلانين گۆبگى دە زمىدە و يا باغدا قۇيلانسا، ھمىشە زمىدە، باغ- باغچادا ايشلەمەيە آرتىق ماراق گۆستىر.

ائەلە بونا اساسا بو بۆلگەدە بىر آدم بىر يىردە چۇخ قالسا و يا اورا يا چۇخ گىت- گل ائەلسە، دئىرلر:- گۆبگىنى اورادا قۇيلايىبلار.

اۆرمو درياسى ايله باغلى ايناملار

ياندیم - ياندیم قویوسو

۱۵- اورمو دینزجیی نین آدی درس کیتابلاریندا، جوغرافیا خریطه‌لرینده، دؤولت سندلرینده و بعضی منطقه‌لرین آغیزلاریندا "اورمو دریاچاسی"، "اورمو دریاسی"، "اورمو دینزی" گئدیرسه، دینزجیین اطرافیندا اؤلان کندلر، شهرلر، بؤلگه‌لرده آیری- آیری آدلارلا دا تانیماقدادیر. مثلا گۆنئی بؤلگه‌سی نین بعضی کندلرینده، اوْ جۆمله‌دن مئشین کندینده بو دینزجیه "شاها دریاسی"، بعضا ده شرفخانا دریاسی دئییلیر. شۆبه‌سیز کی آیری یئرلرده ده همین دینزه یاخین شهرلر و کندلرین آدی ایله باغلی آدلاری واردیر.

بعضی کندلرده شاهها دریاسی و یا شرفخانا دریاسی
آدی ایله تانیماسی نین سببی ندیر؟

چۇڭلارنىڭ بىلدىي كىمى بو دىز جىيىن شىمال شىرقىندە يۇددى كندى اۋزۇندە يۇرۇشدىر بىر يارىم ادا واردير. بو يارىم ادا نىڭ ادى اسلامى ايتىللا كىمى "شاها" و "شاها آداسى" تانىنىردى. ھمىن ادا يىلە تانىنماسى نىن سىبى بىزە بىلى دىيىل؛ انجاق اسلامى ايتىللا بىر سۇنرا ھىچ بىر دىل اۇلما يارقا، يالنىز "شاھ" كىلمە سىنى اۋرانىن اۋستۇندىن گۇتۇرمىك اۋچون ھمىن يارىم ادا نىڭ ادىنى «اسلامى يارىم آداسى»-نا(شە جىزىرە اسلامىيە) چۇيردىلر. ياغىنلىق ايللردە دىز جىيىن سۇيو چۇخ اۋلاندا ھمىن يارىم ادا، ادايا چۇرۇلر.

شرفخانا آدی ایله تانینماسی نین سببی ده شرفخانا شهرینین،

همین روایتین باشقا واریانتی: بیر گۆن ایمام علی(ع) حضرتلرینین یۆلو بو دنیزین یثرینده اۆلموش شهره دۆشور. او شهرده بیر قاری آرواد واریدی کی، ندنسه او حضرتدن آجیغی گلیردی. او قاری آرواد ایمامین او شهره گلیمگینی بیلپ، اؤنو اینجیتمک ایستهیر؛ بوناگۆره ده بیر تیکه کئچه تاپپ او نو سالیب دییگه، سحره کیمی دییک دسته سی ایله اؤنو دؤیمکله تاپا- تاب سسی سالیب کی، ایمام گئجه نی دینج یاتا بیللمه سین. گئجه نی سحره کیمی یاتا بیللمه یین ایمام، سحر چاغی شهری قارقیب و دئییب:

- بئله شهر، سنه شوُر سو چئخسین!
- شهره شوُر سو چئخیب و اوْرا بیر شور دنیز جیغه
چئویریلیب.

قجله باره ده ایناملار:

۱۷ - قجله اوولجه آدامیدی. ایشی بزازلیغیدی. آل- وئرده آرتیق یالان دانیشیر، هم ده پارچالاری، بئزلی اکیک ساتیردی. اؤنون بو پیس ایشلریندن آرتیق اینجین آداملار بیرگۆن بیر یئر ییغیشیب، اؤنو توتوب، یاریم آرشینینی اؤزونه سؤخدولار. آلاّه دا اؤنو بیر قجله یه چئویردی. اؤنون اوزون- ائسسیز قویروغو هاما یاریم آرشینینی ایمیش.

۱۸- قجله اؤنجه آدامیمیش، بیر گۆن اوتوروب بیتلندن سؤنرا دیرناقلا ریندا بیتلرین قانینی یومامیش اللرینی خمیره ووردو. آلاّه دا اؤنون بو ایشیندن آجیقلا نیب، اؤنو قجله ائله دی.

۱۹- قىچلەنن گىلىب دام- دۇۋاردا جاققىلداماسى، اۇنون خىيىر خىبر گىتىردىگىنە و اۇ ائوين سفردە اۇلانى اۇلورسا، اۇنون ياخىن گىلەجىكە قايدىداغىنا يۇزولار.

مىشىندە بعضى داشلار و قايلارلا باغلى ايناملار

آيرى يىرلردە آز- چۇخ گۇرونن كىمى، مىشىن كۇوشىنىندە اۇلان بىر سىرا داشلار و قايلار اۆزرە دە بىر سىرا ايناملار، خىكايەلر و افسانەلر مۇيدانا گىلمىشىدى. گىلن صحىفەلردە اۇنلاردان بىر قىدر دانىشاجايىق.

بايىرىن گۇنەورىندەكى قايلار بارەدە:

۲۰- مىشىن كۇوشىنىندە بايىر آدلانان بۇيوك تپەنن گۇنەور ياماجلارىندا بىر- بىرىنە نىسبەتتا ياخىن اۇلاراق اوزاقدان قۇيون سۇروسونە بنزەين بۇيوك- كىچىك قايلار وارىدى. كىچىن اۇن ايللىكلردە آشاغى كىنلردە تىكىتىلردە ايشلىتمەك اۇچون بو قايلار بىر سىراسىنى، اۇزلىكلە دە كىچىكلرىنى تپەنن دىيىندە اۇلان چايلارغا دىغىرلاداراق، اۇرادان دا ماشىنلارلا يىغىب آپارمىشلار.

قۇجالار و قارىلار بىر ايچىندە اۇلان اينانچلارلا گۇرە ھىمىن قايلار بىر زامان قۇيون سۇروسو ايمىش. اۇنلار بىر يىيەسى و يا چۇبانى بىر آرزوسونا چاتماق شرطى ايلە اۇنلار بىر يىرىنى آلاھ يۇلۇندا قورىبانلىق كىسمگە نذر ائتمىش ايمىش؛ انچاق آرزوسونا چاتاندىن سۇنرا قورىبانلىق كىسمكىدن بۇيۇن قاچىرىر و نذرىنى يىرىنە يىتىرمگە و بىر قۇيۇندىن كىچىكگە قىيمىر. بىر گۇن سۇزو گىلدىن ياماجدا قۇيۇنلار اۇتاراركن ائىدىگى

نذرى يادينا دۆشور. آينىندە اولان پالتارلار يىندان بىر «بيت» تايىپ اونو ايكي الينين باش بارماقلار يىنين دىرناقلارى ايله اولدورەرك دئير:

– بو دا قوربانلىق، آلاە داها نە ايستىرسن؟!

اونون بو ايشىندىن آلاھىن آجىغى گلير و اونون بىر سۆرو داوارىنى بىر يئردە داش ائلەيىر.

عممامەلى قىە:

۲۱– مئشىن كندىنين شىمالىندا يئرلشن و «نرمەسر» دئىيلن بۇيوك تپەنن شىمالىندا و «قوردلار اووالارى» آدلانان كىچىك داش ماغارانىن يانلار يىندا و اوستونده سىرالانان قايالار يىن بىرى عممامەلىدير. اوزاقدان باشىندا عممامە اولان آدم كىمى نظره گلير. همىن قايما مئشىن و مئشىنە قونشو اولان ھىرىز كندىندە دە «عممامەلى قىە» آدى ايله تانىنىر. قديمكى مئشىنلىلردە اولان بىر ايناماگۆرە او قايما اوولجە بىر دىن آدمى اولموش، سۇنرا اوزونو بىر بۇيوك گۆناھا باتيرديغىناگۆرە آلاە اونو داشا دۇندرمىشىدىر.

قاباق تپە قىەسى:

۲۲– مئشىن كندىنين قديمكى بۇلومو بىر فصلى (ياغىنلىق واختلاردا سئلى – سويو گلن) چايىن قىراغىندا يئرلشیر. چايىن او بىرى اليندە و كندىن اۆز بە اۆزوندە بىر بۇيوك تپە واردیر. «قاباق تپە» آدلانان بو تپەنن لاپ آياغىندا و چايىن آخارقاسىندان تخمىنا قىرخ – اللى مئتىر فاصلەدە ۱۳۷۰ – جى ایللره كىمى بىر – بىرىندىن اۆچ – دۇرد مئتىر آزالى ايكي قايما

واریدی. بو قایالارین هئچ بیرى اورانین اوز داشی دئییلدی. بللی ایدی کی، قدیم اینسانلار موّعین بیر مقصد اوچون بو داشلاری مانجناق و یا آیری بیر وسیله ایله دیغیرلادا- دیغیرلادا چابین آخارقاسیندا اورایا چیخارتمیشدیلار. بو قایالارین بیرى چوخ بویوکایدی. بویاسی تورپاق بویاسیندایدی ائنی، اوزونلوغو و اوْجالیغی ۱/۵مئتره چاتیردی. بونا «قباخ تپه قیه سی» دئییلردی. اوندان نئچه مئتره آشاغیدا قویولاراق دیبی یترده قویلانمیش و اوستونون ائنی بیر مئتره یاخین اولان بویاسی گۆی، اوستو یاستی و ال ایله یونولاراق یاستیلا دیلمیش بیر داش واریدی کی اونا «گرچک داشی» دئییلردی. بونا گۆره کی، کندین اهالیسی، هله نفت اولمایان زامانلاردا ائولرینی ایشیق ائله مک اوچون، اوزلری اکدیکلری گرچکلری قووراندان سونرا آپاریب هامان داشین اوستونده ازره ک، گتیریب اریدیب یاغینی چیخاردار، گنجه لر چیراقلاریندا یانديراردیلار. بو سطرلرین یازارینین اوز گۆزو ایله گوردوکلرینه دایاناراق، نفت تاپیلاندان سونرا گرچک چیراقلاری ایشدن دۆشسه ده، گرچک داشی ایشدن دۆشمه میشدی. کندین اهالیسی "مسهل" خاصیتی اولان و یئری گلنده مال- داوار طبابتی و سایره یه گرک اولان گرچک یاغی چیخارتماق اوچون، یئنه ده سۆزو گئدن داشدان فایدالانیردیلار. آنجاق داها کئچمیشده کی کیمی داشدان فایدالانماق اوچون نؤویه توتماغا احتیاج یوخ ایدی. بعضاً نئچه گۆن ایله داشین اطرافینا دولانان اولموردو. بیر حالدا کی، یاشلی آدمالارین دئدیگینه گۆره بیر زامان تکجه گوندوزلر دئیل گنجه لر ده بو داشین اوستونده گترچک ازنلر اولوردو. اوزللیکله ده پاییزین سو یوق و شاختا- سازاقلی گنجه لرینده

گرچک ازمگه گئندلر، قورد و باشقا حیوانلاردان اماندا اولسونلار- دئییه، قاباقکی سطرلرده سؤزو گئدن تورپاق بویالی و گرچک داشیندان قات- قات بویوک اولان «قباق تپه قیهسی» گرچک داشیندان نئچه متیر یوخاریا گتیره رک برکیدندن سونرا، اونون اوستونده گئجه لر اود یانديرار و یا یانار چیراق قویارمیشلار. آرتیق قادینلاردان اولان گرچک ازنلر قورخو و نیگارانیق دویماسینلار- دئییه، بلکه هاما قاینین اوستونده کیشیلردن اولان گوزتچیلر ده اوتوراق اطرافی گوز آلتیندا ساخلارمیشلار.

تأسوفلر اولسون کی، کئچن اون ایللیکلرده تیکیتیلرینده ایشلتمک اوچون چایدان داش آپارانلار، گرچک داشینا دا رحم ائتمه میش و بو داشی «گۆپون» (آغیر چکیج) ایله ووروب سئندیریب آپارمیشلار. قباق تپه قیاسی دا هاما ایللرده کند شوراسی نین امری ایله میکانیکی بئل و یا لودر گۆجویه دیغیرلانا- دیغیرلانا گتیریلیب، چایین بو الینده سئل قباغینا سالینیبدیر.

آما بو قایا باره ده اینام و روایت:

بیزلر (بو سطرلرین یازاری) اوشاق اولاندا و هله گرچک داشی و قباق تپه قیاسی کندلیلرین الیندن اماندا قالاراق، اوز یئرلرینده دایانیب، فیکیر و دوشونجه اهلینه کندین و اوزلرینین کئچمیشیندن دانیشاندا، کندین اوشاقلارینا دا بو قایالاردان دانیشانلارین سایبی آز دئییلدی. بئله کی، بویوک نهلر نوه- نتیجه لرینه ناغیل دئینده، قباق تپه قیهسی نین ده آدی هئچ اولماسا ناغیللارین بیرینده چکیلردی. او ناغیل

ھانسى ناغىل ايدى؟

سۇيلىە جگىمىز بو ناغىل يالنىز بىر افسانە اولسا دا، ائشىدن
اوشاقلارين تربىە سىندە ائتگىسىز دئىلدى. سۇزسوز كى بو
كىمى ناغىللار باشقا يئرلردە دە اولموشلار. ناغىل بئلەيدى:

- كئچمىش زامانلاردا اداملار چۇخ ياشاياردىلار.
چۇخلارى ھلە- ھلە اولمزدى. اونلار او قدر قۇجالاردىلار
كى، نە اغىزلاريندا دىشلىرى قالاردى، نە دىزلىرىندە گۇجلرى.
حتى دوروب- اۇتورماغا بئلە طاقتلىرى اولمازدى، قۇجالىقدان
قۇلاقلىرى ائشىتمز، گۇزلىرى گۇرمز اولاردى. اونلارين
اوشاقلارى بعضا اونلارى ساخلايايىلمەيىپ، مجبور اولاراق
اونلارى آرخالارينا آلىپ، آپارىپ قاباق تپە قاياسىنين
اوستونە قۇياردىلار. اونلار قايداندان سۇنرا اورادا ادام يئمگە
دادانمىش بىر قورد گلىپ او قۇجا كىشى و يا قارى اروادى
يئىردى.

گۇنلرين بىر گۇنونندە بىر كىشى قۇجا آتاسىنى آخشام
چاغى آرخاسىنا آلىپ گتىرىپ، ھامان داشين اوستوندە يئرە
قۇيدو. آتامى سۇن دفعە گۇروم- دئىە، قايدىپ دىققتلە
آتانىن اوزونە باخدىقدا، آتانى گۆلمكدە گۇردو. بونا آرتىق
تعبۇبلنەرك سۇروشودو:
آتا، نە يە گۆلورسن؟

آتا دئدى:

اوغول، بوناگۇلورم كى، ھر كىم اوز اكديگىنى بىچە جكدى.
من دە آتامى گتىرىپ ھمىن داشين اوستونە قۇيموشدوم. من

قايىدىب گئىدىن سۇنرا گىچە واختى قوردلار اۋنو يىمىشىدىلر.
ايندى گۇرورم سن دە من گۇرن ايشى گۇردون.

بونو ائشىدىن اۋغلان بير آز فيكره داليب اۋز- اۋزونه
دئدى:

- بئله اولسا اۋتوز- قىرخ ايلدىن سۇنرا منى دە اۋغولم
گتىرىپ بورايا قۇياجاقدىر. من دە قوردلارن اغزىنن يىمى
اولاجاغام.

اۋ، بير قَدَر بئله دوشوندىن سۇنرا آتاسىنى باغرىنا باسىپ
اۋه گتىردى. اۋنو گۇزو اۋستە ساخلايىردى، ايلدىن گلن قَدَر
اۋنا قوللوق ائدىردى. آتا دا اۋغلونون بو قَدَر زحمتىنە راضى
دئىلدى؛ بوناگۇره همىشه آلاھدان اۋزونه اۋلوم ايستىردى.
آلاھ قۇجانىن دوعاسىنى قبول ائدىپ، جانىنى آلدى. اۋندان
بويانا دا ھىچ كس قۇجا آتا- آناسىنى آپاريپ قاباق تپە
قاياسى نىن اۋستوندى قوردلارن قاباغىنا قۇيمادى. ايلدىن گلن
قَدَر قۇجا آتا- آناسىنى ساخلادى، واختى گلندە دە يارادان
آلاھ وئردىگى جانىنى آلدى.

آغ داش قىهلرى:

۲۳- مئشىندىن تخمىنآً آلتى كىلومئتىر يوخارىدا و ميشۇو
سىراداغلارنىن جنوبى اتكلرىندە «آغ داش» دئىلن بير منطقه
واردىر. بو آچاق- اوجا منطقه نىن يۆكسكلىكلرىندە آغ بۇيالى
و آرتىق بۇيوك تپە يە بنزەين قايلار يئرلشيبلىر. بو نىچە يۇردە
گۇيە باش قالديران قايلارن اطرافىندا بۇيوكلو- كىچىكلى
مىنلرجه قايلار، داشلار گۇزە دئىر. بو داشلار و قايلارن،

مىنلر و حتى مىليونلار ايللر اوزونوندا ھامان قايلالاردان اۋوولوب ايرىلاراق اطرافا داغىلماسى شۈبھەسىزدىر. اوشاقلىق چاغلاريمدا بعضى قۇجالاردان اتشيتىدىگىمە گۈرە بىر زامان ايمام على(ع) حضرتلرينين يۇلو بورادان دۆشۈر. بو بۇيوك و تپەلر ساياغى قايلالارى يۇلونون اۋستوندا گۈرەرك قايلالارا بويورور:

– قايلالار، منە يۇل وئرين گئديم!

قايلالار يئرلريندن ترپنمىرلر. ايمام ذوالفقارى چكىب بو قايلالارا چالاراق يۇل آچىب كئچىر. ھامان قۇجالارين فيكرىنچە بو قايلالارين تىكەلرينين يۈزلرچە مئتىر اوزاقلارا سىپىلمەسى اۋندا باش وئرمىش و ايمامين قىلىنجى ايله سىپىلمىشلر!!!

سید کمر قیاسی:

۲۴- مئشین كندیندن تقریباً بىر آغاج يوخارىدا و قاباقكى سطرلردە سۇزو گئدن «آغ داش» يۆكسكلىكلرينين تخمینا ايکى كيلومئتىر شرقينده «سید کمر» آدلانان و بۆتون داشلارى قوملارى قارا اۋلان داغلىق منطقەدە، بلکە دە يۈز مئتىردن آرتىق اوزونلوغو، اونلارچا مئتىر ائنى، اۋنلارچا مئتىر اوجالىغى اۋلان بىر آغ قايا واردير. بو قايا ندنسه آرادان چاتالايىب ايکى تىكە اۋلاراق، ھمین چاتلاق ايسە زامان سۆرەسينده بۇيويوب، بعضى يئرلرينده ايبيرمى- اۋتوز سانئتمئتىر فاصلەيە چئوريليبيدير.

اوشاق اۋلدوغوم چاغلاردا قۇجالاردان، ھم دە او زامان ھلە نسبتاً گنج اۋلان آتامدان(منظور مۇلفين آتاسيدير) بئله بىر

حئكاكه ائشيتميشديم:

- ايمام على حضرتلرى گليب، بوگون «آغ داش»
آدى ايله تانينان منطقه دن كئچركن قاباغيندا او بويوك قايلارا
چاتير. قايلاردان يول ايسته يير. قايلار يول وئرمه ديكده
ذوالفقارى چكهرك اونلارا چالير. او قايلار اووولوب اطرافا
سورولورلار. اطرافا سورولان داشلارين لاپ بويوگو
همين «سيدكم» قاياسيدير. هله هاما ن سفر و يا باشقا بير
سفرده ايمام على حضرتلرى گليب، سيدكم دئيلن منطقه يه
دوشموش قايايا چاتير. بو قايدان دا يول ايسته يير؛ آنجاق
قايا يانا چكىلمير. نهايتده ايمام غضب له نيب قايايا بير ذوالفقار
چالماقلا قايا ايكي بولونور، دئمك سيدكم قاياسى نين
چاتلاغى او حضرتين قىلىنجى نين يثريدير!!!

ابراهيم اولن داش:

۲۵- بو قايا هم مئشىنده، هم ده مئشىنه قونشو اولان
كندلرده همين آد ايله تانينماقدادير. من اوزوم (مؤليف) بو
گونه كيمي بو داشى گورمه سم ده، دئيلنلره گوره ميشو و
داغلاريندا «كوسه بابا» آدلى ذيره نين قوزئى (شمالى)
دوشلرينده و سويو مرنده سارى آخان ياماجلاردا يئرلشيبدير.
۱۳۹۸-جى ايلين ياي فصلينده ۹۵ ياشينا آياق قويان آتام
«على محمدخانى» بو قاينين «ابراهيم اولن داش» آدلانماسى
باره ده بئله دئير:

۱- حؤمتلى اوخوجولا، «ابراهيم اولن داش» باشلىقلى يازى نين متينين
بللى اولدوغو كيمي بو داش باره ده سؤيله نيلن روايت بير تاريخى
قونودور و ايناملارلا هئچ بير باغليلىغى يوخدور، آنجاق بو كندله باغلى
قايلاردان دانىشاركن اونو آيرماغا قىيماديق.

- آتا- بابالاريمدان ائشيتديگيمه گۆره كئچميشده بيزيم كندلرده كۆمك اداملاردان^۱ بعضيلرى ياي فصلينده يثراوان (ايرهوان) دا بېچين بېچمگه گئدرديلر. يثراوانچيلارين بيرى ده ابراهيم آدلى بير مئشينلى ايدى. اۇنلارين هاميسى يايلاق(بياده) گئدرديلر. هم گئندنه، هم ده گلنده آزي بير هفته يۇللاردا اولوردولار. بير ايل يايين ايکينجى ياريسيندا يثراواندان قايداركن مرنند اطرافيندا ابراهيم خستهلنير. چۇخ چتینلیكله داغلیق يۇللاری گلە- گلە داھا دا اینجاری کسلیلر. اۇز كندیمیزین داغلارینا آشنا بیر آز قالان بیر قایانین کۆلگه سینده بیر آز اۆتوروب دینجلمک ایستیرلر. نهایت دوروب یولون قالانینی گلکم ایسته دیکده ابراهیم داھا آیاغا قالخایلمیر و یۇلداشلارینا دئییر:

- من داھا گلە بیلیم، گئدین کنده و بیر آتدان- ائششکدن گتیرین، اؤ واختا کیمی دیری قالسام، منی آپارین!

یۇلداشلار دۆرد- بئش ساعت یول گلندن سۇنرا کنده چاتیر و ابراهیمی گتیرمگه کۆمک و حئیوان آپاریرلار. آنجاق بۇنلار گئندنه کیمی ابراهیم دۇنیاسینی دیشمیشدی. اؤ گۆندن اؤ داش «ابراهیم اؤلن داش» آدلانمیشدیر.

۲۶- گۆیده بیر اولدوز آخاندا، بئله اینانیرلار کی، دۇنیانین بیر یئرینده بیر آدام اۆلدو/ هر اولدوزون آخماسی بیر آدامین اۆلومونون نیشانه سیدیر/.

۲۷ - "قوم قدیر"(غدیر خم) بایرامی گئجه سی نین بیر

۱ - منظور بیر عائله ده نچه کیشی اولراق، بیرلیکده ایشله یین و بیر عائله ساییلان اداملاردیر.

واختىندا بۆتون آغاچلار باشلارنى يىترە قويارلار، كۆكلرىنى
گۆيە قۇوزايارلار (باشلارى اۆستە دورارلار). بىلە بىر وضعىيتى
هر كىم گۆرسە، الينى هر نەيە وۇروب، بو قىزىل اولسون!-
دئسە، او شى قىزىل اولار!

۲۸- نوروز بايرامى ايمام على(ع) نىن تاختا چىخىدىغى
(خلافتە چاتىدىغى) گۆندور.

۲۹- آى آغىل (هاله) باغلاياندا، گلن نىچە گۆن ايچىندە
ياغىش، يا دا قار ياغماغا اينانيرلار.

۳۰- گۆن آغىل باغلاياندا گلن نىچە ساعاتدا ياغىش
ياغماغا اينانيرلار.

۳۱- سۇ آيدىنلىقىدىر، دئبە، مۆسافىرىن دالىسىنجا سۇ
و يا نىچە حېبە قند اتارلار. بىلەلىكلە اونون ساغ سلامت
گلەجەينى تضمين ائدرلر.

۳۲- آخشام اذانى چاغى سۇ ايچن ادامىن اولولرىنە سۇ
وئرمزلىر.

۳۳- مۆسافىرىن حتّا ائودن ائشيبە چىخانين دالىسىنجا
زىبىل آتمازلار. دالىسىنجا زىبىل آتيلان بىر دە قايدىب گلمز.

۳۴- بىر ائو و يا بىر يىردن گئىدىن قايتماسىنى
اىستەمەسلەر، او گئىدىن سۇنرا قارا ساخسى چۆلمك(اؤد

۱- بو بارەدە دئىيلن ايكى افسانەوى روايتى «مراسىملر، دبلر،
اينىجەلر(تفرىجلر)، بايراملار» بۆلوموندە اوخويا بىلرسىنيز

اۆستونە قۇيۇراق ایچینده آش- شۇریا بیشرمکله قارالمیش
ساخسی قاب) آتارلار و اینانارلار کی، داسینجا چۆلمک
آتیلان بیر داها اۇریا قاییتماز.

۳۵- بیرى آسقىراندا «صبر گلدی» دئیلر. آسقىرما بیر،
اۆچ، بئش اولسا، صبر تک گلدی دئیلر؛ آسقىرما ایکی، دۆرد
و ... اولسا صبر جۆت گلدی دئیلر. جۆت صبر اوغور،
خئیر- برکت، تک صبر زیان و اوغورسوزلۇغو بیلدیر.
دئمک بیر ایشی گۆرمک، مۆسافیرته چىخماغا دۆشونرکن
بیر نفر آسقىرسا و آسقىرماسی جۆت اولسا او ایش و
سفرین اوغورلو اولاجاغینا اینانار، او ایشی گۆرمگه آرتیق
ماراقلانارلار، صبر تک گلسه، او ایشدن ال چکمک و یا
اۇنو گۆرمکده، سفره چىخماقدا آياق ساخلاماق گرک اولور؛
یۇخسا اوغورسوزلۇغا اوغراماق گۆزلەنیلر

۳۶- قولاق سۆسولده ینده، "یئر چاغیریر"، دئیرلر.

۳۷- گۆز آتاندا (سیرینده) یولونو گۆزلەدیكلری
مۆسافیرلرین تنزلیکله گلەجه یینه اینانارلار.

۳۸- بۆش بئشیک، یا "نننی"نی تریتمزلر، بو ایشی
گۆرسهلر، او بئشیک و نننیده یاتان اوشاغین قارنى سانجیلانار.

۳۹- گئجه گۆزگویه باخماق بیس اولار.

۴۰- زاهینی (زائو) (تزه اوشاق گتیرمیش آروادی) نفاس
قوسلو ائله یینه کیمی تک قویمازلار؛ تک قویسالار، "آل
آروادی" گلیب جییرینی چىخاریب، آپاریب سۇیا چکر؛

بئله ليكله ده او آرواد اولر.

۴۱- تيكيتتى تيكندە اونون پالچيغينا گۆى و ياشيل ساخسى قاريشماماليدير. ساخسى ايشلتمە يە مجبور اولسالار دا، گۆى و ياشيل ساخسى ايشلتمكدن چكىنمە ليديرلر. گۆى ساخسى خاراباليق سئور.

۴۲- دام- دۇوارا بايقوش قۇنسا، اونو قۇومامالى، بلكه قاباغينا آينا، داراق، پنىر- چۇرك قۇيماق لازيمدير.

۴۳- صوبح آذانى (دان چاغى) دۇنيايا گلن اوشاغين آياغى يۇنگول اولار.

۴۴- بير ايشى باشلاياندا او تنز قورتارسين- دئيه، گرک او ايش بير آياغى يۇنگول آدامين آياغينا باشلانا، (ايش باشلاناندا هامى ساكيت داينمالي، بير آياغى يۇنگول آدام بير يا نچە آدديم يۇل يئريمە ليدير). بئله ليكله او ايش تنز باشا چاتار.

۴۵- آرواد يئريكلەينده هر كيمدن تيكە يئسه، يعنى كۇنلو ايسته ديگى يئمك يا يئمه لينى هر كيمدن آلسا و يا او وئرهرك بو دا قبول ائديب يئيرسه، اوشاق اوئا (تيكه وئرن، يئمه لى وئرن آداما) چكر. (ياراشيغى يا اخلاق داورانيشى او آدام كيمي اولار).

۴۶- اوليه ده داش ياپيشديرماق: هر كس كندين ايچينه اولان، "اوليه" (اوليا) آدلانان مقبره ده، قبيرين مرمردن اولان باش داشينا نيت ائديب داش ياپيشديراندا، داشين (بير ناماز مؤهورو تيكەسى يا كيچيك مؤهور و يا ياستى كيچيك

داشېن) نىچە ئانىەلىگە باش داشىنا ياپىشىپ قالماسى ايله، نىت و آرزوسونا چاتاجاغىنا، داشىن ياپىشماماسى ايله دە آرزوسونا چاتايلىمەيە جىيىنە اينانار. داش ياپىشىدىرما ايشى آرتىق عاشورا گۆنو و آروادلار، قىزلار و كىچىك اوغلانلار يىن طرفىندىن اولاردى!

۴۷- ابيده آغاجى ايله آدام يا حئيوانى وورماق پيس اولار.

۴۸- يۇلغون آغاجى ايله آدام يا حئيوانى وورماق پيس اولار و دئيرلر: وورولان آدام يا حئيوان قان ايشه يىر.

۴۹- كۇسۇوو (باشى يانمىش آغاجى) ال آغاجى ائله يىب مال- حئيوان اوتارماغا و يا مۇسافىرتە گئىدىن آدام يىن ايشى راس گىلمز دئيرلر.

۵۰- اۇلن آرواد يىن يىرتىنە آيرى آرواد آلاندا، او آرواد ائوە گىلمە يىش، اۇلن آرواد يىن باش داشىسىنا آپارىپ بىر يومورتا وورمالىدىلار؛ بو ايش گۇرولمەسە، اۇلن آرواد يىن گۇزو چىخار.

۵۱- چىراغى سۇندورمك اىستە يىندە مجبور اولماسالار اۇنو پۇفله مزىلر. چىراغى پۇفله مەك ايشىغى قۇوماق كىمىدىر. چىراغى سۇندورمك اوچون اۇنو يىرتىدىن گۇتوروب، هاوادا سۇرعتلە آشاغى ائىدىرر و يا يۇخارى قالدىرارلار. بئله لىكلە او سۇنر.

۱- ۱۳۶۰-۷۰ جى ايللردە بو بىنا يىنىدىن تىكىلمەك باھاناسى ايله يىخىلدى. بىنا يىنىدىن تىكىلدىسە ھىمىن قارما- قارىشىقلىقدا بلكە قىبرە دە ال وورولدى. تأسۇفلە نىچە ايل سۇنرا مەردىن اولان باش داشىسىنى دا آيرى يىرلىلر گۇنون- گۇن اۇرتا چاغى گىلىپ چىخارىپ آپارىلار.

۵۲- بیری، بیرینین باشینا دۆلانس، اؤنون قادا بلاسینی
اؤزونه آلیر و قبول ائدیر کی، اؤنا گلهجک قادا- بلا بونا
گلسین! تصادفی حالدا بیری، بیرینین دؤورهسینه دۆلانس،
قاییدیب ترسه دۆلنمالیدیر.

۵۳- قاریندا اوشاغی اولان آرواد اولویه (جنازهیه)
باخممالیدیر؛ باخارسا، دۆنیا یا گتیرهجهیی اوشاق بدنظر
اولار. اولویه باخاندا قارینداکی اوشاق ترپَرسه، اینانارلار کی
او اوشاق نهیه نظر سالارسا، اؤنو اوراداجا چاتلادار.

۵۴- ساغ الین ایچی قاشیناندا، دئیرلر: پول گلهجکدیر.
آیاغین آلتی قاشیناندا، دئیرلر: گؤناه ائلهییبدیر.

۵۵- خوروز گۆن دالیسی (گۆن باتاندان سؤنرا) بانالاسا،
باشی کسيلمه لیدیر (بلکه ده قارانیق سئومه سینه، گئجه نی
قارشیلاماسینا یوزولور).

۵۶- بوخچایا ایینه سانجیلسا، جینلر اؤنو آچمازلار.

۵۷- گۆن دالیسی ائو سوپورمک و ائشییه زیبیل آتماق
پیس اولار. ایشیغین دالینجا زیبیل آتماق، اؤنو ائودن قووماق
کیمی قیمتلتیر.

۵۸- باش تۆکونو یانديرمامالیدیلا، تۆکو یانديریلا
آدامین باشی آغریبار.

۵۹- یاسدیغی آیاقلاماق پیس اولار.

۶۰- تویوق بانلاممالیدیر، بانلایارسا، اوولجه گرک

باخيجيا باخديرالار. خئيره بانلاسا ساخلايلار، شرّه بانلاسا،
باشى كسيلمه ليدير.

۶۱- تزه دۇنيايا گلмыш اوشاغى قيرخى چىخماميش،
يعنى دۇنيايا گلدىيى گۆندن قيرخ گۆن اولونجا، ائشيه
چىخارتماق ياخشى دئيل و اونون اولدوغو ائوه ده هر كس
ائله بئله گيرمه مه ليدير؛ يعنى او آدم كى اونو هله گۆرمه يبيدير،
او اولان ائوه گيرمك ايسته سه، گرگ اولجه قايدا داينا،
اوشاغى اونون اوستونه گتيره لر؛ چونكى مۆمكوندور او آدم
اؤزو جينلى - دوعالى اولا و اوشاغين اوستونه گلمله اونو دا
جينلى - دوعالى ائله يه! البته اونون جينلى - دوعالى اولما دغيغا
آرخايين اولسالار، اوشاغى اونون اوستونه گتيرمك لازيم
دئيل.

۶۲- دۇنيايا اوشاق گتيرميش آرواد اون گۆنه كيمي يانينا
گلن آداملارين اوستونه چىخماليدير؛ يوخسا مۆمكوندور كى،
اونو چيلله باسا، يعنى بير داها بويلو اولمويلا. او بو اون گۆنده
قۇوماسى لازيم اولان پيشيگى ده قۇوماماليدير. چونكى،
"پيشدى" دئسه، سۆدو قاچار (قورويار). اون گۆنلوكده و
نيفاس قوسلونان سؤنرا داها نه اونو چيلله باسار، نه ده
پيشيك قۇوماقلا سۆدو قورويار.

۶۳- گئجه لر ين هاميسيندا و گۆنوزلرده شنبه گۆنو ديرناق
توتماق اولماز. شنبه گۆنو ديرناق توتماق باره ده دئيرلر:-
"شنبه گۆنو دۇغوز (دۇنقوز) دۇغوزلۇغوندا، تۆكونو يئر
سالماز. گئجه ديرناق توتماق و گۆنوز ناغيل دئمك حاقد
بئله بير "چكىنديرمه" ده واردير:

گئجه دیرناق توتانلار،
گونوز ناغیل دئینلر،
ایستی کؤسؤو یئینلر!

۶۴- چرشنه آخشامی جهره ایله پامبیق آیرنین آغزی
آیلر. جمعه آخشامی دا یون و گوزم آیرمک اولار؛ اما پامبیق
آیرمک پیس اولار. نه یاخشی کی، بو ایکی گئجه ائودن
جهره سسی چیخماسین.

۶۵- کورپه اوشاق دیش چیخارمایینجا، اونو ائششگه
میندیرمک اولماز، بیر بو ایشی گوررسه، اوشاغین دیشلرینین
ائششک دیشی کیمی ایری چیخماسی مومکوندور. نه
یاخشی اولارکی، اونو دیش چیخارماش بیر قوزو، یا قویونا
میندیره لر کی، دیشلری قوزو دیشی کیمی نارین چیخا!

۶۶- اولجه اوست انگیندن دیش چیخاران اوشاغین
روزوسونون از اولاجاغینا اینانارلار.

۶۷- دیشلری آرالی اولان اوشاغین روزوسونون بول
اولاجاغینا اینانارلار.

۶۸- یئریکلین آرواد، کونلو ایسته یین یئمه یی
یئمه لیدیر، یوخسا اومسوق اولار و اوشاغی دا دونیا یا گلنده
گوزلری "چئر" (چپ) اولار.

۶۹- ایمکان قدر حیطده سؤیود و اییده آغاجی
اکیلمه مەلیدیر، هابئله اییده آغاجی بوداغیندان ال آغاجی
گؤتورن چوبان، ناخیرچی، جوتجو و موسافیرین ایشی

راست گلمز.

۷۰- ال آغاچى هر آغاجدان اولورسا، گرک گؤتورنن قارىشى ايله اوچ قارىش، آلتى قارىش، دوققوز قارىش و . . . اولمويا؛ چۆن اؤزو او آغاج ايله وورولار. ياخشىسى بودور كى، ال آغاچى دؤرد قارىش، يا يئددى قارىش اولاكى، قارىشلا اولچنده بئله اولچوله: ۱- ال آغاچى، ۲- بئل آغاچى، ۳- ييه سيني دؤيدورن آغاچ. ۴- ال آغاچى، ۵- بئل آغاچى، ۶- ييه سيني دؤيدورن آغاچ. ۷- ال آغاچى. يعنى دؤرد و يا يئددى قارىش اولسا اونو گؤتورنن الينين آغاچى و يارديمدير، ايكى و يا بئش قارىش اولسا پيسلىگى ايله ياخشىلىغى بيردير. اوچ، آلتى و يا دوققوز قارىش اولسا، او آغاجلا ييه سى نين وورولماسى، دؤيولمه سى مۆمكوندور.

۷۱- محرم و صفر آيلاريندا جوجه چيخارماق اوچون "كورت گلميش" تويوغون آلتينا يومورتا قويماق اولماز، چونكى بو ايشين هم دوشر- دوشمزي اولار، هم ده كى هئچ جوجه چيخماز و يومورتالار لاخ (لاق): اولار. هابئله ايلين هئچ واختيندا "اوجاغى كور" ادام (سونسوز آدم) تويوق باسيرا بيلمز، چون جوجه چيخماز. بويلو آرواد و اونون اري ده تويوق باسيرا بيلمز، چون يا يومورتالار (لاق) اولار، يا دا باسيرانين اوشاغى ساغ- سلامت دونيايا گلمز.

۷۲- گله جكده اوشاغى اولاجاق آرواد و يا كيشى "بايرام چيمي" گؤيرتمه مەلیدیر، چون كى، يا چيم كئچل اولار، يعنى آراسيرا گؤيرر، يا دا گؤيردنين اوشاغى ساغ- سلامت دونيايا گلمز، چون دئيرلر: چيم، گؤيرتديگى آداما دئيركى: - يا سن

گۆير، يا دا من! و ايكيسيندن بيرى گۆيرَر.

۷۳- سۆپورگەنى باش- آياق قۇيماغىن ضررى وار و قۇيولان ائودن "اؤلۇ" چىخار و يا ياخين اداملاريندان بيرى اؤلر. سۆپورگەنى ترسە قۇيماغىن نتيجهسى بارەدە دئيرلر: مئشينده بير اؤلۇ يويان واريدي كى، ايشسيز قالماساق اۆچون هميشە سۆپورگەنى ترسە قۇياردى!

۷۴- "سۆپورگە ايله ادام وۇرمازلار" چۆنكى، سۆپورگە ايله وۇرولان ادام اؤلر؛ بيرى دە ياديندان چىخسا و سۆپورگە ايله بيرىنى وۇرسا، گرک سۆپورگەدن بير چۆب قئيرىب يئرە آتسين!

۷۵- جمعه آخشامى گۆن باتانندان سۇنرا، ساققىز چئىنەمك اؤلۇ اتى يئمك كيميدىر، بو ايشدن چكىنمك گركدىر.

۷۶- گلين آپاران زامان گلينين آتا- آناسى اۆز ائويندن گلينه بير تۇيوقدا وئرلر. او تۇيوق گلينه گئدن آروادلارين بيرينين قوجاغيندا اۇلار. او تۇيوغو ائودن چىخاراندا جئغىلدا تماليدىلار، يۇخسا گلينين اوشاغى آز اۇلار و يا اصلاً اۇلماز.

۷۷- گئجه يوخو دئمك چۆخ پيس اۇلار، ايستر ياخشى يوخو اۇلسون، ايستر سە پيس يوخو. بير زامان دئمگينه مجبور اۇلسا دا، اوولجە بئله دئمەليدىر: "چئراغا دئيرم؟" يوخودا گۆردوم كى ...

۷۸- هر كسين اۆزو سحر تئزدن دۇوشان اۆزونه ساتاشسا،

اۇ گۆن ايشى دۆز گلمز.

۷۹- "گر" (باشينين قاباغى نين آلينا چاتان يثرينين بير طرفينين تۆكلرينين ياتىمى آشاغيدان يۇخاريا اولان) ادامين اوزونه سحر اوزو ساتاشان ادامين اوغرونا خئير چىخماز.

۸۰- ادامين بۇيۇنو قاريشلا اۇلچمك پيس اولار.

۸۱- بيرى اوز سۇزونون اۆستونه چىخسا "حالالزاددير" دئيرلر.

۸۲- غربنده اولان ادامين اۇلوم خبرى عائيله سينه چاتسا، سۇنرا اۇلوم يالان اولارق، او ادام ساغليقلا ائوييه دۇنسه، اۇنو كۆچه قايشيندان ايچرى اپارمازلار، بلكه دامالار چىخاردارق، دامالار يالا ائوييه اپارارلار.

۸۳- توت آغاجى اۇدونونو هر كس يانديرماماليدير، اۇنو يا گرک وئرلر مسجده و مسجده يانديرالار و يا سىد آداما وئرلر و سىد آدام يانديرا. بو كنده اولان ايناماگۆره توت آغاجى آغاجلارين "سىدى" دير.

۸۴- قمرى آيلارين يئىلىشديگينه يعنى هيلالينين گۇرونوگونو «آى يئنگ اولدو» دئيرلر. «يئنگ اولموش آيا» (هيلالا) نچه گۆنه كيمي هر كسين گوزو ساتاشسا و يا اوزو بيله- بيله اونا باخسا، او، اوولجه گرک سويلا و يا گۆي- گۆيرتتيله باخارق صلوات چئوره، سۇنرا دۇنوب بير ادامين اوزونه باخا، چۆنكى آيا باخاندان سۇنرا سويلا و يا گۆي گۆيرتتيله باخماميش بيرينين اوزونه باخسا، اوزونه

باخيلمىش ادام يۇل يىرىيە- يىرىيە تىز- تىز يىرە يىخىلار، يا
دا اۇنا آيرى زىيانلار دىر .

۸۵- كىچىمىشە مۇشىندە اۇلن اۇلۇلرى كىنلەيندە
قۇلتوقلارينا «قۇلتوق آغاجى» قويوب، باسدىراردىلار. قۇلتوق
آغاجلارى تىخىمىنا اوچ- دۇرد سائىمىتىر قىرى، يارىم مۇتىر
اوزونلوغو اۇلان آغاجلارىدى. اۇنلارى هامان گۆن كىندىن
سۇيود آغاجلارىندىن قىرىپ قابىغىنى سۇيىراق اۆستۈندە
شەھادىتىن يازىپ كىن آلتىندىن اۇلونون قۇلتوقلارينا قۇياردىلار
و اينىردىلار كى، ۱- نكرىن اۇلودىن سۇرغو سۇالا گىلدە،
اۇنلارا داياناراق قالىخىپ اۇتوراجاقدىر. ۲- او آغاجلار
قوروماينىجا اۇنا عذاب وئىلمەيە جىكدىر.

۸۶- يىنى قازىلمىش قىيرە ياغىش ياغسا، اۇندىن سۇنرا
داھا ياغىش ياغماز، دىمىك بىرى اۇلدە، گرگ اۇنو تىز
باسدىرالاركى، قىيرىنە ياغىش ياغمايىن. خۇصوصىلە
ياغىنلىق گۆنلردە اۇلونون قويلانماسىندا تلىسمىك لازىمدىر.
قىيرە ياغىش ياغماغىن زىيانى دىمەسىن- دىيە، ايچىنە ياغىش
ياغىمىش قىيرىن تۇرپاغىندىن آپارىپ آخار سۇيا سالىدلىلار.

۸۷- ادامىن اۆزو سحر چاغى ايت اۆزۈنە ساتاشسا ايشى
راس گىلمز.

۸۸- گۆيدىن بلا كىچىندە ايت اۇلايار. ايت اۇلاماقلا
اللاھدان ايسىتەيركى، بلانى هر كىمە نازل ائدرسە دە، اۇنون
يىيەسىنە نازل ائتمەسىن.

۸۹- آغلايان و مرثىە سۇن دلى تىز ساغالار، گۆلن و

چال- چاغیر سئون دلی ساغالماز.

۹۰- آغاج بیر ایلده ایکی یول گۆل آچسا، و یا ایکی یول
مئیوه گتیرسه دۆشر - دۆشمزی اولار؛ اوندان صدقه وئرمک
لازیمدیر.

۹۱- قورباغانی اۆلدورمک گۆناه دیر چۆنکی، ایبراهیم
پئیغمبر اۇدا سالیناندا، اۇدو سۇندورمک مقصدی ایله آغزیندا
سۇ گتیریب، اوزاقدان اۇدا پوفله ییردی.

۹۲- الک، قلبیری چالماق پیس اولار، قیتلیق دوشر.

۹۳- قئیچینین آغزی آچیق قالسا، دۆشمنین آغزی آچیق
قالار.

۹۴- گنجهلر ایتی و کسبیجی شئیلر اۇ جۆمله دن پیچاق،
قئیچی و سایره اله گۆتورولمه مه لیدیر؛ چۆنکی گنجه دمیر
اوزانار، یعنی اوندان خطا باش وئرر.

۹۵- اۇدا ایشه مک پیس اولار.

۹۶- آی و گۆن توتولاندا، بویلو آرواد اۇنا باخسا
اوشاغی نین اۆزو و یا باشقا بیر یئرینه قارا و بۆیوک بیر خال
دۆشر.

۹۷- سۇد امر اوشاق هیچقئیراندا- قورساغینی گئندیر-
دئیرلر.

۹۸- اۆزو قیبله یه اولان نۇودان آلتیندا ائدیلن دوعا تتر

دېگىل (موستجاب) اولار.

۹۹- اۆزلىگى يانديراندا اۇنون تۇخوملارى چارتا-
چارتايله پاتلاسالار، اينانارلار كى نظر دىيىدیر.

۱۰۰- قىرخلى اوشاغين اۆستونه ات آپاريلماليدير؛
يۇخسا اوشاق بۇينونو ديك ساخلايىلمز.

۱۰۱- ايكي قاپسى اولان ائوين بير قاپسىندان گيريب،
باشقا قاپسىندان چىخسان، ائو يىيهسى بۇرجلو دوشر.

۱۰۲- پيشيك دىلى ايله الينى ياشلايىب اۆز- گۇزونه
سۆرتسه، ائوه قۇناق گله جگه اينانارلار.

۱۰۳- تزه گلين، آيرى بير تزه گلينى گۇرمگه گتسه؛
ايكيسيندن بيرينى چيلله باسار.

۱۰۴- توتدوغو دىرناغى داغيدان آدامين هوشو داغينيق
اولار.

۱۰۵- پايىزين ايلك ياغيشى ياغماميش بينه (چوغوندور)
بيشيرمك ياخشى دئيل، چۆنكى، بينه پيشريلسه، پايىز
ياغيشلارى ياغماز و يا لازيم اولان قَدَر و واختيندا ياغماز.

۱۰۶- گنجه باش دارامازلار.

۱۰۷- اكمك اۆچون كۆكلو گۆل چيچگى بير آداما
وئرنده، اۇ آدامدان آز دا اولسا، پول آلاماق لازيمدير. يۇخسا
قالان گۆللرين كۆكو كسيلر.

۱۰۸- گۆن باتاندا و گۆن باتاندا از فاصیلەدە یاس یثرینه گئتمک پیس اولار.

۱۰۹- چایین تیلیفی چایدا ایستیکانین دییینه اؤتورماسا و چایدا معلق قالسا، اینانارلارکی، قۇناق گلیر.

۱۱۰- باشماقلار بورون- بورونا دایاسالار، اینانارلارکی، قۇناق گلیر.

۱۱۱- چۇخ آغلایان و آغلایاندا آغزینی گۇیه توتان اوشاق باش یثیر.

۱۱۲- چۇخ گۆلن آدام گۆلمه‌یی نین زییانینی چکر.

۱۱۳- یۆل گئده- گئده چۆرک یئین آدامین ائوینین برکتی قاچار.

۱۱۴- حاجتی اولان آدام قئیرخ گۆنه کیمی سحر صوبح نامازیندان سۇنرا کۆچه قاپیسی نین قباغینی سۇلایب- سۇپورسه، قئیرخینجی گۆن خیضر پئیغمبر گلر، اۇندا اۇندان هر نه ایسته‌سه وئر.

۱۱۵- دان یئلی هر کسه دَیسه ساغلام اولار.

۱۱۶- دوزو یانديرماق پیس اولار.

۱۱۷- بیرى، بیرینین بیر تیکه چۆرگینی یئسه، هئچ واخت اۇنا خیانت ائتمه‌مه‌لیدیر. دوز- چۆرک آدمی تئز توتار.

۱۱۸- چۆریه آند ایچن ذلیل اولار.

۱۱۹- ديزلرى قۇجاقلاماق قىم گىتىر.

۱۲۰- سۇغان- سارىمساق قابىغى داغىدىلان ائوده آجىلىق
دۆشر.

۱۲۱- قارىشقانى اۆلدورمىك گۆناهدير، او، عاشورا گۆنو
كربلادا ايمام حسينه سۇ آپارىرمىش!

۱۲۲- سىركه قۇيماغىن دۆشر- دۆشمىزى اۆلار.

۱۲۳- زىنجىل دۇينده، كىمسە دانىشمامالىدير يۇخسا
زىنجىل چۇپ اۆلار.

۱۲۴- سحر چاغى اۇغرونا دۆوشان چىخان ادامىن ايشى
راست گلمىز.

۱۲۵- «سَلَامٌ عَلَي نُوْحٍ فِي الْعَالَمِيْنَ» آيهسىنى يانىندا
دۆلانىدىران ادامى ايلان- عقرب سانجماز.

۱۲۶- آغزى سىنىق قابدا يىمىك يىمىك، سۇ ايچمىك و
پىشمىش بىشىرمىك يۇخسوللوق گىتىر.

۱۲۷- يىمىك ايچمىك اۆسته گلن گلن و كۆركنى،
«قايناناسى چۇخ اىستىر» دىرلر.

۱۲۸- سۇ آيدىنلىقىدىر.

۱۲۹- سۇد امجىك آرواد امجىكلىرىنى اله آلىپ دۇعا و يا
قارغىش ائلهسه، دۇعاسى و يا قارغىشى تىز دىگىل (مستجاب)
اۆلار.

۱۳۰-الدە عقیق قاشلى اۆزوک اولسا ياخشى اولار.

۱۳۱-چای ایچن واخت ایستیکانلار دوزولنده، «قوناق گلیر» دئیرلر.

۱۳۲- یئنی تیکیتی تیکنده اورایا نظر دیمه سین- دئییه، اورانین گۆز قاباغیندا اولان بیر یئرینه مثلاً هله باشا گتمه میش دؤوارینین اؤستونه و باشا گئندن سؤنرا دامی نین اؤستونده گۆز قاباغی اولان یئرله چاتلامیش، آغزی سینمیش و یا باشقا ندنلره گۆره ایشدن دۆشموش بیر قارا چۆلمک قویاردیلار و یا اونو گۆز قاباغیندا اولان دیوارینا میخ چالاراق اوندان آساردیلار. هابئله ساپا دوزولموش یئددی دنه اۆزلیگی گۆز قاباغیندا اولان دیواریندان آساردیلار.

۱۳۳- دۆشوک کۆرپه(اهلی حیوانلارین بالاسینی)، هابئله دوغاندان سؤنرا اولن کۆرپه نی ایتله آتمازلار. اونو ایت یئسه او ایل اهلی حیوانلارین اولنی چوخ اولار، برکتلری قاچار. بوناگۆره ده اونو یئرده، یا دا کۆللوکده و یا پئیینلیکده قویارلار کی، ایت- پیشیک و بونلار کیمی حیوانلارین آغزی اونا دیمه سین.

۱۳۴- حیوانلار دوغاندا اونون «آتنه» سینی (حیوانلارین هم ده آروادلارین بالالیقلاریندا اوشاغین نۆطفه سی باغلانماقلا یارانان و اونون گۆیینه یاپیشان و بالانین قانینی تأمین ائدن ات پارچاسی) ایت- پیشیک یئمیه قویماز، اونو کۆللوک و یا پئیینده قویارلار. چۆنکو اونا ایت- پیشیک آغزی دیمه، او حیوانین سؤدو قاچار، اونون بالاسی آج قالار.

۱۳۵- قازان دىيى يالاينىن تۇيۇندا قار ياغار.

۱۳۶- اۇلۇنو قۇيلايىب قىرستاندان چىخاندا دۇنوب دالىيا باخمازلار، چۆنكى اۇلو، اۇنو اۇردا قۇيۇب قايىدان قۇھوملارنى چاغىراق، منى بوردا قۇيۇب ھارا گئدىرسىز، گلېن منى دە آپارىن- دئير. اۇلۇنو قۇيلايىب قايىدانلار دۇنوب دالىيا باخسالار، اۇلو بئله گۆمان ائلرکى، اۇنون سسىنى ائشيتدىلر، اما سۇزونە باخمادىلار، باشلارنى آشاغى سالىب گئتدىلر. او، بونلارین بو ايشیندن اينجیير.

۱۳۷- جمعه آخشامى عائىلەلردن اۇلوب گئندلرین روحلاری اۇلوب- گئتدىکلر ائولرە، ساغ قالان اۇولادلاری و ياخين آداملارینین ائولرینە باش چکەرلر. اۇنلار ائوی ایشیق، عائىلەنى ياخشى دورومدا گۆرسەر سئوینرلر؛ ائوی قارانلیق، عائىلەنى غملى و يا دعوا- دالاشدا گۆرسەر اينجییرلر؛ بوناگۆره جمعه آخشامى ائوی قارانلیق قۇيمامالی، باشقا گنجەلر سادە بىر شام حاضیرلانیردیس، جمعه آخشامى ياخشى شام حاضیرلانمالي، کیمسە شامسىز ياتمامالیدیر. ھابئله ائولردە اينجیکلى و اينجیدیجى سۆزلر دانیشیلمامالی، ائلهجە دە اۇلولرین روحلارینا فاتحە، جمعه سورەسى اۇخونمالي و اۇنلارین روحلارینى شاد ائتمک چۇخ واجیب ایشلردندیر. جمعه آخشامى باشقا بىر يئرە قۇناق گئتمەلى اۇلان عائىلە دە ائویندە چىراغىنى سۇندورمەلى، ائوینى قارانلیق قۇيمامالیدیر.

۱۳۸- اۇلۇنو قۇيلاياندا اۇنون ساغ اۆزونو آچىپ تۇرپاغا قویارکن کفنى اغزینا دۆشمەمەلیدیر یۇخسا آردینجا آیریلاری

دا تئز - تئز اۇلرلر.

۱۳۹- مئشىندە اۇلونو باسدیراندا مزاریندا آلینین قاباغیدا بیر کربلا تربتی (کربلادان گتیریلیمیش ناماز مؤهورو) ده قویورلار.

۱۴۰- نظرله یین آدامین نظرله مه سیندن قورخاندا الی تخته یه چالارلار.

۱۴۱- قیزیلجا و یا چیچک چئخارتمیش اوشاغی، بویوندا جنابت قوسلو اولان آداما گۆسترملر. گۆستریلسه چتین توختایار.

۱۴۲- زاهی، نئچه گۆنه کیمی ات یئمکدن چکینمه لیدیر یوخسا اوشاقلیغیندا (رحمینده) خوروزبئچه یارانار!

۱۴۳- کۆرپه اوشاغین گۆزو قاباغینا آینا توتماق پیس اولار.

۱۴۴- یاتمیش آدمی آداماق پیس اولار. بیر یاتمیش آدمین اویانینا کئچمگه مجبور اولورسا، اونون باش و یا آفاق طرفیندن دولانیب گئتمه لیدیر.

۱۴۵- یانیندا شوه ساخلا یان آدمی قارا باسماز.

۱۴۶- قبرستاندا قبری بارماقلا گۆسترمک پیس اولار، بیر ییلمه یهرک بو ایشی گۆررسه، بارماغینی دیشله ملیدیر.

۱ - دئییلنلره گۆره خوروز بئچه خوروزا بنزه یین بیر وارلیقدیر کی واختی یئتیشینده قادین اۇنو اوشاق کیمی و آرتیق آغری ایله دونیا یا گتیرر؛ آنجاق او دیری دۆنیا یا گلمز.

۱۴۷- اۇلۇنو قۇيلاياركن قىيرە تۇرپاق تۇكنلرین ھانسى يۇرۇلسا دا، بئلى باشقاسى نین الینە وئرمەملى، بلكە اۇنو يئره سالمالى و باشقا ادام اۇنو ايىلىب يئردن گۇتورمەلیدیر.

۱۴۸- كئچمیشدە قىرستاندا فاتحه وئرنلر يئردن بىر كىچىك داش گۇتوروب باش داشینا جىزىق چكردىلر و اینانیردىلار كى، بو ایشى گۇرنده او جىزىق بىر پنجره اولار و اۇلو مزارى اۆستونه گلنى گۇرر.

۱۴۹- اوشاق آنا قارنىندا اولاركن تَرپشندە آنا هر نه يە باخماملیدیر؛ چۆن هر نه يە باخارسا اوشاغى نین اۇنا بنزمەك احتمالى چۆخدور. بوناگۇره ده بئله بىر واختدا آنالار قشنگ شئىلره مثلاً گۆل- چىچگه و باشقا گۇزو اوخشیان شئىلره باخمالمیدیلار.

۱۵۰- توخوجو پالاز، خورجون، چووال و بئله- بئله شئلرین ایشىنى تۇخویوب قۇرتاراق اۇنو كسندە، او ایشین كۆجوسو اۆستونده اولان و كۆرك آدلانان آغاجىنى اوشاقلار آغاچ آتا مینن كىمى مینىب كۆچە يە چىخارسا، نظرىندە توتدوغو بۇیلو اروادین اوشاغى نین قىز و يا اوغلان اولاجاغىنى سۇيله يە بیلر- مثلاً او، آغاچ آتایله كۆچە ده گئندە ایلک قاباغىنا چىخان و يا گۇزونه گۇرونن ادام كیشى و يا اوغلان اولارسا، نظرىندە اولان قادىنین اوشاغى نین اوغلان، قادىن و قىز اولارسا، قىز اولاجاغىنا اینانار.

۱۵۱- داوار كله سىنى یویاندا، كله نین آلت انگيله اۆست انگىنى آرا لياركن ايكى انگى بىر- بىرىنه باغلايان ايكى اوزون و بىر باشلارى اتده اولان سۆمۆكلره باخاراق نظردە

توتدوقلاری بۇیلوقادینین اوشاغی نین نه اولاجاغینا اینانارلار؛
مثلا او سۆموکلرین باشینا یاپیشمیش تئل - تئل اتلر اوزون
اولارسا، اوشاغین ساجلی و قیز اولاجاغینا، قیسا اولارسا
اوغلان اولاجاغینا اینانارلار.

۱۵۲- بیر آدام ایشقیتمایا دۆشسه، اونا دئسهلر: - کیمین
پایینی یئمیشسن و یا کیمین مالینی اوغورلاییبسان؟ - ایشقیتما
اؤنو بوراخار.

۱۵۳- غربتده ایستکلیسی اولان آدام اولنده گۆرسه لر
چتین جان وئیر دئیرلر: - گۆزو یۆلدادیر، مثلا اوغلو غربتده
اولسا، دئیرلر: «اوغلانو گۆزله ییر» بونا گۆره ده گئدیپ چایدان
(آخار سویو اولان آرحدان) بیر داش گتیریب اؤنون الینه
وئیرب دئیرلر: بو اوغلوندور. اینانیرلار کی او دا داشی اوغلو
گۆرر و داها نیگارانیققدان قورتولوب راحت جان وئر.

۱۵۴- جمعه گۆنو چۆرک یایماق یاخشی دئییل، جمعه
گۆنو یایپیلان خمیرین برکتی اولماز. چۆنکی جینلر او خمیردن
بیر آت باشی ییغینی قدر اوغورلایارلار!!!

۱۵۵- گلین آپاراندا آناسی قیزی نین یانینجا بی ائوینه
گئتمه مکیدير، کندرسه، اوغلانین ایشی چتین اولار.

۱۵۶- اللری قۇلتوغا وۇرماق قم گتیرر.

۱۵۷- جوان آتا- آنانین دۆنیایا گتیردیگی اوشاق هۆشلو
و چۆخ بیلن، قۇجا آتا- آنانین اوشاغی هۆشسوز و یا گئج
باشا دۆشن اولار. بلکه ده ائل ایچینده اولان و آرتیق اوشاقلار

طرفیندن دیله گتیریلن بو: "من ننه مین ایلکیسیم، آغزی قارا تۆلكوسویم"، عیبارتی همین اینامین محصولودور!

۱۵۸- سۆد امر اوشاق یوخودا گۆلرسه، دئیرلر: آتاسی نین داششاقلارینین کسيلمه سینی یوخودا گۆرور.

۱۵۹- سۆد امر اوشاق یوخودا آغلارسا، دئیرلر: آتاسی نین امجکلرینین کسيلمه سینی یوخودا گۆرور.

۱۶۰- اوشاغا قاتیق یالاتسان دیل آچماز.

۱۶۱- اوشاغی قیدیقلان آریقلایار.

۱۶۲- آنا، اؤلن اوشاغینا آغلاسا، اوشاق، او دؤنیادا سؤ ایچینه و یاش یئرہ سالینار.

۱۶۳- اوشاغین بؤینوندان اؤپسن کۆسه یین اولار.

۱۶۴ - یاتاندا شالوارینی باشی آلتینا قویان آدام قارما- قاریشیق یوخو گۆرور.

۱۶۵- اوشاغین ایلک دؤنه دیرناغینی دایسی تۆتمالیدیر. هابئله اونون دیرناغینی توتاندا الینین ایچینه بیر سیکه پول دا قویمالی و سؤنرا اونو صدقه وئرمه لیدیر. بو ایشین یومنو یاخشی اولار.

۱۶۶- اوشاق دیش چیخاراندا اونا دیشلیک بیشیریلسه هم دیشلری راحت چیخار، هم ده روزوسو بؤل اولار.

۱۶۷- گئجه آغاج آلتیندا یاتان جینلی- دوعالی اولار.

۱۶۸- ئۈيى اىكى آدام سۆپۈرسە پىس اۇلار.

۱۶۹- باشماقلار آغىز- آغىزا وئرسەلر «باشماق صاحابىنىن غىبىتىنى ائلىرلر» دئىرلر.

۱۷۰- بختەور آدامىن ساغ الى هر كىمىن باشىنا قۇيولسا، اۇ دا بختەور اۇلار.

۱۷۱- باشىن بۇيويو دۇولت، آياغىن بۇيويو ئىكىتدیر.

۱۷۲- ايت ساخلانىلان ائوہ ملائكە دولاناماز.

۱۷۳- آخىر چرشنه آخشامى اۇد اوستوندىن آتيلان آدامىن بختى آچىلار.

۱۷۴- بۇيلو آروادىن دۇغاچاغى اوشاغىن نه اۇلدوغونو بىلمك اۆچون گىزلىجه اۇنون باشىنا بىر چىمىدىك دۇز تۇكر، سۇنرا اۇنا گۇز قۇيارلار؛ اۇ، الىنى باشىنا آپارسا اوشاغىنىن قىز اۇلاچاغىنا، اۇزونه و بورنونون قاباغىنا آپارسا اۇغلان اۇلاچاغىنا اينانارلار.

۱۷۵- بۇيلو آرواد آيا باخىب الىنى قارىنىنا قۇيسا اۇشاغى آلا اۇلار.

۱۷۶- تورآتانى اۇلدورمزلىر، چۆنكى پىيغمبر مكەدن مدينه يە كۆچنده، اۇنون گىزلىدىكى ماغارانىن آغزىنا تور چىكمكە دۆشمىنلىرى آزدىردى؛ اۇنلارنى الى پىيغمبرە چاتمادى.

۱۷۷- چۆرك ياپماق اۆچون خمير يۇغوراندا، خميرى

يۇغوران تەلسىك آدام اولسا، خمير تەز گلر(تەز آجىيار).
صبيرلى آدام اولسا گئىج.

گۆيدە گۆرونن اۆلدوز تۆپلولارى، مۇشئين اھلى ايچرە ھر
بىرى اۆزونە گۆرە بىر آد ايلە تانىنير.

الف - اۆلكر: عربلرين ثريا، فارسلارين «خوشە پروين»
دئىيى بىر - بىرينە ياخين و كيچيك گۆرونن يئدى اۆلدوزا
«اۆلكر» دئىيلر.

ب - جۆتجو - خۆدكلر^۱:

بونلار ايكى اۆلدوز تۆپلوسوندان عىبارتدير.

عربلرين «دَب اكبر» و «دَب اصغر»، فارسلارين «خرس
بزرگ» و «خرس كوچك» دئىكلرى اۆلدوز تۆپلولارى
ھمىن بۆلگەدە «بۆيوك جۆتجو - خودك»، «كيچيك - جۆتجو
خۆدك» دئىيلرلر.

بۆيوك - جۆتجو - خودكدە قاباقدا «دۆرد بۇجاق» كىمى
گۆرونن بىر ساحەدە «دۆرد بوجاين» بوجاقلاريندا گۆرونن
اۆلدوزلار دۆرد اۆكوز، اۆنلارين بىرينين داليسيندا گۆرونن
اۆلدوز جۆتجو، اۆنون آرخاسينداكى اۆلدوز جۆتجونون
خۆدبى (اۇغلو يا نۆكرى) خۆدبين لاپ ياخينيندا اۆلان و

۱- خۆدك: نۆرسە، جۆتجونون ياردىمجىسى اۆلان اۇغلو و يا باشقا
اوشاق.

اونا دايانماقدا اولان كيمي گورونن كيچيك اولدوز اونون سو قاييسى (قوموماسى)، اولناردان بير قدر اوزاقدا اولان اولدوز، جوتجونون ائششەيى، داها چوخ اوزاقدا اولان ايشيقلى اولدوز ائششەيى يئمەيە فوّرست آختاران قورد ساييلير.

خوديين قوموماسى ساييلان اولدوزو كئچندن سونرا سؤزو گئندن بو اولدوزلار هاميسى ايشيقلى اولدوقلارى اوچون، اطرافلاريندا اولان باشقا اولدوزلارلا فرقلىنير.

ج - لئىلى - مجنون:

گويون تخمينا شرق و غربيىندە گورونن ايكي ايشيقلى اولدوزدور. بعضى ايناملارا گوره اولنارين بيرى لئىلى، بيرى ده مجنوندور. اولنار ايلده بير دؤنه گليب بير بيرينين يانيندا كئچرلر، آنجاق بير- بيرى ايله گوروشە بيلمزلر(بير- بيرينە چاتابيلمزلر)!

د - نىظام - تَرزى (ميزان - ترازو)

يائى گئجهلرينده اول آخشام اولدوغوموز يئردن جنوبا دؤغرو گويون تخمينا اورتاسيندا، بير سىرادا و بير- بيرينە ياخين اولان اوچ ايشيقلى اولدوزدور.

ه - دان اولدوزو:

بو اولدوز سحر آچيلان زامان و تخمينا گون چيخانندان دؤخسان دقيقه قاباق چيخار. بو ايشيقلى اولدوز، سحر آچيلاندا چيخديغينا گوره دان (سحر) اولدوزو آدلانىبدير.

و- کاروان قیران:

بو اولدوزو دان اولدوزونا چوخ بزه ییر. کئچمیشده دان اولدوزونون چيخماسی ایله سحر اچیلدی،- دئییه، کاروانلار دینجلیکلی یئردن قالخیب یولا دۆشردیلر. اونلار، بعضا ده آيیلاندا یانیلاراق دان اولدوزونا بنزه یین بو اولدوزو گۆرور، سحر اچیلیمیش،- دئییب، قالخیب یولا دۆشور، سحر اچیلینجا اوغرو- آیری و یا ییترتیجی حیوانلار اوغراییب اولورموشلر. بئله اولایلار باش وئرنده، کاروانلارین اولومونه سبب، سۆزو گئدن اولدوزو بیلیب، همین اولدوزا «کاروان قیران» عونوانی وئرمیشلر.

ز. مکّه یولو،

گۆیده جنوبا دؤغرو اوزانان و «سامان یولو»(فارسجاسی راه شیر) آدلانان، ایشیقلی اولدوغو ایله گۆیون باشقا یئرلری ایله فرقلنن قیسمته چوخ واختلار تخمینا قیبله یه ساری اولدوغونا گۆره «مکّه یولو» دئیرلر.

ح. قوناقلیق:

ایلین چوخ واختلاریندا گۆیون شیمال شرق طرفینده و «یومرو جیزیق»(دایره) اۆزینه دۆزولموش کیمی گۆرونن اولدوزلاراقوناقلیق دئییلیر (یعنی اونلار بیر قوناقلیق سؤفراسی اطرافینا یومرو جیزیق (دایره) شکلینده دۆزولموشلر.

بعضاً يوخودا، بعضاً حتّى اوياق ايكن اينسانين گۆزونە،
اينسان، حئيوان و باشقا شئيلر گۆرونر، بونلار «گۆزە
گۆرونمە»لر آدلانير. "مئشين" كنديندە ياشايانلارين ديليندن
نئچە «گۆزە گۆرونمە»نى سؤيلەييريک.

۱- مئشينلى كربلايى على محمدخانى دئير:
اوشاق ايكن بير گئجە آنامى يۇخودان اوياديب دئديم:
- من حيطە گئتمەلييم.

آنم منيم اليمن ياپيشيب اوتاغين حيطە آچيلان قاپيسى
طرفينه گلديک، قاپيني آچاندا، قاپينين داليسيندا يعنى آچيلان
قاپي ايله دۇوارين آراسيندا ايکى اوجا بۇيلو لۆت آرواد
دۇرموشدو. منە باخيپ گۆلومسەين آروادلارين امجکلرى
اۇ قدر اۇزون ايدى كى، اۇنلارى چييينلريندن آرخالارينا
آشيرميشديلار.

حيطدن قايداندا آناما دئديم:

اۇ آروادلار كيميدى؟

آنم خبر آلدى:

هانسى آروادلار؟

من گۆردوگومو هر نه دئديمسە آنام قبول ائلمەدى.
بللى ايدى كى، اۇنلارى يالنيز من گۆرموشدوم.

۲- باشقا بىر مۇشنىلىدىن بونو ئىشىدىرىك:

گىجە شامى يېتىدىن سۇنرا يۇخو گۇزلىرىمە آغىرلىق
ئىدىردى. بىزدە قۇناق اولان باجىم، ياشام يۇلداشىم ايله شام
يېتىدىگىمىز اۇتاقدا اۆتوروب دانىشىردىلار كى، من ياتاق
اۇتاغىنا كىچىپ فرشىن اۆستۈندە اۇزانىپ ياتىدىم، ياتان كىمى
يۇخويا گىتمىشىدىم.

بىر آزدان سۇنرا اۇزانمىش قۇللاريمىن اۆستۈندە بىر
آغىرلىق حىس ئىتىدىم. يارى يۇخولو يارى اۇياق حالدا
قۇللاريمى تىپتىدىم.

ئىلەبىل بىر آدام ايكى آياغىنىن هر بىرىنى بىر قۇلومون
بۆكۈيۈنە قۇيۇمۇشۇدۇ. البتە آغىرلىق بۆيۈك آدام آغىرلىغى
دئىيىلدى. ئىلە بو حالدا اۆستۈمدە دە بىر آز آغىرلىق حىس
ئىتىدىكە، بىلە ساندىم كى، ايكى ياشلى اۇغلوم ھىمىشەكى
كىمى گىلىپ اۆستۈمە دۆشۈب، بو دفە آياقلارنى دا
قۇللاريمىن بۆكۈكلىرىنىن اۆستۈنە قۇيۇيدۇر. بوناگۇرە حىيات
يۇلداشىمى چاغىرىپ، گل بو اۇشاغى منىم اۆستۈمدىن
گۇتور دىمك اىستەدىكە، اۆزۈمدىن بىر اۇشاق سىللىسى
دەيدى. آغىرلىق داھى دۇيولمادى. گۇزلىرىمى آچىدىم ھىچ نە
گۇرمەدىم.

سىللىنىن يىرى، ھە دە قۇللاريمىن بۆكۈكلىرى ھە دە
آغىرىيدى. يۇلداشىم و باجىمىن عادى دانىشىق سىلىرى
گىلىردى. دۇروب اۇنلارنىن يانىنا گىتتىم. گۇدۇم اۇغلان
شىرىن يۇخوداير. گۇردويومو دئىدىم. اۇنلارنى ھىچ نەدن
خبرى يۇخايدى.

۳- ۱۳۸۲ جى ايلده رحمتە گئىن رحمتلىك مشەدى
عباسعلى ابوالحسنى دئىيىردى:

كىندىن يۇخارىدا «تپە گۈل» آدلانان گۈلۈن آلتىنداكى
يىرىمدە بۇستان اكىشىدىم. اورانى سووارماق اوچون
بىر گۈن آخشام چاغى گئىدىب سۇيو گۈلە وۇردوم. كندە
گلىب گئىجەنى ياتدىم. بىر قدر ياتاندىن سۇنرا بئله بىلدىم
ھاوا ايشىقلانىدىر. بوناگۈرە آياغا قالجىب بئلى گۇتوردوم،
ائششگە مېنىب گۈلۈ آچماغا گئتىدىم. بىر قدر گئىندىن سۇنرا
بىلدىم كى، ھلە سحر آچىلمايىب، من آى ايشىغىنا آلدانمىشام.
نھايت گئىدىب گۈلە ياخىنلاشدىقدا، مېندىيىم ائششك بىر
شئى گۇرموش كىمى قولاقلارىنى شۆشلەيىب، بۇينونو اوچا
توتوب، قاباغا باخاراق ياواشلادى. من دە بئله گۇروب
قاباغا باخدىقدا گۈلدە بىر نفرىن چىممەسىنى گۇردوم.
حئىوانى سۇروب قاباغا گئتىدىم. بىر ئىچە آددىم گۈلە قالاندا
گۈلدە چىمن سودان چىخىب گۈلدىن يۇخارىدا اولان درەيە
طرف آددىملادى. او آدم دئىيىلدى. ياراشىغى آدم كىمى دە
ولسايدى، بۇيو آز قالا ايكى آدم بۇيدايدى.

قۇرخا قۇرخا گۈلۈ آچىب آپارىب بۇستانى سوواردىم،
ھاوا ايشىقلاندى. گۈلۈن باشىندا و گۈلدىن يۇخارىدا درەيە
گئىن يۇلدا آدم ايزى و يا آدم آياغى ايزىنە بنزەين ايز
يۇخايدى!

۴- بىر آيرىسى سۇيله يىر:

اۇندۇرد- اۇنبىش ياشىم اۇلوردو. مئشىن كۇوشىنىدە
«بايىر» دئىيلن منطقهدىن بىچىن بىچمكدن گليردىك. من،
آتام، مىندىن بۇيوك باجىم و بىر آيرى عائىلە كندە گلەرك

چاويش چايلاغى دئيىلن يىردن كىچىپ، «قوم زميلر» يىن يانينا چاتىردىق. بىش - آلتى دىققە اوندان قاياق گۆن باتمىشىدى. بىردىن - بىرە منىم گۆزوم اوردان تخمينا يىددى سىگىر يۆز مئتىر آراسى اولان «خانلىق باغ» گۆلو اطرافىنا ساتاشىدى. اۇ ھىندە وردە ائىلە بىل بىر فانوس ايشىغى ايشارىردى. من اۆز اۆزۈمە دئىدىم:

- گۆلو باغلايان سوچونون فانوسونون ايشىغى دىر.

ئىچە آددىم يۇخارى گلدىكدە ايشىقلار چۇخالدى، سانكى يىددى سىگىر فانوسويان - يانا دۆزۈبلر. بو گۆزلىلمز مسئلەنى آتاما و اونونلا گلە - گلە قىزغىن دانىشىقدا اولان رحمتلىك مشەدى ابوالفضل كاظمىيە دئىدىم. اونلار باخدىقدا بىر شىئى گۆرمەين كىمى دئىدىلر:

- اولو دا، چۇباندان، سوچودان بىرىن يىن اۇجاغى يىن، فانارى يىن ايشىغى اولار، داھا نە اولاجاقدىر؟

«كلە مصطفى يىن باغ آلتى» دئيىلن يىرلردە، ايشىق گۆرون يىرە تخمينا بىش يۆز مئتىر فاصلەدە گليردىك كى، بىر دە اورا يى باخاندا گۆردوم، اۇ ايشىقلار فانار ايشىغى دئيىل، گۆلدن بىر آز يۇخارىدا بىر يىر اۇد آلمىش كىمى شۇعلە گۆيە قالخىر. آنجاق اۇدون شۇعلەلرى قاز (گاز) شۇعلەسى كىمى آرتىق گۆي ايدى. شۇعلەلر اوردادا اولان ايىدە آغاجلار يىن باشىندان دا اۇجا يى قالخىر، بئىلە كى اۇدون ايشىغىندا ايىدە آغاجلا يى چۇخ يىخشى گۆرونوردو. بئىلە گۆردوكدە يىئە دە آتاما و باشقا يۇلداشلار خطابا دئىدىم:

- باخىن، گۆرون اۇ يانان يىر ھارادى، كىمىن اكىن زمىسى اۇد آليدىر. اونلار گئە دە باخىب بىر شىئى گۆرمەمىش كىمى

دئدىلر:

- اۇرالاردا بوايل اكين يۇخدور. بلكه اوشاقلار قوروموش
قىر قىلچىغا' اۇد ووروبلار.

بللى ايدى كى، اۇنلار من گۇرن اۇدو گۇرمورلر، ثانياً
قىر قىلچىغىن اۇدو اۇ قدر ده اۇلماز كى، اۇن مئتىر اۇجالىغى
اۇلان ايىده اڭاجلارىندان اۇجايال خسىن، هم ده آخشامىن
قارالىغىندا اۇرادا اوشاق ئىلىردى كى، اۇد ياندىرسىن!؟

بىر آز دا يۇخارى گلدىك. منىم گۇزوم اۇرادا قالمىشىدى.
«آلى باغى» دئىلن يئرلرىن يانىندا و اۇد يانان يئر ايله تخمىنا
اۆچ- دۇرد يۆز مئتىر آرامىز وارىدى. بىردن اۆرىمە دامدى:

- اۇلمويا اۇد اۇرادا اۇلان كۇهنه قبرستاندان قالخىر؟

ذهنىمه بو گلدىكده بىر ده قۇرخا- قۇرخا دۇنوب اۇرايا
باخدىم. اۇد سۇنمكدەيدى. نىچە آددىم دا گلدىك. بىر ده
باخدىقدا، آزى اۇن اۇن بۇش دىقعه گۇزومون قاباغىندا يانان
اۇددان اثر گۇرونمەدى.

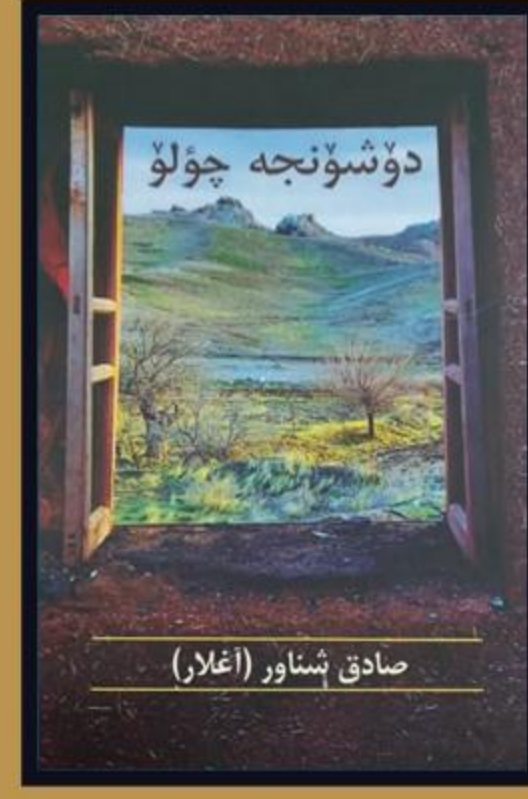
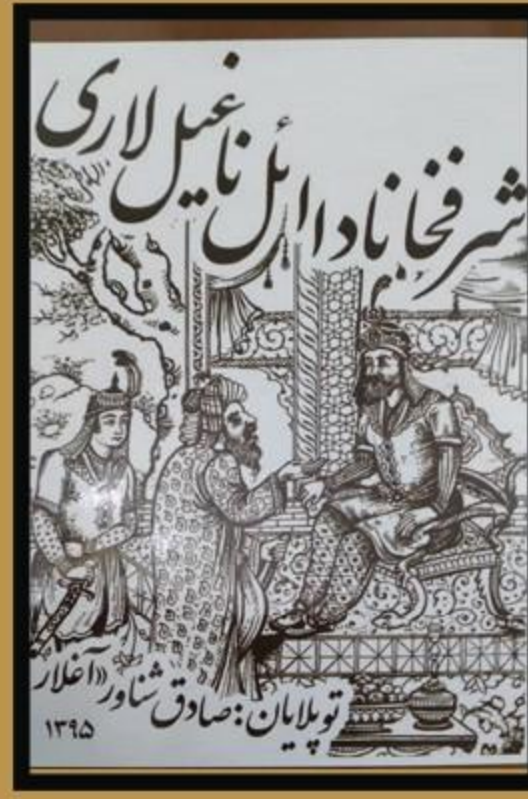
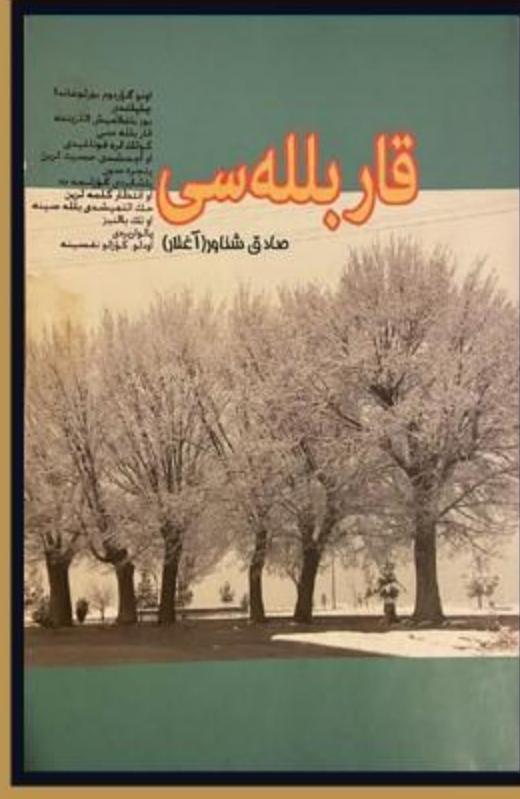
نىچە گۇندن سۇنرا يۇلوم هامان يىره دۇشدى. اطرافى
دىققته گۇز گزدىردىم. حتى بىر قارىش يىر ده يانامامىشىدى!!!

۱- قىلچىق = ياز چاغىندا تۇخوموندا گۇيرن و يازىن سۇنندا آغارىب
قۇرويان، بۇيو اۇن- اۇن ايكى سانتىمئتىر اۇلان بىتگىدىركى، سۇزو گئدن
يىر يۇل اۇستو اۇلدوغو اۇچون اۇرادا بىتن قىلچىقلارى مال - داوار
گۇيرن گۇندن يىير و قۇيماز كى قالىب آغارسىن و بىرى ده اۇنلارا اۇد
وورسون.

توپلانیب یاییملانان ماتریاللارین جغرافیاسی

× شېستر (مئشین کندي)

صادق شناور (آغلار) جنابلارينين اثرلريندن نمونه لر

صادق شناور (آغلار)

۱۳۳۱/۰۵/۰۱ تاريخينده گونئي ماحالينين شبستر بؤلگه سينه باغلي اولان سرينجه لرده (شرفخانا بندري) ايشيق دونيايا گؤز آچيب. ابتدائي درسيني دقيقى و ابراهيمى مدرسه لرينده باشا چا تدريس. عائيله نندن لريندن دولايى دوققوز ايل درس اوخوماقدان قيراقدا قاليب. يئني دن درسه باشلار كن ايكي صينيفى آلتى ايدا بيتيريب، اورتا تحصيلاتيني ايسه بير ايلده اوخويوب ديپلم مدرسينى الده ائديب. آنا ديلينده يازيب اوخوماغا آرتيق ماراغى اولدوغو اوچون آز بير زاماندا بو ديلده يازيب اوخوماغى اؤيرنيپ. شناور جنابلارينين ايلك كتابى، شعرلرينى احتوا ائدن «قار بلله سى» آدلى كتاب اولوب بو كتاب ۱۳۸۴-ينجى ايل تهراندا انديشه نو يايين ائوى طرفيندن چاپ اولونوب. ايکينجى اثرى فولكلور و موزون گئئش قولو اولان ناغيل لار قونوسوندا «شرفخانا ائل ناغيل لارى» آدى ايله يشار يايين ائوى واسيطه سيله ۱۳۹۵-ده ايشيق اوزو گؤروب. اوچونجو كتابى شعر توپلوسو «دوشونجه چؤل» آدى ايله ۱۳۹۹-ينجى ايلده تبريزده نباتى يايين ائوينده نشر اولوب. بو ائل و ديل وورغونو اولان دگرلى انسانين ياخين گله جكده شعر و فولكلور ساحه سينده ايكي يئني اثرى چاپ اولاجاق.

www.azelbilimi.com
E_mail.info@azelbilimi.com

موسسه غيرانتفاعى آذربايجان ائل بيلمى

ساييلماس
غير قابل فروش